c. negruzzi

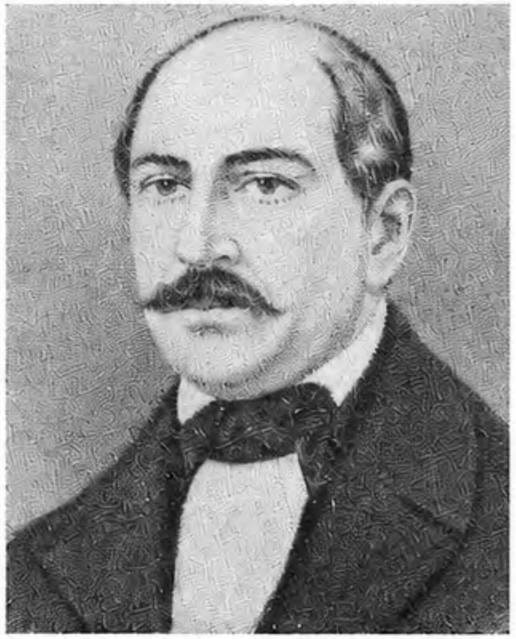

«Deşi pentru posteritate Negruzzi a rămas, înainte de orice, ca autorul prim şi cel mai realizat de nuvelă istorică, el este în realitate mult mai mult. Stilul narativ şi structura foarte modernă a povestirii, vădite chiar în nuvelistica de tinereţe, nu au influenţat mai puţin. Şi tot de stilul frazei vorbind, Negruzzi rămîne unul dintre rafinaţii noştri umorişti şi ironişti. Ca atitudine de gîndire şi armă împotriva iluziilor, romia fină a acestui scriitor se recunoaşte în toată literatura română de după el.»

ELVIRA SOROHAN

editura minerva

Lei 8

BIBLIOTECA ALEPH

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

1137

c. negruzzi

c. negruzzi

păcatele tinereţelor

Ilustrația copertei *Doina Botez*

constantin negruzzi

păcatele tinereților

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE LIVIU LEONTE

PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE ELVIRA SOROHAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1982
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Textul volumului este reprodus după
C. Negruzzi: *Opere*, 1, Bucureşti,
Editura Minerva, 1974. Ediţie critică
de Liviu Leonte

PREFAȚĂ

Așezat de G. Călinescu între „întemeietorii prozei", Constantin Negruzzi impune în literatura română din al patrulea deceniu al veacului trecut o nouă manieră de a scrie. Afinități multiple cu Heliade Rădulescu îl aliniază pe scriitorul moldav, încă de la debutul său, direcției culturale generos-patriotice orientate de redactorul *Curierului românesc*. Este o direcție pe care o asimilează activ și foarte personal chiar Mihail Kogălniceanu. Fără să fie foarte întinsă, opera lui Negruzzi rezistă timpului pentru că în centrul ei stă nuvela *Alexandru Lăpușneanul*. Ca operă perfectă, Călinescu o găsește comparabilă cu *Hamlet*, „dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale"[1]. Avînd în perspectivă întreaga sa creație literară, Negruzzi poate fi etichetat drept scriitor realist, satiric și umorist, încadrat curentului național-popular de la *Dacia Literară* anticipat de el cu poema *Aprodul Purice* (1837).

Ultimele două importante lucrări monografice[2] argumentează logic și documentar recunoașterea anului 1808 ca dată a nașterii scriitorului. Părinții, spătarul Dinu Negruț și Sofia Hermeziu, locuiau

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Ed. II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1982, p. 216.

[2] Al. Piru, *C. Negruzzi*; Editura Tineretului, București, 1966, p.6; Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, Editura Minerva, București, 1980, p. 10.

atunci la moșia Trifeștii-Vechi, pe malul Prutului, în apropiere de Iași. Constantin a fost copil unic. Foarte timpuriu a rămas numai cu tatăl său, un mare iubitor de carte și un „ruginit în românism". Mica bibliotecă paternă, catalogată de Constantin în paginile autobiografice din *Cum am învățat românește*, i-a prilejuit cel dintîi contact cu cartea.

Constantin Negruzzi, asemenea lui Heliade Rădulescu sau Grigore Alexandrescu, a fost un autodidact. Și tot asemenea lor se numără între scriitorii de primă mărime ai secolului romantic. Amintirile tînărului Negruzzi despre Școala de la Socola ar putea figura în seria lucrărilor clasice de acest fel, alături de *Un pedagog de școală nouă*. Mariu Chicoș Rostogan e precedat de Enache Alboteanu, zis Socoleanu. Amîndoi au o inventivitate hilară în materie de metodă școlară. Înainte însă de a învăța să citească românește (cu alfabet chirilic) și, cum mărturisește, a făcut-o singur, Constantin a avut dascăli de familie pentru greacă și franceză. În rest, formația lui se rezumă la lecturi întîmplătoare și, se pare, dacă nu exclusiv, oricum în cea mai mare parte literare. Citea în original în franceză, greacă, italiană și rusă de vreme ce traducea din Antioh Cantemir și Pușkin. Lui Negruzzi i-a plăcut să-și amintească timpul petrecut în preajma lui Pușkin, vorbind cu el franțuzește, iar cu „greaca cea frumoasă", Calipso, grecește *(Scrisoarea VII)*. Dăm tot creditul acestor amintiri. Evenimentul se producea în perioada 1821—1823 cînd, împreună cu tatăl său, viitorul scriitor retras din zona tulburărilor eteriste, se afla la moșia familiei de la Șărăuți-Hotin. Sînt anii cînd el își încearcă sîrguincios condeiul în însemnări și traduceri. În tot cursul deceniului al treilea se poate deduce — s-a ocupat numai cu traducerile. Voltaire, Marmontel, Hugo sînt scriitorii preferați. Numai autoexigența și stăruința în probleme de limbă l-au oprit să nu le încredințeze imediat tiparului. Că avea un program și niște convingeri despre calitățile traducătorului, o aflăm din *motto*-ul plasat în fața volumului de traduceri din *Ballade* de Victor Hugo. Fără exagerare, conștiința sa de scriitor se formează, în parte, în contact cu literatura citită și tradusă. Foarte devreme, la șaptesprezece ani (1825), își începe cariera de funcționar cu slujba măruntă de copist, iar după un an numai, moare și Dinu Negruț, lăsînd fiului său poveri de ordin financiar.

Constantin Negruzzi își face debutul în literatură abia în 1835, cu *Treizeci ani sau viața unui jucători de cărți*, melodramă tradusă după minorii V. Ducange și M. Dinaux. Este momentul cînd se arată foarte interesat de problemele limbii, în general și de limba traducerilor, în special. Înclinația e atestată de corespondența cu Heliade, din a cărui *Gramatică* își însușise multe idei. Între altele, ambii scriitori — tratînd cu același umor slovele chirilice — cereau, dacă nu totala renunțare la ele, oricum simplificarea acestui alfabet impropriu limbii noastre. Negruzzi ca și Heliade scriu și tipăresc în alfabet de tranziție și pregătesc astfel noi și necesare reforme culturale. O adevărată teorie a proprietății limbii traducerilor face Negruzzi într-o scrisoare către Heliade, în *Gazeta Teatrului* (1836). Se pronunță tranșant împotriva traducerilor mecanice, făcute după dicționar și pledează, în schimb, pentru transpunerea armonioasă în respectul ideilor originalului. O altă condiție apărată de el era aceea a puterii de pătrundere psihologică, de coincidență, în acest plan, cu autorul tradus. Tindea — se vede limpede — spre desăvîrșirea artei sale de traducător, în condiția în care era conștient că e înzestrat cu talent și simț al limbii.

Urmărind evoluția lui Negruzzi ca scriitor s-ar putea spune că Heliade a jucat, pentru el, rolul unui patron literar. O probează schimbul amical de scrisori publicate în prefețele traducerilor tipărite în „tipografia lui Eliad", la București, în 1937. *Maria Tudor* de V. Hugo e prefațată cu scrisoarea lui Heliade de stimulare a traducătorului, iar *Angelo, tiranul Padovei*, tot de Hugo, publicată în același loc și an are în față o scurtă scrisoare de mulțumire pentru încurajare scrisă de Negruzzi către Heliade. Efectul este că Negruzzi începe să publice masiv și cu îndrăzneală critică. După *Iprodul Puricе*, „anecdot istoric", îi apar consecutiv traduceri din Pușkin și alți autori, nuvela de moravuri, *Zoe*, articolul *Despre ruinele și ruinările Moldaviei*, după care va fi surghiunit din capitală. Premerge spiritul unionist cultural al *Daciei literare* cînd publică stăruitor în revistele de la București, Iași și mai tîrziu chiar la Brașov.

Punctul maxim al carierei sale literare este anul 1840. Kogălniceanu, dar în umbră era fără îndoială Negruzzi, cere sprijin lui Heliade pentru tipărirea unei reviste cultural literare la Iași. Revista, a cărei apariție a fost îndelung preparată, se va numi *Dacia literară*. Aici publică

Negruzzi un foarte sistematic articol despre comorile folclorului moldav *(Cîntece populare a Moldaviei)*, capodopera sa nuvelistică *Alexandru Lăpușneanul* și valoroasa, ca stil narativ, nuvelă romantică *O alergare de cai*. Îi apar totodată mai multe dintre textele care vor intra, sub titlul de *Scrisori*, în ciclul *Negru pe alb*. Numit, tot în acest an, împreună cu Alecsandri și Kogălniceanu la direcția teatrului, militează pentru ideea teatrului în limba română, scriind el însuși, mai tîrziu, comedii adaptate: *Carantina*, *Muza de la Burdujăni* și modestul vodevil *Cîrlanii*, conceput în stil Alecsandri. Situația limbii, a literaturii și a moravurilor corupte e vizată critic în aceste farse dramatice. Un remarcabil talent de umorist și comediograf se risipea în amintitele puneri în scenă. Notabilă ca stil de povestire fusese și proza *Toderică*, demnă să deschidă seria narativă anecdotică de tipul *Ivan Turbincă*. Cu totul nejustificat, considerată fiind „alcătuire imoralicească", a fost luată ca pretext pentru suprimarea revistei *Propășirea*, în 1844. Savoarea poveștii care nu e decît o adaptare spirituală după *Federigo* a lui Mérimée (care la rîndu-i prelucrase o poveste din folclorul napolitan), este o ilustrare a faptului că talentul lui Negruzzi — sensibil la latura epicureică a existenței — a fost incitat să se manifeste din plin. În același an, scriitorul era vizat de cenzură pentru tipărirea *Satirelor* traduse după Antioh Cantemir.

După 1845, linia activității literare a lui Negruzzi începe să coboare. Mai punblică sporadic și pe subiecte diferite mici proze care vor deveni *Scrisori*, traduceri, începînd chiar să-și republice unele texte. În deceniul următor, avînd el însuși conștiința acestei realități, își adună în volum opera originală și unele adaptări, sub tilul *Păcatele tinereților* (1857). Titlul este, pe de o parte, în subtext, marca genului de autoironie practicată la vîrsta înțelepciunii, iar pe de altă parte un omagiu orgolios adus tinereții talentului său creator. Din cele patru secțiuni ale volumului, organizat astfel de autor, istoria literară, mînuind criteriul valorii, a luat în considerare *Amintiri din junețe* (proze de alură autobiografică), *Fragmente istorice* (partea cea mai rezistentă a creației sale) și *Negru pe alb* (scrieri de marcă moralizatoare în marginea propriei experiențe). Negruzzi însuși intitula încercările sale de poezie și teatru, cu mai puțină ironie și mai mult realism, *Neghină și pălămidă*.

Titlul stabileşte poate şi un raport de calitate faţă de celelalte părţi ale volumului.

În probleme sociale Negruzzi se alătură celor mai înaintate spirite, unui Kogălniceanu, Alecsandri sau Russo. Junimistul „avant la lettre", cum îl considerase Ibrăileanu[1] era însă un conservator, fără să se poată numi „ruginit". Aceeaşi era poziţia lui Heliade, mentorul său. Negruzzi anticipează orientarea cultural-socială a Junimii prin „moderantism", spune Ibrăileanu, adică prin moderaţie în reformarea civilizatorie necesară. Ceea ce mai recent s-a observat[2] e că Negruzzi are adesea, în problemele culturii pentru popor, tonul şi limbajul unui ideolog al epocii luminilor, în speţă Montesquieu. O societate bazată pe legi respectate de monarhul însuşi ar fi o formă optimă de stat, scria Negruzzi în broşura *Elemente de drept politic*, publicată la Braşov, în 1846. Este o lucrare programatică ce nu schimbă eticheta de „moderat" pusă acestui scriitor care s-a ţinut la distanţă de evenimentele din '48, însă ar nuanţa interpretarea concepţiei sale sociale total lipsită de entuziasme şi deschideri vizionare. N-a voit ca, împotriva convingerilor, să se plaseze în consens cu generaţia sa, politic şi nu cultural vorbind. Ambiguă a fost şi poziţia lui faţă de Unire, deşi militase pentru ea. Nici potrivnic n-a fost de vreme ce era cultivat de Alexandru Ioan Cuza. Cu toate acestea, notele accentuat critice ale scrisului său închinat contemporaneităţii au avut şi actualitate şi posteritate. Negruzzi n-a intrat în istorie cu viaţa lui de revoluţionar, precum Bălcescu, Heliade şi în parte Alecsandri, însă a rămas pentru opera sa, îmbogăţită — fără să se poată tăgădui evidenţa — de ideile generoase care au agitat epoca. În cariera lui administrativă, chiar dacă instabilă oricum ascendentă, de deputat, primar al Iaşului, „efor al şcoalelor" etc., Negruzzi n-a încetat să militeze pentru progresul culturii materiale şi spirituale, flagelînd înapoierea şi ridicolele. Nu o dată incomod pentru oficialitate, acest călător pe drumurile ţării, purtînd cu sine oglinda scrisului său, a fost un conservator, prin tradiţia familiei, însă niciodată un conformist. Re-

[1] G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Junimea, Iaşi, 1970, pp. 85—86.

[2] Paul Cornea, în *De la Alecsandri la Eminescu, C. Negruzzi, Montesquieu şi ideologia aripii moldoveneşti a paşoptismului*, E.P.L., Bucureşti, 1966.

tragerea din viața publică și literară e determinată de deteriorarea treptată a sănătății și energiei spirituale. Așa se explică refuzul de a participa la ședințele „Societății literare române" înființată în 1866. În 1868, o congestie cerebrală provoacă moartea scriitorului.

*

Constantin Negruzzi s-a străduit să dea operei sale — înainte de orice altă calitate — o dimensiune morală. În literatura de moravuri, cu precădere atunci cultivată, el realizează o perfectă unitate de tematică și manieră critică de reflectare, cu Alecsandri, Kogălniceanu și Russo. În mare parte, literatura sa transfigurează propria experiență social-culturală și ceva din viața intimă, proiectată pe un expresiv colorat tablou de epocă. Tocmai de aceea, receptarea operei lui Negruzzi nu se poate detașa de aspectele fundamentale ale climatului social-politic al vremii. Nimic mai complet și mai categoric în această privință decît tabloul creionat retrospectiv de Alecsandri. La o distanță de aproape trei decenii de anii incriminați, Alecsandri păstra impresii foarte vii. Sînt demontate cu precizie, într-un stil pregnant, de marcă maioresciană, părțile sistemului social rău alcătuit sub aspect moral, social, cultural. E un Alecsandri mai puțin obișnuit. Ceea ce n-a putut spune la 1840, o scrie în 1872, pentru a înlesni dreapta judecată asupra unui autor angajat în epoca sa. „Să vedem în ce epocă C. Negruzzi a creat pe *Aprodul Purice* și pe *Alecsandru Lăpușneanul*... rodul unui timp contrar dezvoltării spiritului", începea Alecsandri, pentru a continua în stil pamfletar antidespotic: „Așa dar în vîrful scării sociale un domn cu topuzul în mînă și cu legea sub picioare, pe treptele acelei scări o boierime ghiftuită de privilegiuri, bucurîndu-se de toate drepturile, pînă și de ilegalități și scutită de orice îndatorire către țară; alături cu acea boierime un cler a cărui șefi, veniți de la Fanar și din bizuniile muntelui Athos, se desfătau într-o viață de lux trîndavă și scandaloasă; iar jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile! sus, puterea egoistă, jos șerbirea și mizeria fără protecție, și totul mișcîndu-se într-o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică"[1]. Și analiza înaintează cu detalii despre marile

[1] Vasile Alecsandri, *Introducere* la *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, vol. I, București, Socec, 1872, pp. XII—XIII.

și alarmantele contraste ale acestei lumi. În raport cu starea limbii și a literaturii amenințate mereu de „foarfecele cenzurii" este prezentată succint opera lui Negruzzi, amintite fiind, ca dovadă a poziției sale neconformiste, conflictele lui politice și consecințele suportate. Raportată la timpul ei, opera e adecvat interpretată.

Nicăieri mai limpede reliefat moralismul lui Negruzzi, oarecum deservit de stilul sfîngaci, melodramatic, decît în faza debutului. Situația tipic romantică și hugoliană a fetei seduse și abandonate e subiectul nuvelei *Zoe*. Romantică e și imixtiunea scriitorului-martor și *raisonneur* al „acestei foarte adevărate istorii". Privite în ansamblu, cele patru părți ale nuvelei sugerează schița unui roman de moravuri, foarte circulat în literatura franceză minoră a timpului. Și inversiunile temporale în construirea narațiunii amintesc de structura aceluiași roman la modă. Trecînd de deschiderea care este un tablou al situației Iașilor la 1827, culoarea schiței de moravuri se intensifică. Sînt inserate portrete și mai ales vestimentații de epocă prezentate cu voluptatea detaliului. Apelul livresc la numele lui Lavater pentru clasificarea depreciativă a fizionomiei lui Iancu B., cauza sinuciderii tinerei Zoe e compensată de o imagine inefabilă. Ochii frumoasei fete erau „umbriți de lungi gene și scăldați într-o rouă de desfătare". Se simte preocuparea autorului pentru variație de stil (narațiune, monolog, dialog cu declarații accentuat melodramatice) și pentru îmbinarea momentelor biografiei personajelor, astfel încît să fie rotunjite ca identitate. Așa, capitolul al doilea, după ce primul intrase *in medias res*, comunică antecedentele personajului feminin, condiția ei socială (fiică de boiernaș scăpătat, venită în orașul capitală) și morală (naivă, sedusă și părăsită de tînărul Iliescu), apoi căderea. Nu lipsește travestiul și tentativa de a-l lucide pe seducător, pornire artificială, de un tragicomic rezultat din inadecvarea temperamentului cu gestul. Partea a treia, precedată de un *motto* din V. Hugo *(Oh! n'insultez pas une femme qui tombe!...)* o lămurește pe prima. Se refac, prin încălcări temporale în organizarea universului narativ, istoria legăturii Zoei cu Iancu B. și, după un pas peste timp înaripat cu puncte de suspensie folosite de Negruzzi în toată literatura sa, se invocă scrisoarea, mobil al sinuciderii ei dramatice în camera lui. Partea ultimă încrucișează în cale, spre sublinierea contrastului, carul mortuar sărăcăcios cu strălucita paradă a militarilor, între care și seducătorii, cinici

în dialogul lor. Autorul, N., intră în scena acțiunii ca *raisonneur* moral și singurul martor trist al înhumării. Reflecția lui e introdusă ca discurs interior. În idee, discursul deschis cu exclamații produse la nivelul limbajului mental: „Ce veac! ce oameni! zicea el... (își zicea el, n.n.)", este neverosimil contaminat de invocarea justiției divine procovate de oameni. E neverosimil, pentru că tînărul N. nu avea decît douăzeci de ani. Epilogul vine ca un reflex al acestei invocații: moartea sub chinuri de coșmar și „închipuiri fantastice" a lui Iancu B. Psihologic vorbind, acest final, ca sancțiune morală, se întîlnește într-un punct comun cu deznodămîntul nuvelei *Alexandru Lăpușneanul*. Creație de tinerețe fiind, *Zoe* se reține în istoria literară, nu atît prin subiectul foarte pe gustul vremii, cît pentru efortul conștient al autorului de a realiza o construcție narativă, după modelul prozei romantice europene.

Un progres evident înregistrează în această privință autorul cu *O alergare de cai*. Artificiile narative sînt bine minuite și au efectul scontat. Povestirea e realizată de același „tînăr om smolit" care apare ca personaj și în *Zoe*. Numai că de astă dată el se va angaja în povestire la persoana întîi. Proza debutează cu prezentarea, dinafară, a societății pestrițe atrasă de alergările de cai. Obiectivul observatorului se oprește pe oameni și aspecte caracteristice epocii și locului, pentru ca, dintr-o dată, să intre în cadru un „echipagiu" cu trei personaje. Și aici naratorul-personaj intră în prim plan: „Tînărul om smolit eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția sa, d-na S., vara mea" și aceștia implicați ca destin în întîmplarea povestită. Din lipsă de spațiu nu putem detalia analiza artei narative complicate și îndrăznețe. Vom mai menționa totuși că autorul și-a diversificat mult rolul: el e povestitorul prim, în povestirea lui se înglobează povestirea spusă de frumoasa doamnă B. (de care el e îndrăgostit), despre viața romantică a Olgăi, abandonată de Ipolit P. care acum — pedeapsă divină — orbise. În timpul povestirii, doamna B. e întreruptă — spre a dialoga cu autorul moralist — și apoi își reînnoadă firul istorisirii. E deci o povestire-cadru în care se înglobează o alta. Partea ultimă din povestirea-cadru fiind confesiunea autorului-narator, la persoana întîi, despre amorul său nefericit pentru doamna B., o frivolă. Și în această parte, cu dexteritate și efect studiat sînt inserate epistole și „un vis fantastic", în care se păstrau reminiscențe din

viaţa Olgăi, povestită de doamna B. şi alte cîteva resturi din lecturile anterioare stării de somnie. Cîştigul artei narative româneşti, prin această diversitate de procedee, este foarte mare. Nici un alt prozator al secolului trecut nu a avut o mai cristalizată şi mai rafinată tehnică a povestirii decît Negruzzi. În această nuvelă avem semnele unei conştiinţe artistice deplin maturizate la şcoala marilor literaturi europene.

Paginile de evocare, avînd în centru proza *Alexandru Lăpuşneanul*, legitimează, înainte de orice alte contribuţii cultural-literare ale lui Constantin Negruzzi, rolul hotărîtor al scriitorului în evoluţia unei serii literare la noi: nuvela istorică. Că aici este esenţa valorică a creaţiei sale intuise încă Eminescu în strofa definitorie inclusă în *Epigonii*, cu deschiderea: „Iar Negruzzi şterge colbul de pe cronice bătrîne...". Întrucît în conştiinţa scriitorului român ideea rodnică de a scrie un ciclu de evocări literare, încărcate de sensuri active, nu apare izolat de orientarea literaturii europene, o situare în context, oricît de sumară, se impune. Declanşat de iluminismul german, valul istorismului se amplifică programatic în romantism. În literatura europeană din preajma lui 1800 se confruntau două orientări, cea engleză reprezentată de Walter Scott şi cea germană susţinută de orientarea lui Goethe, Kleist, iar în teorie de Herder. Sînt direcţiile din care vor asimila şi adapta profitabil toate literaturile naţionale ale continentului. Se reeditează, ca amploare şi întretăiere de vederi asupra romanului istoric, vechea „dispută între antici şi moderni" privind epopeea. Dezvoltînd maniera realismului istoric al lui Scott la extremitatea răsăriteană a Europei, Puşkin îşi concepe romanul istoric în respectul autenticităţii istorice şi al adevărului omenesc. Poziţia esteticii franceze e exprimată de înşişi autorii literaturii de evocare. Vigny şi mai apoi Hugo pledează pentru libertăţi nelimitate acordate fanteziei în transfigurarea istoriei reale. Numai aşa se putea pune în evidenţă ideea pe care se întemeia lecţia despre erorile trecutului dată umanităţii viitoare; „Adevărul faptelor trebuie să cedeze pasul adevărului ideii"[1] reprezentate de personalitatea evocată. Fără să aibă o clară concepţie istorică, scriitorii caută esenţa evenimentelor, vor să le afle mobilul uman, să motiveze psihologia întîmplărilor înre-

[1] *Apud* Georg Lukács, *Romanul istoric*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, I, p. 112.

gistrate sec de istorie. Așa se justifică începutul ca și amploarea curentului și modei literare a evocării, particularizate la nivelul fiecărei literaturi naționale.

Începutul îl făcuse, la noi, Budai Deleanu, cu secvențele de epopee eroică din *Țiganiada*. Fără echivoc, finalitatea urmărită de scriitorul iluminist era continuarea paradigmei eroului luptător pentru naționalitate, model uman parodiat de contemporaneitate. Prefigurînd curentul „național-popular" cristalizat în jurul *Daciei literare*, Constantin Negruzzi intuiește în istoria trecută cel puțin două posibilități de a se acționa moral asupra omului. Sînt în fond idei structurante și în același timp criterii operante în clasificarea tematică a scrierilor de evocare publicate de Negruzzi între 1837—1845.

Cea dintîi posibilitate de influență deschisă de istorie este *eroicul*, *topos* al literaturii universale și nu mai puțin al celei românești, de la baladele de vitejie și de la cronicari încoace. Funcția modelatoare a eroicului, persiflată de Voltaire, își recapătă valoarea și demnitatea gravă în marele romantism. Negruzzi recitește cronicile, dar ascultă și „la porțile legendei", pentru a-și potrivi cheile întoarcerii în istorie. Nu e neglijabil faptul că în 1837, cînd scrie primul poem istoric, Negruzzi publica în traducere, la tipografia lui Heliade, două dintre dramele istorice scrise de Hugo la începutul carierei sale: *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*. Se poate presupune că traducîndu-l pe Hugo și corespondînd cu Heliade, scriitorul moldav e stimulat să scrie evocări. Intensificarea istorismului în cultura românească a vremii se datora lui Kogălniceanu, prieten și colaborator al lui Negruzzi. Cum se vede, motivările operei sale de evocare a eroului exemplar sînt multiple. Poemul *Aprodul Purice* și proza legendară *Sobieski și românii*[1] servesc, în intenția autorului, scopului modelator realizat sub puterea virtuală a exemplului. Speranța unei renașteri, stimulate pe această cale, cîștigă teren în epocă și alimentează sufletul romantic. Așadar, această manieră de a evoca istoria tinde să mitizeze, aproape, *paradigma eroului*.

[1] Sensul etic al acestei proze l-a determinat pe N. Iorga s-o selecteze pentru volumul: *Antologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siècle*, Paris, 1920.

Cea de a doua posibilitate a istoriei, folosită de Negruzzi, este influențarea prin negație. Scriitorul refuză implicit și îl obligă pe cititor la aceeași atitudine de respingere a unei istorii ruinate prin excesele monarhilor. *Alexandru Lăpușneanul* și *Cîntec vechi* sînt concepute în acest regim. Obiectiv în povestirea cruzimii inumane a Lăpușneanului, ironic în compunerea cîntecului pseudo-folcloric despre Cantemir, autorul mizează pe reacția psihologică a cititorului. La fel de tendențioasă, ca și reînvierea eroismului constructiv, evocarea unui timp al abuzului și teroarei exprimă starea de spirit a generației liberale, maturizată prin cultură, care a pregătit revoluția de la 1848. Angajată în preparativele unui eveniment programat ca fenomen de democratizare, această generație nu poate accepta acțiunile represive ale tronului absolutist. Criticismul scriitorilor se îmbracă atunci în mantia alegorică a istoriei secolului al XVI-lea sau al XVII-lea. Erorile istoriei nu trebuie repetate, asta trebuie să înțeleagă monarhia despotică reprezentată de Mihail Sturza. Și romanul istoric francez era scris în acest scop corectiv. În prefața la *Cinq Mars*, Vigny își motiva astfel sensul evocării: „Ne-am ațintit cu ochii asupra cronicilor noastre, ca și cum, maturizați și îndreptîndu-ne spre mari evenimente, am sta o clipă pe loc, ca să dăm socoteală de tinerețea noastră și de greșelile ei". În această ordine de gîndire își va fi destinat Negruzzi contemporaneității nuvela *Alexandru Lăpușneanul* mai ales. Evocarea fixează *paradigma tiranului*.

Nu poate fi subsumată nici uneia dintre cele două genuri de evocări pînă aici delimitate proza publicată în 1839 sub titlul *Regele Poloniei și domnul Moldaviei*. Amator de povestiri cu poantă, Negruzzi transcrie în două pagini o întîmplare din vremea lui Nicolae Mavrocordat. Sursele istorice sînt indicate chiar de autor: Voltaire, *Histoire de Charles XII* și Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*. Coloratura romantică a aventurii palatinului Stanislav Leșcinski, care rătăcește travestit prin Moldova, îl ispitește pe Negruzzi s-o repovestească. Deși străin de țară, Mavrocordat, mare om de cultură, practică toleranța tradițională a pămîntului, arătîndu-se ospitalier cu prizonierul. Asta îl face pe Leșcinski să-și amintească formula lui

Francisc I prizonier în Italia: „*Tout est perdu fors l'honneur*". Cu acest tîlc al întîmplării se şi încheie istorisirea lui Negruzzi.

Aprodul Purice este un exerciţiu literar decisiv pentru evoluţia talentului de evocator obiectiv manifestat în nuvelă. Dar e şi prima poemă istorică a literaturii noastre. Alecsandri îşi va scrie *Legendele* în parte inspirate din eposul eroic de provenienţă folclorică, abia după trei decenii (1864—1875). Rămîne să vedem însă în ce măsură e şi realizată această operă a lui Negruzzi. Dintru început, lectura comparativă ne obligă să reţinem că în raport cu paginile de cronică (Gr. Ureche, *Letopiseţul*) şi cu legenda (Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, Legenda V), Negruzzi reuşeşte să amplifice în imaginaţie şi totodată să menţină nervul dramatic al construcţiei poematice de 496 versuri. În timp ce *Dumbrava Roşie* (1872), spre exemplu, poema lui Alecsandri, în raport cu aceleaşi surse istorico-legendare, diluează esenţa evenimentului (890 versuri) pînă la decolorarea semnificaţiei sugerate în concizia textelor originare. Ambele poeme pleacă însă de la legenda etiologică (explicînd un nume de persoană şi un nume de loc), pentru a fi în cele din urmă o apoteoză a gloriosului Ştefan şi a vitejiei moldave. Această intenţie, cel puţin în poema lui Negruzzi se confirmă prin *motto*. În plus, intenţia de a-l glorifica pe Ştefan se vădeşte în trucul romantic folosit. Acest „anecdot istoric", scrie autorul, ar fi un fragment „dintr-un poem intitulat *Ştefaniada*", în cea mai mare parte pierdut. Fragmentul „regăsit" priveşte conflictul războinic al lui Ştefan cel Mare cu oştile ungureşti conduse de Hroiot, eveniment în care s-a produs incidentul căderii domnitorului de pe cal şi intervenţia aprodului. Legenda incită fantezia poetului epic, atins cînd şi cînd de aripa muzei lirice.

Fraza emblematică: „Fost-au acest domn... om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz..." nu e un citat întocmai din portretul făcut de Ureche, ci e mai curînd o comprimare a acestui text. Trecînd dincolo de *motto*, orice raportare a textului poemei la cronică este superfluă, deoarece poetul nu reţine decît motivul luptei istorice. Detaliile, de oricare natură ar fi ele: descrieri de peisaj, descrieri de oşti, discursuri de personaj, analize psihologice, portrete etc., asamblate într-o povestire alertă, sînt inventate în prelungirea documentului şi dau măsura creativităţii autorului.

Neașteptat, Călinescu reținuse din acest text, cu precădere, grațioasele versuri bucolice introductive scrise în maniera lui Iancu Văcărescu. Dar o lectură făcută din perspectiva acelei epoci literare în care încercările epopeice fuseseră pe cît de nenumărate tot pe atît de discutabile, descoperă arta alternării planurilor, imaginația, energia spirituală, dinamismul mișcării și culoarea antrenate în construcția poemei. Sigur, ea nu poate fi în totalitate considerată ca valoare notabilă datorită imperfecțiunii versului și unor împrumuturi făcute de autor, mărturisit sau nu, din Homer, Hugo sau Voltaire[1]. Foarte bun cunoscător al folclorului, poetul respirase și aerul specific al epicii populare de vitejie. E același aer care stăruie și în *Legendele* lui Alecsandri. În totalitate însă, scenariul eroic e regizat original.

Narațiunea autorului intră în drepturile ei după primele opt versuri de prezentare a cadrului pastoral umbrit de pericolul iminent al năvălirii dușmane. Nu e deci un bucolic pur și durabil, ci unul vremelnic. Cu versul al nouălea, descriptivul cedează pasul stilului narativ. De la peisajul animat de prototipuri umane caracteristice spațiului național (plugarul și păstorul), autorul își întoarce repede privirea spre istorie. Cu retorism cenzurat e motivat conflictul războinic ce va face materia epicului eroic. Hroiot vrea să răzbune rușinea unor anterioare înfrîngeri provocate de Ștefan. Discursul lui fălos, de îmbărbătare a armatei, este minat subtil de autor. Patriotul acuză „visul amăgitor" al cotropitorului de a lovi cu viclenie Moldova atunci cînd Ștefan nu era în țară. Providența intervine, ca în *Mihaida* lui Heliade Rădulescu, și pîrcălabul de Roman află planurile dușmanului. Sînt povestite alternativ și metaforic venirea „norului de lăcuste" și pregătirea de luptă a moldovenilor îngroziți. Autorul, trecut cu lecturile prin opera lui Miron Costin, îl prefigurează pe Eminescu al evocărilor istorice și rezumă, în fond, fenomenul istoric caracteristic românesc. Vocabularul din această parte a poemei primește accente pe cuvinte anume: „robesc", „pîrjolesc", „omor", „pustiire", „groază", „fumegă", „bejenărit". Pe acest fundal, autorul plasează inspirat figura unui bătrîn sanctificat de suferință. El personifică spiritul locului, rezistența înțeleaptă ce explică însăși continui-

[1] Vezi Liviu Leonte, *op. cit.*, p. 104 sq.

tatea poporului pe acest pămînt așezat la cumpăna între continente. Moșneagul acuză direct și violent. Ca un proroc plebeu invocă amenințător vitejia moldovenilor și justiția imanentă. Psihologia revoltei acumulate de veacuri se descarcă în discursul său comunicat, ca și alte opt intervenții ale personajelor, în stil direct. De aici aspectul puternic dramatic al textului desfășurat într-un ritm susținut. Secvențele narative asumate de autor nu sînt mai puțin dramatice. Se reține, prin culoare și nota de umor, prezentarea oștirii improvizate, adunată, în lipsa lui Ștefan, în jurul pîrcălabului de Roman. Vestimentația pestriță făcea dovada victoriei și a capturilor de război. Se puteau vedea haine turcești, cai căzăcești, hangere calmucești, frîie leșești, căciuli tătărăști etc. Înainte de declanșarea războiului, autorul, și odată cu el cititorul, au răgaz să se amuze.

Notabile sînt și scenele de luptă înnobilate de comparații clasice. Cele două părți ale războiului sînt la fel de crîncene, încleștarea e maximă, iar autorul relatează mișcarea de pe cîmpul de bătălie într-un crescendo emotiv. Se face aici un exercițiu preliminar pentru imaginea desăvîrșită literar a luptei de la Rovine, inserată în *Scrisoarea III*. Încăierarea cruntă e văzută de aproape, după cum de aproape e înregistrat și vuietul asurzitor. Ostentația introducerii unor armonii imitative amintește de experiența făcută mai tîrziu de Macedonski în *Lupta și toate sunetele ei*. Apariția lui Ștefan pe cîmpul de bătaie provoacă stări antitetice: spaimă și disperare la dușmani, nădejde și curaj între moldoveni. Descrierea mîndrei lui oștiri e o pagină demnă de oricare dintre solemnele epopei medievale. Tensiunea războinică e în creștere, sorții izbînzii nu se decid decît foarte greu. Autorul, martor îngrozit de orori nu pregetă să se apropie de centrul luptei. În momentul ei culminant e inserată legenda aprodului care îl salvează pe Ștefan de la o înfrîngere rușinoasă. Eroul intră reîmprospătat în luptă și, în acest punct culminant al acțiunii epopeice, hotărăște victoria moldovenilor. Poema se încheie solemn, cu investitura de boier dată inimosului aprod, într-un ritual cavaleresc adaptat la specificul vieții noastre feudale.

Personajele puse în situație războinică sînt figuri dinamice, neobosite. În urmărirea lor autorul se află într-o necontenită mișcare,

De aceea el izbuteşte mai puţin portrete şi mai mult caractere deduse din acţiune. Vitejia eroilor e provocată de războinicul străin. În umbra lui Ştefan, miracolul istoriei noastre strălucite, se mişcă mulţimea oştenilor fără nume din care se desprind totuşi Purice aprodul, vornicul Boldur, hatmanul Arbore, pîrcălabul de Roman, chipuri proeminente, atestate istoric sau inventate.

Poema *Aprodul Purice*, în care legenda nu e decît un pretext, are o materie epică densă. Nimic nu se repetă inutil, după cum nu se întîlnesc nici lungimi trenante care să anuleze dinamismul constant al acţiunii. Ultimele patru versuri alătură poemului o concluzie de genul moralei din fabulă. Cu totul nereuşite ca formă, ele atestă însă încercarea autorului de a opune pe *altădată* lui *acum* şi, subiacent, motivează poema eroică prin reactualizarea paradigmei viteazului adus *hic et nunc*. În subtext se configurează clar o pedagogie a evocării, reprezentativă pentru epocă. Despre o „pedagogie literară" implicată în scrisul generaţiei lui Negruzzi vorbise foarte insistent N. Iorga, referindu-se la Alecsandri. El însuşi autor de evocări, Alecsandri, în prefaţa din 1872 a *Scrierilor* lui Negruzzi, se pronunţă direct asupra valorii morale a poemei *Aprodul Purice*. Ştefan cel Mare, considera el, face „un contrast amar" cu prezentul. Curajul lui eroic e „o palmă dată de trecutul glorios prezentului mişelit". E clară concepţia care prezidează astfel de consideraţii. Naratorul versificator se implicase moral şi afectiv în acţiune, ca adept al aceleiaşi concepţii.

Deşi cronologic e ultima dintre prozele istorice ale lui Negruzzi, *Sobieski şi românii* (1845) o luăm în considerare acum, dat fiind tipul de evocare axat pe modelul eroic. Numai că autorul a-i mai făcut aici decît foarte puţină literatură faţă de informaţia extrasă din *Istoria imperiului otoman* (ediţia franceză) a lui Dimitrie Cantemir. Aspectul stilistic al enunţiativelor prin care debutează această proză dă sentimentul că ai în faţă o schiţă pentru o dezvoltare ulterioară. Scriitorul pare să-şi fixeze, aşadar, inspirat de o pagină istorică cvasi-legendară, ideile într-un text de laborator. E numai o impresie. Negruzzi n-a reclamat niciodată dorinţa de a-l fi dezvoltat. Iar pe de altă parte, lectura integrală identifică un text finit, studiat în toate articulaţiile construcţiei de tipar dramatic. Din perspectiva întregului, acele enunţiative din paragraful iniţial ne apar ca indicaţii de regie,

descriind o scenă, de genul acelora care preced un text dramatic. Autorul e fixat undeva în afară, de unde povesteşte, omniscient, ceea ce se întîmplă dincoace şi dincolo de zidurile cetăţii Neamţului. Rolul lui se restrînge treptat, spiritul dramatic se instalează, personajele intră în dialog. Autorul nu mai apare decît ici şi colo cu scurte fraze de legătură şi, bineînţeles, în fraza de epilog.

Imaginaţia scriitorului, educat de lectura activă a istoriei, elaborează intenţionat o deschidere adecvată. Istovită de moldoveni prin tactica retragerii, armata polonă se tîrăşte înapoi spre casă. E o mişcare fără sonor. Cu atît mai înjositoare starea, cu cît în fruntea armatei era Sobieski. Ironic este plasat deci clişeul retoric: „eroul creştinătăţii, mîntuitorul Vienei". La orizont se profilează cetatea şi de aici începe şi se amplifică oarecum episodul vitejiei celor numai nouăsprezece plăieşi ce străjuiau singurătăţile.

Atrage atenţia, în ordinea construcţiei narative, uşurinţa schimbării planului acţiunii. „Obiectivul" scriitorului se mută în interiorul zidurilor. Un tînăr întors din cetatea de scaun a Iaşilor istoriseşte despre pustiirea făcută în cale de armata leşească. Personajul e un intermediar, purtător de ştiri. El povesteşte ceea ce i-au povestit alţii că s-a întîmplat şi aici avem încă o probă că autorul, ca şi în *Aprodul Purice* mizează mult pe replica plină de tîlc a moldoveanului înţelept. În centrul povestirii tînărului aducător de veşti stă întîmplarea unui călugăr de la „Triisfetitele" care, printr-un răspuns înţelept, a salvat mînăstirea de la distrugere. Relatarea personajului-narator e întreruptă de apariţia duşmanului. Punctele de suspensie marchează ruptura dramatică a replicii — cum se poate vedea pe text — la auzul trîmbiţei de alarmă. Odată punerea în temă, pe ambele planuri, fiind încheiată, începe acţiunea propriu-zisă, asaltul cetăţii. Prevenit de autor nu numai asupra inegalităţii numerice între părţi, dar şi asupra stării lor psihologice cu totul opuse — se înfrunta, în plan simbolic, trufia polonă cu modestia moldavă — cititorul este forţat la opţiune morală.

Cheia prozei este însă *elementul surpriză*. Sobieski nu ştia ceea ce ştiau plăieşii: că ei sînt puţini, dar se opun totuşi, fără şanse de reuşită, unei armate foarte numeroase. Dialogul bătrînului plăieş cu solul rele-

vă, invariabil, înțelepciunea și curajul omului simplu al pămîntului. Intervenind cu povestirea de legătură, autorul marchează finalul acestui dialog cu ironia ascunsă în termenul folosit („parlamentarul") pentru a eticheta pe solul polon. Luptei i se afectează un foarte mic spațiu în povestire. Naratorul însuși apare grăbit să arboreze pe ziduri steagul alb de pace, pentru a servi adversarilor poanta. În acest moment autorul se amestecă printre personajele sale, nerăbdător să fie martor la efectul produs asupra lui Sobieski de ieșirea din cetate a celor numai șase plăieși rămași neatinși de bombarde. Fiind punctul culminant al întîmplării, Negruzzi s-a ținut foarte aproape de *Istoria* lui Cantemir. De asemenea, cu puține rotunjiri literare și deznodămîntul tot de acolo e inspirat: plăieșii sînt iertați, sub impresia puternică lăsată de curajul lor. Fraza finală pune în valoare gustul antinomiei cultivate de autor și virtuțile lui descriptiviste. Scena acțiunii e părăsită, plăieșii pleacă spre munte, polonii spre cîmpie. Imaginea cetății de care se distanțează treptat ochiul privitorului e remarcabilă.

Dintr-o notă de autor, trecută ca un *post-scriptum*[1] aflăm că schița a stat la baza dramei istorice, cu același subiect, scrisă de Alecsandri. Dramatizarea în proză, *Cetatea Neamțului sau Sobieski și plăieșii români* fusese scrisă în 1856 și reprezentată la Iași în iarna lui 1857.

Nuvelei *Alexandru Lăpușneanul* îi datorează Negruzzi însă considerarea lui între scriitorii noștri clasici. Ea face parte dintr-o altă categorie de literatură evocatoare, aceea în care autorul se distanțează moral și afectiv de cele povestite, se dezice chiar. Într-un secol și jumătate, aproape, de istorie literară (de la publicarea ei în *Dacia literară*, nr. 1, 1840), s-a creat o sinonimie între numele lui Alexandru Lăpușneanu și numele lui Constantin Negruzzi. Evocatorul literar, care „moaie pana în culoarea unor vremi demult trecute", a fost mai convingător decît istoria, întrucît conștiința publică a reținut caracterul uman al domnitorului de el recreat și nu faptele bune și rele înregistrate pe pagini de cronici și istorii. Efortul istoriei literare de a descoperi sursele istorice ale evocării a fost minim. Autorul le indică a fi în cronici. Numai că în nota de subsol, în loc să indice numele lui Grigore Ureche sau Nicolae

[1] Avînd în vedere data reprezentării piesei lui Alecsandri, deducem că Negruzzi, orgolios, a făcut acest adaos cu prilejul publicării schiței în volumul *Păcatele tinerețelor*, Iași, 1857.

Costin (cel care a transcris în *Letopiseţul* său, cu unele adaosuri, cronica lui Ureche), îl indică pe Miron Costin. Confuzia poate să vină din faptul că Mihail Kogălniceanu, care pregătea prima ediţie a cronicilor româneşti, a pus la îndemîna scriitorului un manuscris în care Apendicele X, cuprinzînd transcrierea făcută de Nicolae Costin pentru istoria Moldovei dintre 1561 1600, era plasat în continuarea *Letopiseţului* lui Miron Costin[1]. Oricare ar fi explicaţia, eroarea este a lui Negruzzi. Dar nu trebuie să mai facem din asta o problemă. Dat fiind statutul ficţiunii cu libertăţile ei nelimitate, scriitorul nu era obligat să-şi declare lecturile. Mai importantă este, pentru istoria literară, judecata critică asupra creativităţii autorului în raport cu istoria nudă. Iar o astfel de judecată nu se poate întemeia decît pe o comparaţie între texte. Semnificativă, spre exemplu, poate fi modificarea de persoană gramaticală operată de Negruzzi în frazele copiate aproape *ad litteram* din cronică. Din stilul indirect al cronicarului, relatînd replica boierilor, la persoana a treia: „că ţara nu-l va, nici-l iubescu", se transformă la Negruzzi în stil direct, iar personajul care rosteşte cuvintele, avîndu-l ca interlocutor pe cel nedorit de ţară, se adresează la persoana a doua: „norodul nu te vrea, nici te iubeşte...". La fel, spusa lui Alexandru reprodusă de cronicar: „De nu mă vor, eu îi voi pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînşii şi tot voi merge, ori cu voie, ori fără voie", suportă la Negruzzi, în afară de alte adaosuri importante pentru psihologia personajului, o schimbare de persoană: „Şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi şi voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră". Nuvelistul îşi ia libertatea să transforme în personaje persoane istorice care n-au luat parte la conflict (Stroici), să renunţe la altele numite de cronicar sau, ignorînd informaţia acestuia despre moartea unuia (Spancioc) să-l menţină totuşi pentru a construi opoziţia domnitorului, opoziţie care-i întreţine obsesiile. Astfel de observaţii ar putea părea excesive, dar modificările de laborator literar, relevate de comparaţia intertextuală, pun în lumină străduinţa nuvelistului de a folosi stilul direct şi dialogul ca mijloace de sporire a dramatismului. Rămas, cu puţină invenţie, aproape de spi-

[1] Vezi M. Kogălniceanu, *Cronicile României* sau *Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei*, Bucureşti, 1872, tom. I, p. 446. De remarcat că în ediţia aceasta la cap. scris de N. Costin, replicile preluate de Negruzzi au fost distinse de editor cu litere cursive.

ritul cronicii, Negruzzi întemeiază, cum scria Călinescu un, „romantism pozitiv". Negruzzi respectă tehnica evocării epocii și a culorii ei specifice. „Gingașa Ruxanda" face contrast romantic cu Lăpușneanul. Chipul ei, temperamentul, vestimentația, discreția comportamentului, sînt sugerate cu atîta pregnanță a vizualului, încît ea se desprinde vie din text. Aceleași virtuți descriptive se constată și în energia creionării, evident mai complexe, a voievodului tiran. Capitolul al doilea și începutul celui de al treilea se pot alege ca argument pentru talentul portretistic al lui Negruzzi. Și în părțile ei descriptive (interioare, arhitectură), contribuind la crearea de atmosferă feudală locală, nuvela e la fel de bine realizată. În întreg privită, ca atmosferă-cadru, personaje și destinul lor, conflicte, limbaj, nuvela este aproape de perfecțiune. Nici dramele istorice scrise în deceniile următoare (de Hasdeu și Alecsandri) nu s-au apropiat de acest punct. Negruzzi nu-și modernizează eroii, ca mentalitate, psihologie și limbaj. Ei sînt figuri ale secolului lor, privite obiectiv, după principii compoziționale simple.

Mai curînd involuntară decît elaborată anume, simplitatea de construcție și stil face, într-adevăr, calitatea nuvelei. Dramatismul foarte pronunțat emană, fără îndoială, din însuși conflictul istoric evocat, dar este întreținut și de această formulă dialogată a stilului, evident prevalentă, nu atît cantitativ, cît prin forță expresivă, în raport cu părțile narative creatoare de atmosferă. În posibilitatea autorului de a elimina cu desăvîrșire din operă propria sa imagine vedea Tudor Vianu marca stilului realist. Autorul se retrage discret, lăsînd cea mai mare parte a spațiului nuvelei la dispoziția personajelor. În *Alexandru Lăpușneanul* „faptele povestite și nu povestitorul faptelor apar în primul plan"[1]. Dar dacă prezența naratorului nu se resimte la nivelul universului evocat, asta nu înseamnă că prezența lui nu se resimte la nivelul povestirii, de unde se pot deduce trăsăturile pentru portretul lui spiritual. Figura creatorului se imortalizează în text. Construcția pare dictată de o concepție dramatică. O acțiune foarte densă, dramatică prin natura ei, se derulează într-un spațiu nuvelistic restrîns, alternînd între narațiune și dialog, adică între *relatare*, ca vorbire a autorului și *reprezentare*, ca

[1] T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, București, E.P.L., 1966, I, p. 68.

vorbire a personajelor. Autorul a sporit dramatismul „natural" al istoriei, fapt care a incitat posteritatea să pună în scenă *Alexandru Lăpușneanul* al lui Negruzzi, fără să mai apeleze la cronică. Încercări, unele fără valoare, altele rămase neterminate sau dezvoltări de episoade anume au făcut: Bolintineanu, Eminescu, Samson Bodnărescu, Iuliu Roșca, iar în secolul nostru G.M. Zamfirescu scrie piesa *Cumineçătura*. Cele patru capitole al căror conținut faptic e sugerat, în esență, de *motto*-uri, sînt, fără excepție, introduse de intervenții ale naratorului. De întinderi diferite, aceste părți expozitive sînt scrise ca expuneri de motive, dar și ca informații de ordin regizoral. Ele pregătesc cititorul-spectator, cu antecedente ale personajelor și explicarea rădăcinii conflictelor, pentru a înțelege dialogul uneori aluziv. Primele două capitole fixează relațiile de conflict ce se rezolvă în acțiunea ultimelor două. În funcție de aceste rezolvări, capitolele se grupează în două serii (primul cu al treilea, al doilea cu al patrulea), legate cauzal una de cealaltă. Iată schema care vădește alternanțele. Capitolul prim: întoarcerea forțată a Lăpușneanului deschide conflictul între el și boieri. Unul contra toți și toți contra unul. Excepție face Moțoc lingușitorul, acceptat formal ca instrument al voievodului. Sînt pagini de unde se poate deduce concepția socială a autorului. În obiectivitatea privirii, el nu scuză comportamentul boierilor față în față cu tiranul răzbunător, după cum nici acuzele acestuia împotriva boierimii nu pot fi dovadă de simpatie pentru popor. Acest conflict acut se rezolvă în capitolul al treilea, după hotărîrea tiranului de a-și suprima, prin înșelăciune, adversarii. Pentru a cîștiga bunăvoința poporului, pe care aparent domnitorul îl apără de abuzul boierimii, îl sacrifică și pe Moțoc. Astfel, Lăpușneanu comite, nesăbuit, eroarea politică de a rămîne singur. Mulțimea e pentru el doar un instrument de circumstanță, pe care se sprijină tactic. Gesturile lui de bunăvoință față de mulțime sînt împrumutate din arsenalul clasic al sociologiei puterii, cunoscută autorului observator și analist pătrunzător al fenomenelor social-politice. Nuvela va fi întotdeauna citată, aparte, pentru scena psihologiei mulțimii răzvrătite. Tiranul liniștește porнirea oarbă a „prostimii", hidra cu multe capete, cu sacrificarea lui Moțoc. „Sateliții tiranului" se asociază ipocriziei acestuia. Pactul lor nu scapă observației autorului preocupat de jocul forțelor în dialectica puterii.

Capitolul secund, consacrat doamnei Ruxanda, lucrat după canoanele evocării romantice și în căutarea culorii de epocă, avansează cel de al doilea conflict: Alexandru — Ruxanda. Deznodămîntul acestui conflict aflat în strînsă relație cu primul, se produce în capitolul ultim, în spațiul căruia Ruxanda, înconjurată de Mitropolit și cei doi boieri întorși din pribegie, se hotărăște să-i dea lui Alexandru cupa cu otravă. Întrucît personajul protagonist, nesimpatizat nici de autor nici de cititor, după atîtea crime, își sfîrșește acțiunea prin demență, deci eșec, s-ar putea considera că nuvela are o *intrigă de pedeapsă*. Morala din ultimele fraze ale naratorului o confirmă.

La o analiză atentă, nici un personaj nu este în armonie de caracter, intenții și acțiune cu altul. Aparențele unității, nuanțată în cuplurile Alexandru — Ruxanda, Alexandru — Moțoc, nu pot fi salvate decît pînă la un moment al acțiunii. În fond, chiar dacă luăm în considerare și ultimul capitol unde pare să existe un consens tacit între actanți, fiecare personaj urmărește un scop nemărturisit, ce intră în contradicție cu intențiile, la fel de bine mascate, ale celuilalt. Numai Spancioc și Stroici, cuplu unitar, ne apar de aceea ca un singur personaj. Reprezentînd ideea de așteptare răbdătoare, specific românească, ei au rol hotărîtor, și nu mai puțin răzbunător, în finalul justițiar al nuvelei. În general, în literatură, psihologia personajelor se formează în funcție de tipul de relații stabilite cu ceilalți. În nuvela lui Negruzzi se întîmplă altfel. Alexandru pășește pe pămîntul țării mînat de gîndul diabolic al răzbunării. Psihologia lui dictează relațiile, deschise sau disimulate, cu restul personajelor. Acest gen de determinism explică de ce nuvela a fost considerată în istoria noastră literară ca text de analiză psihologică. Alexandru este figura care dă tonul dominant pe „pînzele posomorîte". Voința lui ascunsă, presimțită numai de ceilalți, îi determină raporturile. Răzbunarea e resortul intim, *nexus*-ul acțiunii și predicatul ei, de la primul la ultimul capitol al nuvelei. Vodă Lăpușneanul intră în scena țării stăpînit de acest gînd pînă la obsesie și iese din viață tot astfel. Psihologia făcută sub presiunea gîndului de răzbunare, cu toată disimularea, își are semnele ei exterioare marcate în text. Alexandru și vornicul Bogdan, la venirea în țară, sînt „înarmați din cap pînă în picioare"; răspunzînd solilor boieri, ochii lui Alexandru „scînteiară ca un fulger", cînd rîdea sardonic „mușchii i se suceau în rîsul acesta". Sen-

timentul de nesiguranță care răzbate în întrebarea inițială, „izbîndi-voi oare?" este îndată reprimat de argumente convenabile.

Avînd în vedere tipologiile formale deja stabilite, se ivește întrebarea dacă Lăpușneanul este personaj static sau dinamic. Atributele lui nu se schimbă în cursul acțiunii. Cu fiecare secvență a dialogului se afirmă complexul psihologic al celui care vrea să răzbune faptul că a fost trădat și refuzat de ceilalți. Frazele lui de amenințare, într-o formă sau alta, străbat tot textul. Consecvența comportamentului, agresiv pînă în pragul morții, face din Alexandru Lăpușneanul, cel transfigurat în nuvela lui Negruzzi, un *personaj static*. Dacă am avea în vedere accentuarea, pînă la delir și halucinație, a obsesiilor sale, deci strict psihologic, l-am putea considera *personaj dinamic*. Pentru cititor, evoluția e previzibilă. Germenii răului psihic se puteau bănui în toate actele de cruzime ale tiranului, asociat nu o dată cu Vlad Țepeș. Exteriorizarea psihologiei fiind simptomatică și dirijată spre același gen de fapte, clasificarea primă, după criteriul comportamentului, rămîne definitorie. Complexitatea structurii umane, surprinzătoare pentru cititor, faptele ieșite din comun fac din el, de asemenea, un *personaj reliefat* în acțiune sau dialog și mult prea puțin caracterizat în forma directă a intervenției naratorului. În raport cu intriga, evident, Alexandru nu e un personaj supus ei, ci un *personaj care este servit de intrigă*. Este un raport propriu povestirii psihologice.

Replicile Lăpușneanului trezesc temeri și suspiciuni. Prea cunoscutele răspunsuri date boierilor ostili, „leacul de frică" dat doamnei Ruxanda, memorabilul „proști, dar mulți" rostit „cu sînge rece", ca și „deșănțata cuvîntare" de împăcare ținută în biserică sînt dintre cele mai semnificative. Limbajul lui, cînd scurt și amenințător, cînd învăluitor de promisiuni are întotdeauna sensuri aforistice, fiind codul verbal al unei psihologii accentuat tulburate. Obsesiile îl urmăresc, îi iau în stăpînire conștiința, se împlinesc și mai apoi are coșmarul propriilor fapte. Energia psihică a răzbunării atinge momentul maxim cu ospățul la curte și uciderea celor 47 de boieri. Tabloul grotesc al piramidei de capete aduce în minte episodul din *Cartea regilor*, în care sîngerosul Iehu comandă uciderea celor 70 de fii ai lui Ahab și clădirea capetelor lor în poarta cetății. După acest sadic „leac" oferit Ruxandei, forța eroului intră în declin, deși „dorul lui cel tiranic" nu se stinsese încă. După o

suspendare a timpului întîmplărilor (o aflăm în fraza liminară a ultimului capitol), lăsînd cîmp deschis imaginației, autorul reia drama pentru a adăuga deznodămîntul faptelor. După patru ani de întîmplări asemenea, destinul personajului se împlinește cu fatalitate. Anxietatea crește, are fixația opoziției și continuă să pedepsească, deși „presupunerile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puțin". Îl neliniștește gîndul că Spancioc și Stroici au rămas neatinși de armele răzbunării sale. Stările halucinatorii revin cu persistență: „i se părea că vede toate jertfele cruzicei sale, fioroase și amenințătoare, îngrozindu-l și rechemîndu-l..." Inevitabila criză de misticism se produce. Sperînd însănătoșirea, Lăpușneanul cere să-și petreacă restul vieții la mînăstirea Slatina, dar cînd e călugărit cu forța amenință: „de mă voi îndrepta, pre mulți am să popese și eu".

Autorul posedă măiestria de a întreține tensiunea finalului. Cetatea în care agoniza Lăpușneanul părea „mută și pustie ca un mormînt de uriеș". Sfaturi de taină se bănuiesc în umbra încăperilor reci. Povestitorul însuși se apropie de camera tiranului bolnav, odată cu primejdia reală a întoarcerii celor doi boieri fugari. La îndemnul lor și al mitropolitului, doamna Ruxanda, cu mîna tremurătoare, întinde însetatului paharul cu otravă. Se atinge un paroxism romantic. Scena îi dă emoții povestitorului capabil să prelungească sfîrșitul cu spectacolul convulsiilor muribundului. Și stilul este aici mai emoționant. Întrucît finalul, în realismul lui crud, trebuia să atingă și o țintă etică, tiranul e osîndit cu privelișlea celor doi boieri veniți să-l toarture recapitulîndu-i faptele. Scenele de cruzime sînt tari, construite în virtutea legii talionului. Spancioc și Stroici, întruchipare a ideii de revanșă, devin călăii călăului. Se insistă naturalist cu descrierea semnelor morții. Frazele de evaluare adăugate de autor, pe ton didactic cronicăresc, sînt de prisos. Autentificarea (portretul care se păstrează în tabloul votiv de la Slatina), complet neliterară, n-a fost poate în intenția autorului decît un prilej de a-l introduce pe acel „se mai vede și astăzi" care înseamnă o distanțare și o apropiere în același timp. *Timpul istoriei* povestite se proiectează astfel asupra *timpului scrierii*, adică al povestitorului. Cert, valoarea nuvelei nu se recunoaște în suflul ei epic, ci mai curînd în dimensiunea etică. Fără să forțeze adevărul istoric, autorul urmărește să lumi-

neze ideea activă conținută în acest adevăr tratat cu mai multă sau mai puțină fantezie.

Aceleași tendințe moraliste sînt bine ascunse, neașteptat, în *Cîntec vechi*. Obsesia vinei de a-i fi ucis pe frații Costin îl mănîncă sufletește pe bătrînul domnitor Constantin Cantemir. Cîntecul bătrînesc e inventat de Negruzzi în măsura baladei, cu tema luată din cronica lui Neculce, de unde păstrează și cuvintele dojenitoare ale Costinilor: „Mai des cu păharele, măria ta, și mai rar cu orînduieleli"[1]. Motive legendare din *O samă de cuvinte* colorează descrierea locurilor străbătute de autor alături de călăuză. Împreună cu istoria locurilor, bătrînul mazil nemulțumit actualizează subtil: „dar așa a fost de cînd e țara noastră. Dreptul îmblă totdeauna cu capul spart". Autorul-vizitator îl incită, mimînd apărarea lui Constantin Cantemir aflat în conflict cu boierii Costinești. Călăuza acceptă motivarea și răspunde tot în limbaj gnomic: „Poate că ai cuvînt d-ta. Las-să se mănînce lupii ca să mai răsufle oile". Stilul dialogului între scriitorul-călător pe potecile țării și călăuz îl precede pe Sadoveanu. Dialogul introductiv complică împrejurarea aflării „cîntecului vechi". „Hîrtia afumată" pe care mazilul prescrisese cîntecul auzit de la tatăl său e mistificare de tip romantic. Sensul parabolic al strofei de început motivează de la sine întoarcerea lui Negruzzi la subiectul întîmplării istorice: „Cantemir era un domn / Altfel pre de treabă om, / Numai țara cam prăda. / Boierii văzînd așa, / Îi zicea: „Măria ta! / Cu paharul îndesește, / Dar cu birul mai rărește". Zisa Costinilor este plasată ca leitmotiv și în finalul celorlalte nouă strofe ale cîntecului. De remarcat ingenioasa combinare a formulei cu situațiile povestite în fiecare strofă. Eliminînd, la lectură, expresia memorabilă, obținem un text legat, unitar, o narațiune concisă despre întîmplări din domnia lui Constantin Cantemir. Evocarea versificată e pregătită ca înțeles de dialogul dintre autor și ghidul său în ținutul Hîrlăului. În ambiguitățile acestui dialog se concentrează mai multe aluzii decît în textul propriu-zis al cîntecului, care ar proba, înainte de toate, ecoul evenimentelor cetății domnești în creația populară. Domnii dispar, avea să spună scriitorul, dar creația populară rezistă veacurilor și duce cu ea

[1] I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*, Ediția Iorgu Iordan, București, ESPLA, 1959, p. 101.

imaginea oamenilor care au ocupat tronuri și au locuit palate cu ziduri transparente.

Realismul de cea mai bună marcă spirituală caracterizează *Scrisorile* trimise de Negruzzi unui prieten fictiv și publicate în volumul *Negru pe alb*. Conținutul lor divers, neselectat după vreun criteriu ordonator, e de la bun început sugerat (în ediția din 1857) de *motto*-ul luat din Gentile Sermini. Cele treizeci de texte, de întindere aproximativ egală, nu sînt opera unei perioade anume din cariera literară a lui Negruzzi. Scrise și publicate în decursul a două decenii (1837—1857), ele pun în valoare spiritul de observație al scriitorului, moralist și ironist prin structură, curiozitatea pentru natura umană, precizia intuiției, gustul pentru anecdotă. În orizontul tratării în cea mai mare parte umoristică a materiei — umor de esență clasică, în linia căruia se va înscrie Odobescu — se profilează idei și convingeri social-culturale. Se poate spune că umorul à la Negruzzi, din care fibra folclorică nu lipsește totuși, se desparte în componentele sale între Odobescu și Creangă. Iar ironia, cultivată mai ales în aceste epistole către prietenul imaginar, mult mai puțin agresivă decît ironia heliadescă, e încă un motiv de apropiere între cei doi scriitori. Cum se vede, *Scrisorile* întregesc pregnant portretul autorului, facețios în interpretarea anumitor aspecte ale vieții și un mare rafinat al stilului. Dealtfel, sub emblema stilului, concis și colorat, își realizează unitatea această diversitate tematică a textelor. Nu mai puțin contribuie la aceasta concepțiile statornic conservatoare, ca și atitudinea în fața vieții. Un fel de jurnal personal, literaturizat, mărturie a cunoașterii oamenilor, locurilor și stării de lucruri din Moldova ar fi, în cele din urmă *Scrisorile* lui Negruzzi, gen practicat mai apoi și de Ion Ghica în scrisorile către Alecsandri.

Tematica: Cu toată varietatea de medii în care se mișcă autorul-povestitor: în capitală, orașe de provincie, la țară, la cîmpie sau la munte, în prezent sau în trecut, există totuși o predilecție pentru anumite aspecte ale vieții sociale și culturale din Moldova. Aproape toate *Scrisorile*, fără să fie în special axate pe asta, ating constant moravurile vremii și, de obicei, reprobativ. *Scrisoarea I (Primblare)* are o valoare de text generic. Se cuprinde în ea un spațiu geografic larg. E un fel de

hartă poetică a Moldovei, văzută ca întindere a peisajului, ca istorie și specific al moravurilor, toate într-o privire sintetică. În interiorul acestui spațiu larg se integrează, ca fragmente în detaliu, toate celelalte scrisori. Multe dintre ele nu se concentrează pe o singură idee. Sau dacă este o idee dominantă, pe ea se articulează idei asociate inteligent.

Pe schema antitezei între trecut — prezent sînt concepute, cu finalități diferite, *Scrisorile:* III *(Vandalism)*, XIX *(Ochire retrospectivă)* și XXI *(Trisfetitele)*. Istoria noastră de la daci încoace — evul mediu, îndeosebi, pentru aura lui eroică — este evocată succint, dar sugestiv și corect. Conservatorul care recheamă exemplul strălucitei și — i se pare lui — uitatei noastre istorii e un antifanariot, ca și Heliade. Sînt dezvăluite cauzele ignoranței, este acuzat ciocoismul și se pledează, în limbajul cărturăriei secolului, pentru luminarea conștiinței românilor, siliți de destin „să-și caute istoria în monumente și ruine" surpate de „vandalism". Mistica ruinelor din poezia munteană contaminează ca idee, nu și ca stil, eseurile de critică istorică și direcție culturală ale lui Negruzzi, scriitor al generației lui Kogălniceanu.

Destine de oameni rătăți, figuri exotice și enigmatice sînt scoase din prăpastia anonimatului de un scriitor predispus la ironie, dar de o discretă, învăluitoare umanitate. *Scrisorile* IV *(Un poet necunoscut)* și VII *(Calipso)* creionează astfel de figuri.

Atmosfera de provincie cu obiceiurile ei și moravurile instabilei epoci fanariote sînt șarjate, în notă comică, în *Scrisorile:* II *(Rețetă)* și XXII *(Istoria unei plăcinte)*. Ironia calmă și spirituală, pornită să ruineze birocrația și versatilitatea perpetuate în viața publică, e foarte activă în *Scrisoarea XXVII (Un proțes de la 1826)* sau în *Scrisoarea XX (Statistica lupilor)*.

Antislavonismul și opiniile critice în *problemele literaturii* alimentează vehemența stilului în *Scrisoarea* XVIII *(Slavonisme)* și în alte patru (XIV—XVII), subintitulate *Critică*. Consolidarea culturii pe temeiul tradiției autohtone îl aduce pe Negruzzi alături de grupul *Daciei literare* și de Heliade. Conservarea ruralismului sănătos, răzeșesc, e apărată de discursul autorului, către familia unui țăran, din *Scrisoarea* XXV *(Omul de țară)*. Fără să aibă o concepție anticivilizatorie față de țărani, Negruzzi e numai un întîrziat într-o orientare de tip iluminist.

O tipologie umană și social-morală se definește din portrete, situații și medii descrise în aceste false epistole. Cel dintîi profil uman e *autorul* însuși. Spirit iscoditor, mobil, cărturar lucid și patriot discret, el are o experiență de viață și de carte, se amestecă între oameni, provoacă dialogul și plăcerea altora de a povesti și a spune proverbe, face paranteze gastronomice decorative, se extaziază de natură, mistuie totul lucid, comunică ironic și critică mai mult aluziv. El este omul luminat, eliberat de superstiții, independent și moral. O altă categorie o reprezintă *bătrînul boier ruginit*, Bogonos. Orice deducție ar fi superfluă, întrucît tipologia o definește însuși autorul. „Figurează-ți, scrie el prietenului, unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu fața voioasă și pălită de soare, care sînt totdeauna veseli și mulțumiți cînd săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei cari, necunoscînd patimile orașelor și intrigile ambiției își iubesc soția și copiii..." *(Scrisoarea* VIII). Acest fascinant povestitor din altă generație este privit de autor cu îngăduința omului de lume. Cu totul alte sentimente provoacă *„provincialul"*. Pe măsură ce se conturează fiziologia acestui exemplar social, el este tot mai mult supus ridicolului; o marionetă cu gesturi caricate pradă ispitelor capitalei corupte. Silueta lui evadează din pagină, circulă ilariantă pe ecranul imaginației cititorului, la fel de vie ca și ciocoiul lui Heliade. Figura devenise tipică la nivelul continentului — cum literatura franceză ne-o spune — și la noi îl frapase deopotrivă pe Kogălniceanu literatul. *Scrisoarea* IX *(Fiziologia provincialului)* este unul dintre cele mai savuroase și mai caustice texte ale lui Negruzzi. Și galeria tipologică nu se încheie aici. S-ar mai putea continua cu *funcționarul, călugărul, femeia patriotă*, dacă spațiul ne-ar îngădui, cum interesant ar fi și un studiu adîncit despre *atmosfera* caracteristică societății reflectate.

Peisajele creionate, în *Scrisori* și nu numai, indică în Negruzzi un virtuoz. În călătorii, ochiul scriitorului caută anume „peisajul romantic", dihnitor. Natura are pentru el un rol cathartic: „Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, scrie Negruzzi, și să venim la frumusețile ce natura le răspîndește aice cu atîta îmbelșugare... Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel..." *(Pelerinagiu)* Talentul descriptiv, cromatica, pregnanța clasică a imaginilor, animismul atribuit uneori elementelor naturii îl

anunță pe Hogaș. Vianu atrăgea atenția asupra angajării în descriere a „procedeului clasic al epitetului general"[1]. În fragmentele descriptive se întîlnesc: „bogate fînețe", „mănoase semănături", „răcoroasă pajiște", alături de „trîndava" apă a Moldovei, sau „agerul" pîrîu. Din retorica clasică pare să fi împrumutat și „comparația nobilă" de tipul: ceața care „ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile". Locul desfătat, grădina în care autorul se retrage pentru a asculta legenda povestită de Bogonos, amintește de grădina literaturii lui Dimitrie Anghel. Descrieri de locuri se găsesc peste tot, dar antologice sînt fragmente din *Scrisoarea* I *(Primblare)*, *Scrisoarea* XIX *(Ochire retrospectivă)* și *Scrisoarea* XXVIII *(Pelerinagiu)*.

Deși pentru posteritate Negruzzi a rămas, înainte de orice, ca autorul prim și cel mai realizat de nuvelă istorică, el este în realitate mult mai mult. Stilul narativ și structura foarte modernă a povestirii, vădite chiar în nuvelistica de tinerețe, nu au influențat mai puțin. Și tot de stilul prozei vorbind, Negruzzi rămîne unul dintre rafinații noștri umoriști și ironiști. Ca atitudine de gîndire și armă împotriva iluziilor, ironia fină a acestui scriitor se recunoaște în toată literatura română de după el.

ELVIRA SOROHAN

[1] T. Vianu, *op. cit.*, p. 60.

TABEL CRONOLOGIC

1807 Dinu Negruț, coborîtor din neam răzeșesc proaspăt ridicat la rangul de spătar, se căsătorește cu Sofia Hermeziu, fiica logofătului Iorgu Hermeziu și intră astfel în posesia moșiei Trifeștii-Vechi. Întreprinzător și inteligent, Dinu Negruț era un pasionat cititor de istorie și literatură, după cum o atestă titlurile cărților din biblioteca transmisă fiului său.

1808 La Trifeștii-Vechi, situat în partea de răsărit a ținutului Iași, se naște Constantin Negruzzi, fiul Sofiei și al lui Dinu Negruț.

1815—1820 Cuprinsă cu aproximație între aceste limite, perioada formației viitorului scriitor Constantin Negruzzi se reconstituie prin deducții din mărturiile autorului, adesea inconsecvent cu datele propriei biografii. După moda vremii, în familie va învăța greaca sub îndrumarea dascălului Chiriac, iar franceza cu emigrantul Rankovitz. E de presupus că odată cu însușirea limbii a acumulat și informații de fond din culturile greacă și franceză. Este certă inițierea scriitorului în literaturile respective.

1820—1821 Pentru scurt timp e îndrumat, în spiritul Seminarului de la Socola, de dascălul Ioan (Enaki) Alboteanu, pedagog de orientare puristă. Spirit neconformist, tînărul Negruzzi se degajează curînd de această tutelă. Ca și Heliade Rădulescu, el învață singur carte românească. Abecedarul lui a fost *Istoria* lui Petru Maior. În anul izbucnirii Eteriei (1821), după serioase pierderi materiale, Dinu Negruț împreună cu fiul se refugiază la moșia Șărăuți din ținutul Hotin.

1822 Vizitîndu-și rudele de la Chișinău, cum va mărturisi mai tîrziu Negruzzi (*Scrisoarea* VII), l-a cunoscut pe romanticul Pușkin, care mergea pretutindeni însoțit de frumoasa greacă, pe nume Calipso. Atras de literatură, Constantin Negruzzi se exersa în traduceri din greacă și franceză.

1823—1824 Dinu Negruț și fiul său se întorc la Iași. Preocupările literare ale tînărului de șaisprezece ani se reduc, deocamdată, la exercițiile de traducător din scriitorii francezi. Alături de texte minore din Mme. Genlis, traduce din *Crispin, rival de son maître*, comedia lui Lesage și *Memnon ou la Sagesse humaine*, de Voltaire. Pentru ultima traducere a folosit un text intermediar grecesc. Din 1824 datează și traducerea după *Le trépied d'Hélène* de Marmontel. Parte din traduceri au rămas înmănunchiate în manuscrisul intitulat: *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823.*

1825 Începe cariera administrativă a lui Constantin Negruzzi. În funcția de copist la Visteria statului nu rămîne mult timp.

1826 Moare Dinu Negruț. Asupra fiului apasă, prematur, grijile unui lung proces de datorii financiare ale tatălui. Situația e vizată în *Scrisoarea* XXVII. Traca-

sările de ordin material și obligațiile administrative, din deceniul ce urmează, nu i-au lăsat lui Constantin Negruzzi nici răgazul și nici liniștea necesare creației literare. Acumulează în schimb o adîncă și diversă experiență de viață. Continuă exercițiile de traducător. La 19 martie 1926 era proaspăt numit în funcția de căminar, superioară celei dintîi.

1829 La apariția revistei *Albina românească*, Negruzzi se află printre „prenumeranți". În corespondența lui se citește mulțumirea prilejuită de evenimentul păcii de la Adrianopol care pare să deschidă un orizont mai senin pentru Moldova, dar și mărturia unui amor care i-a „răpit inima".

1835 Constantin Negruzzi debutează ca traducător. În tipografia *Albinei* apare melodrama *Trîizeci de ani sau viața unui jucători de cărți*, traducere după V. Ducange și M. Dinaux, minori francezi. La această dată avea funcția de căminar.

1836 Convins de necesitatea solidarității scriitorilor români pe frontul limbii literare, Negruzzi provoacă o corespondență cu Heliade (de la București) și Gh. Barit (de la Brașov). Corespondența cu Heliade, în probleme de limbă, e publicată de partenerul bucureștean în *Muzeu național* (1836) și în alte gazete.

1837 Scriitorul se afirmă cu lucrări apărute în revistele și tipografiile din Iași, București și Brașov. În tipografia *Albinei* publică prima lucrare originală, „anecdotul istoric în versuri" intitulat *Aprodul Purice*. La București, „în tipografia lui Eliad", i se publică două traduceri în același an (1837): *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*, de Victor Hugo. În *Curierul de ambe sexe* îi apare nuvela *Zoe*, scrisă în 1829.

Poziția de deputat, ocupată în octombrie 1837, nu-l ferește de consecințele propriilor idei.

1838 La intervenția domnitorului Mihail Sturza și a cenzurii, pentru ideile din articolul *Despre ruinele și ruinările Moldaviei* (publicat în suplimentul *Albinei românești)*, Negruzzi e surghiunit la moșie. Acest text va deveni *Scrisoarea* III *(Vandalism)*.
La sfîrșitul acestui an, în baza unei cereri adresate tronului, Negruzzi își recîștigă poziția socială fiind numit secretar al Obștești Adunări.

1839 Constantin Negruzzi se căsătorește cu Maria, fiica spătarului Dumitrache Gane. Ei îi era închinată poezia *La Maria*, publicată în *Curierul de ambe sexe*, unde au apărut și *Cum am învățat românește*, *Au mai pățit-o și alții*, etc.
În *Albina românească* îi sînt publicate, în același an foarte rodnic pentru scriitor: balade traduse după V. Hugo, *Scrisoarea* II *(Rețetă)*, *Scrisoarea* VI *(Catacombele M. Neamțu)* și *Riga Poloniei și prințul Moldaviei*.
În luna august a acestui an avea funcția de spătar.

1840 Apare revista *Dacia literară*, eveniment de răscruce pentru dezvoltarea unitară a literaturii române.
Pentru un an, Negruzzi va îndeplini serviciul administrativ de prezident al Eforiei orașului Iași (primar). Alături de Alecsandri și Kogălniceanu, face parte din comitetul teatrului. Dintre ei Negruzzi îndeplinește funcția de director, avînd prilejul să pună în aplicare mai vechi planuri de dezvoltare a teatrului în limba națională.
În *Dacia literară*, sub titlul generic *Scene pitorești din obiceiurile poporului*, Negruzzi publică articolul *Cîntece populare a Moldaviei*. Tot aici îi apar nuvelele *O alergare de cai* și *Alexandru Lăpușneanul*, capodopera

prozei sale. Nuvela e publicată ca făcînd parte dintr-un ciclu intitulat *Scene istorice din cronicele Moldaviei.* În *Albina* publică textul care va deveni *Scrisoarea* IX. I. se naşte primul copil, Leon.

1841—1843 În *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* (1841), de la Braşov, Negruzzi publică *Scrisoarea* XVIII şi evocarea *Cîntec vechi.* Împreună cu Mihail Kogălniceanu tipăreşte la Iaşi, La Cantora *Foaiei Săteşti* (1841), cartea *200 de reţete cercate de bucate ...*
În ianuarie 1843 i se naşte cel de al doilea fiu, Iacob (Jak), viitor scriitor şi întemeietor al *Junimii.*
Pseudonimul (Carlu Nervil), adoptat la un moment dat de scriitor, păstrează iniţialele numelui real.

1844 Apare la Iaşi revista *Propăşirea*, cu subtitlul „Foaie ştiinţifică şi literară". Revista încetează să mai apară sub pretextul publicării prozei lui Negruzzi *Toderică*, o adaptare după Prosper Mérimée. Autorul e din nou surghiunit.

În acest an Negruzzi mai publică şi volumul de traduceri după opera lui Antioh Cantemir, *Satire şi alte poetice compuneri* (traducere făcută, în parte, în colaborare cu Al. Donici). O lucrare de delectare, vădind plăcerile lui Negruzzi, pare să fie şi lucrarea anunţată: *Vînătorul bun sau meşteşugul de a nu-ţi fi urît.* Deşi a rămas în manuscris, acest manual de cinegetică al lui Carlu Nervil (pseudonimul amintit) demonstra erudiţia în materie, precedîndu-l pe Odobescu.

1845 În *Calendar pentru poporul românesc* apare proza originală *Sobieski şi românii.* În acelaşi an, La Cantora Foaiei Săteşti se publică *Ballade* de Victor Hugo, traduse de C. Negruzzi, cu un *motto* din A. de Latour despre arta traducătorului de a retrăi psihologia scriitorului tradus.

În acest an, Negruzzi raportează critic asupra „mersului școalelor și pricinile neprogresului lor". În spiritul lor critic, rapoartele lui Negruzzi le preced pe cele ale revizorului școlar Mihai Eminescu. Drept consecință, mai tîrziu Negruzzi va fi solicitat să participe la o comisie de control a manualelor școlare.

1846 Cu sprijinul lui Gh. Bariț, Negruzzi publică la Brașov broșura *Elemente de dreptul politic. Dupre mai mulți autori de an filoromân*. În stilul scriitorului din epoca luminilor, el vizează desăvîrșirea formei de guvernămînt și libertatea tiparului.

1848 Datorită unor convingeri personale, Negruzzi nu ia parte la acțiunile revoluționarilor de la Iași. Face, în schimb, elogiul Anei Ipătescu în *Scrisoarea* XXIII. Avîndu-se în vedere ideile lui înnoitoare cu privire la organizarea învățămîntului, în acest an e numit „efor al școalelor", alături de Beldiman și C. Mavrocordat. De la rangul de agă trece la funcția administrativă de postelnic. În timpul holerei din 1848 Negruzzi rămîne în Iași. Îi moare atunci al treilea dintre cei cinci copii (Leon, Iacob, Nicolae, Gheorghe, Eliza).

1849 Publică, în tipografia *Albinei*, vodevilul *Doi țărani și cinci cîrlani*, reprezentat pe scena Teatrului Național din Iași.

1850 Este numit director la Departamentul lucrărilor publice, mizîndu-se pe „energia și integritatea" lui. În gazeta *Zimbrul*, aflată atunci în primul ei an de apariție, Negruzzi publică, în traducere, un fragment din *Femeile savante*, de Molière.

1851 Sînt publicate în volum, la tipografia francezo-română, două comedii-vodeviluri: *Carantina* și *Muza*

de la Burdujăni, spirituale adaptări la realităţile locale făcute de Negruzzi după piesele lui Scribe — Mazéres şi Th. Leclercq.

1852 Publică în *Gazeta de Moldavia* cîteva impresii de călător intitulate *Pelerinagiu la Tîrgul Ocnei (Scrîsoarea* XXVIII). În toamna aceluiaşi an fiii mai mari, Leon şi Iacob, sînt instalaţi, pentru studii, într-un institut particular din Berlin, aflat sub conducerea profesorului Ch. Fieweger.

1853 La 9 mai apare, sub titlul *Săptămîna*, o foaie culturală pentru sate, aprobată şi stipendiată de Secretariatul de stat. Se condiţiona ca publicaţia să nu aibă „nici un color politic". Săptămînalul condus de Negruzzi avea să răspîndească învăţături morale, cunoştinţe practice de tot felul, cultivînd în scris o limbă curat românească. Intenţiile erau de vădită orientare iluministă şi vizau emanciparea populaţiei rurale.

1855 Lucrează într-un comitet instituit să pregătească participarea Moldovei la expoziţia de la Paris.

Călătoreşte la Berlin pentru a-şi vedea fiii şi la Ems. Străbate Germania cu trenul şi apoi cu vaporul pe Rin.

În *România literară*, revistă condusă de Alecsandri, Negruzzi publică *Ochire retrospectivă* şi *Un proţes de la 1826*, intrate în ciclul *Negru pe alb*.

1856 Ca membru al Divanului domnesc şi în tot ce mai scrie de aici înainte, Negruzzi începe să profeseze un tot mai pronunţat conservatorism social-politic. În această privinţă, conducătorul ziarului *Săptămîna* se află pe acelaşi teren cu Heliade Rădulescu. Este

numit ministru al Vistieriei, primind și titlul de vornic. Nu mai scrie literatură.

1857 Iese de sub tipar volumul *Păcatele tinereților*, la Iași, în tipografia Adolf Berman. Îngrijit ca selecție și organizare de autorul însuși, volumul marchează o dată importantă a carierei sale literare. Se realizează acum consacrarea scriitorului de talent.

1859 Fără să se numere printre militanții politici pentru unire, Negruzzi a pregătit-o, prin literatura sa, cel puțin sub aspect spiritual și lingvistic. Alexandru Ioan Cuza îi dă funcția de director al Statisticii centrale. E numit într-o comisie care să se ocupe de activitatea teatrului în limba națională.

1861 În broșura *Despre capitala României*, tipărită la Iași, Negruzzi își exprimă în fine, adeziunea la actul Unirii. El se amestecă în campaniile politice din momentul alegerilor de deputați, dar are eșecuri.

1862—1867 Treptat, Negruzzi se retrage din arena vieții publice și literare. Publică sporadic. La revista lui Hasdeu, *Din Moldova* (1862), Negruzzi își tipărește *Studii asupra limbei române*, o sinteză a opiniilor sale în chestiunea limbii. În *Trompeta Carpaților* (1865) i se publică necrologul *Alexandru Donici*. După doi ani, în *Convorbiri literare* (1867) îi apare *Flora română*.

Negruzzi se retrage din funcțiile publice și nu mai participă la nici un fel de întruniri, motivînd că e „bolnav și necăjit". Suferise o congestie cerebrală.

1868 La 24 august scriitorul Constantin Negruzzi se stinge din viață, la Iași. A fost înmormîntat, conform legatului testamentar, în cimitirul bisericii de el

ctitorită la Trifeștii-Vechi, lîngă Iași, sat în care există astăzi atît mormîntul, cît și casa memorială.

*

1872—1873 *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, București, Socec, cu o introducere semnată de Vasile Alexandri (sic!), Vol. I *Păcatele tinereților*, Vol. II *Poesii*, vol. III *Teatru*.

1905—1912 C. Negruzzi, *Opere complete*, București, Minerva, sub îngrijirea lui Ilarie Chendi: vol. I *Proză*, vol. II *Poezii*, vol. III *Teatru*. Vol. I recenzat elogios de N. Iorga.

1908 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, București, Socec.

1913 E. Lovinescu, *Costache Negruzzi, Viața și opera lui*, București, Minerva.

1937 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, ediție comentată de V. Ghiacioiu, Craiova, Scrisul românesc. Reeditată la Craiova, Scrisul românesc, 1942. Sub același titlu, în același an, opera lui Negruzzi e publicată de Ion Pillat, București, Cartea românească.

1946 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, București, Casa școalelor.

1959 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților și alte scrieri*, ediție îngrijită, note și glosar de Liviu Leonte, cu o prefață de N. I. Popa, București, ESPLA.

1966 Al. Piru, *C. Negruzzi*, București, Editura tineretului.

1974 C. Negruzzi, *Opere*, ediție critică, cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte, vol. I, București, Editura Minerva.

1977 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, ediție îngrijită de Liviu Leonte; repere istorico-literare de Ruxandra Niculescu, București, Editura Minerva („Patrimoniu").

1980 Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, București, Editura Minerva („Universitas").

E. S.

numit ministru al Vistieriei, primind și titlul de vornic. Nu mai scrie literatură.

1857 Iese de sub tipar volumul *Păcatele tinereților*, la Iași, în tipografia Adolf Berman. Îngrijit ca selecție și organizare de autorul însuși, volumul marchează o dată importantă a carierei sale literare. Se realizează acum consacrarea scriitorului de talent.

1859 Fără să se numere printre militanții politici pentru unire, Negruzzi a pregătit-o, prin literatura sa, cel puțin sub aspect spiritual și lingvistic. Alexandru Ioan Cuza îi dă funcția de director al Statisticii centrale. E numit într-o comisie care să se ocupe de activitatea teatrului în limba națională.

1861 În broșura *Despre capitala României*, tipărită la Iași, Negruzzi își exprimă în fine, adeziunea la actul Unirii. El se amestecă în campaniile politice din momentul alegerilor de deputați, dar are eșecuri.

1862—1867 Treptat, Negruzzi se retrage din arena vieții publice și literare. Publică sporadic. La revista lui Hasdeu, *Din Moldova* (1862), Negruzzi își tipărește *Studii asupra limbei române*, o sinteză a opiniilor sale în chestiunea limbii. În *Trompeta Carpaților* (1865) i se publică necrologul *Alexandru Donici*. După doi ani, în *Convorbiri literare* (1867) îi apare *Flora română*.

Negruzzi se retrage din funcțiile publice și nu mai participă la nici un fel de întruniri, motivînd că e „bolnav și necăjit". Suferise o congestie cerebrală.

1868 La 24 august scriitorul Constantin Negruzzi se stinge din viață, la Iași. A fost înmormîntat, conform legatului testamentar, în cimitirul bisericii de el

ctitorită la Trifeștii-Vechi, lîngă Iași, sat în care există astăzi atît mormîntul, cît și casa memorială.

*

1872—1873 *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, București, Socec, cu o introducere semnată de Vasile Alexandri (sic!), Vol. I *Păcatele tinereților*, Vol. II *Poesii*, vol. III *Teatru*.

1905—1912 C. Negruzzi, *Opere complete*, București, Minerva, sub îngrijirea lui Ilarie Chendi: vol. I *Proză*, vol. II *Poezii*, vol. III *Teatru*. Vol. I recenzat elogios de N. Iorga.

1908 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, București, Socec.

1913 E. Lovinescu, *Costache Negruzzi, Viața și opera lui*, București, Minerva.

1937 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, ediție comentată de V. Ghiacioiu, Craiova, Scrisul românesc. Reeditată la Craiova, Scrisul românesc, 1942. Sub același titlu, în același an, opera lui Negruzzi e publicată de Ion Pillat, București, Cartea românească.

1946 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, București, Casa școalelor.

1959 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților și alte scrieri*, ediție îngrijită, note și glosar de Liviu Leonte, cu o prefață de N. I. Popa, București, ESPLA.

1966 Al. Piru, *C. Negruzzi*, București, Editura tineretului.

1974 C. Negruzzi, *Opere*, ediție critică, cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte, vol. I, București, Editura Minerva.

1977 C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, ediție îngrijită de Liviu Leonte; repere istorico-literare de Ruxandra Niculescu, București, Editura Minerva („Patrimoniu").

1980 Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, București, Editura Minerva („Universitas").

E. S.

I

AMINTIRI DE JUNEȚE

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE • ZOE •
O ALERGARE DE CAI • AU MAI PĂȚIT-O ȘI ALȚII •
TODERICĂ

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

Pe cînd uitasem că sîntem români și că avem și noi o limbă, pe cînd ne lipsea și cărți și tipografie; pe cînd toată lumea se arunca în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; cînd, în sfîrșit, literatura română era la darea sufletului, cîțiva boieri, ruginiți în românism, nepulîndu-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l. toate în *csc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau perderea limbii, uitîndu-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfîrșit, și din cînd în cînd o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi, sau pîne și crolmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școala unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întăi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte în-folio dinainte.

— Cetești-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

— Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl știu pe dinafară:

«Αὔρα πντιὰς αὔρα.
Ἄτε ποντοπόρους κομίζεις
Θοὰς ἀκήτητυς ἐπ' οἴδμαλίμνας
ποῖ με τὰν μελέαν πορεύσεις.»

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Mine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

— O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întîrziesem a doua zi căci, cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrîne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cîrligat, încît semăna mai mult a proboscidă decît a nas.

— Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinste a înfățoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfîrșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemînd un băiet ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băietul scrise:

Fată Sarră!
Eu ț-am zis aseară,
Să vezi oul cum se sară.

— Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfîrșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrise:

Maică-ta de-i vue
Bine ar fi să vne
Păn-la noi la vie.

Dascalul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Barbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigînd *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stînși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrîne nu se puteau dumeri cum de sînt atît de învățați drăguții lor și, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțămeau, îi strigau *aferim* de se zguduiau pereții; și bătrînul socolean, doborît sub grindina laudelor și a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: „Je sens que je deviens dieu!“

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă ținem că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii meu un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles

ca și sinonimele sale: mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cît mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia! cît mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria *sarâ* și *cîc* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzîndu-mă gînditor, mă întrebă ce am.

— Gîndesc la adînca erudiție a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de științe, și l-am pofitit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămînă. De mîne va începe.

O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am găsit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care își perie uniforma, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat pînă seara, cînd m-am culcat gîndind la noul dascal: iar piste noapte am visat că avem un nas cît a lui de mare.

A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineață, scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie pestriță, zicîndu-mi c-un zîmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înțelege amîndoi. Această filadă nu sînt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

„O! am gîndit, acesta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățătură.“ Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat și, deschizînd-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăț *a b c* ! pre mine, care înțelegeam pre Erodian din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l mistui. Hotărîi să-mi răzbun și ideea asta mă mai liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari țuguieți pe nasul lui uriaș, ca un turc călare p-un harmasar roib), trase tabac,

strănută. Tuși spre a și drege glasul și începu rar și cu dese pauze:

— Netăgăduit este că omul neînvățat e ca un ogor neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul este pentru un tînăr aceea ce este și grădinarul pentru pom; sau ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țarina sa pănă a nu semăna în ea sămința cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ți paradosi limba românească după toată rînduiala, ca să o înveți cumsecade, spre a o ști precum se cuvine, trebui să începem de la început. Vei ști deci că limba românească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice; și anume glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, ѫ, Ier (ъ), ѣtiŭ, Io (Іѕ), ѧia, Ia, Ipsilon, ѡmega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, Pocoi, Riță, Slovă, Tferdu, Firta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Știea, Θita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ucu, ѧn.

Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sînt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvînta curat și pe înțăles, pentru că văd că dascalii d-tale, grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! ț-au stricat proforaua, nu poți rosti pe *î*, *ă*, *ș*, *ci*, și altele vro cîteva. Am nădejde că poimîne mi le vei putea spune pe dinafară, și atunci vom începe a doua maθimă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegem?

— Ba nu ne înțelegem nicidecum, am strigat ieșind din amețeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înțelegem! D-ta vrei să mă batjocurești, să mă pui la alfavita, pre mine care știu grecește mai mult decît oricare tînăr de vrîsta mea, și care scriu franțuzește *sous la dictée*, fără a face mai mult decît șepte-opt greșale pe față! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* și *sară* în trei feluri?

— Îți voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, așa e? Dar cum scrii *masă* (table) și *masă* (pret. verbului *mînere?*) Cum scrii *lege* (loi) și *lege* (imper. verbului *legare*)? Așa e că tot un fel, pentru că n-ai doi *a* și doi *e*? Apoi pentru ce încurci și amețești pe băieți?

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zîmbet ce semăna a strîmbet; învață buchile pe de rost ca să le știi poimîne.

— Ba nici gîndesc, zisei azvîrlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învățăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfîrșind, strînse ochilarii, își luă șlicul și ieși. Simții că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant și îngîmfat, strigai, vrei să învăț buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decît orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fîrtă, tferdu, glagol ș.c.l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bietele litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să învăț buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăța! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuință de tine ca să-mi învăț limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, pururе deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, și pintre mulțimea calendarilor și a cărților în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

Tipărite;

Viețile sfinților din toate lunile.
Moartea lui Avel (poem de Gesner).
Numa Pompilius (romanț de Florian).
Patimile Domnului nostru, în versuri.
Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem.
Despre începutul românilor, de Petru Maior.
Floarea darurilor.

Întîmplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscva. Talmudul jidovesc.

Manuscrise:

Letopisețul lui Nicolai Costin.
Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis).
Încungiurarea cetății Roșela (romanț, idem).
Lentor, tragedie în versuri.
Sapor, idem.
Matilda (romanț de M-me Cottin).
Manon Lesco, romanț.
Tarlo sau străinii în Elveția, idem.
Zelmis și Elvira, idem.
Cugetări de Oxenstern etc., etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; și, luînd Istoria românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Păn-în seară, eram capabil să spun pe carte cît oricare anagnost de răpide. Seara am cetit tatălui meu tot cîntul întăi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind știința mea la vrednicia în ățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu de un beniș, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcînd un congres de băieți — consoclari ai mei de la dascalii franțez și grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni [illegible] în minte.

— Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— Εὖγε! Bravo! Εὖοῖ! Παιάν! Paiav! Vivat! strigară toți.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea și mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebîndu-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfîrșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc și simț cu desăvîrșire că dascalul, pentru un tînăr, este aceea ce este grădinarul pentru pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sînt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a'mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei deslega cîte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam și Eva ac și ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?

3. Cum...?

— Păgîn! mă curmă dascalul astupîndu-și urechile și sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șerpe: hulă grozavă și pîngărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățăturii papistașilor!

Zeînd aceste, își luă șlicul și o împunse de fugă pe ușă. De atunce nu l-am [illegible] văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat românește.

ZOE

I

Amour en latin faict amor;
Or donc provient d'Amor la mort:
Et paravant, souley qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaicts, remord,
Blason de l'amour

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, uliţile era însă pustii. Din cînd în cînd şi foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărţi, sau un fiacru ce trecea ca săgeata şi lăsa să se zărească nişte bonete femeieşti. Nici un pedestru nu era pe uliţi, afară de fanaragiii care striga regulat *raita;* pentru că la 1827 septemvrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliţi, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului Iaşii, şi fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gemea oraşul, şăzînd ascunşi pintre risipuri, pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, şi adeseori, el perdea împreună cu punga şi viaţa sau cel puţin sănătatea. În zadar umblau streji de arnăuţi şi de simeni; au puteau stîrpi aceste înrăutăţiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O caleașcă trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcînd în stînga, luă la deal pe lîngă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se pănă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portița unei căsuți cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tînăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetile, alcătuind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cațaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir și cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un șlic de o circoferență cel puțin de șăpte palme.

Într-un cuvînt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa și de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cît e de *nostim!*

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater, din cea întăi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strîmtă, buzile groase și sprincenile rădicate cu disproporție dasupra ochilor; dar și nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, ședea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlaz albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de matase pe albii ei grumazi; poziția ei cea lenoasă, în sfîrșit lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Zău era frumoasă tînăra fată! cînd însă și-a întors tînjitorii ochi căprii, umbriți de lungi gene și scăldați într-o rouă de desfătare, cînd s-a repezit și a apucat în brațe pe tînărul ce intrase, trebuia să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă ametit la picioarele ei.

— Ah! tu eşti, Iancule, tu eşti! Vezi că eu te aşteptam. Gîndeam la tine, pentru că numai la tine gîndesc. Pesemne tu nu ştii că te iubesc mai mult decît orice alt pe lumea asta şi tu iar mă iubeşti. Aşa e că mă iubeşti? Nu voi să mă iubească alţii. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc — ş-apoi ce-mi pasă de lume. Tu eşti al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, sufleţelul meu!

Şi gingaşa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămînă de cînd nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ţi-am scris şi nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Cînd ai şti cît am plîns! Uită-te, ochii mei sînt roşii încă; aşa e că sînt roşii? Spune-mi, mă iubeşti?

— Mă întrebi un lucru care poate ţi l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimţitul amorez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios întră şi întinse stăpînului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruţa se împlu de un fum gros, pintre care Zoe se zărea ca o zeitate prin nori. Această întrerumpere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată, care tăcu, lăsînd să scape din sînul ei o oftare, o oftare de acele ce sfîşie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n-am cînd zăbovi, adăogă tînărul, scuturînd ciubucul.

— Ah! zise Zoe, înturnîndu-şi lăcrîmaţii ochi spre el, odinioară îţi părea că zboară ceasurile ca minutile lîngă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubeşti ca atunci, măcar că eu tot aceea sînt şi tot aseminea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îţi păstrez! Preaiubitul meu! spune-mi, cînd mă vei numi soţia ta? Cînd voi putea a nu mai tăinui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gînd. Ştii poziţia mea. Ştii că de am greşit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! cînd ai şti cît sînt de fericită! am să-ţi spui o veste care a să te împle de bucurie. Eu o să fiu mu-

mă!— Și copila își ascunse rumena față în sînul cocoanașului.

Întru auzul cuvîntului acestuia, Iancu s-a posomorît, a băgat mîna în buzunar, și scoțînd niște metanii de coral de vro doi coți de lungi, începu a se juca cu ele, preîmblîndu-să în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoiești cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd niște mari pedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră și e foarte mînios asupra mea. Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană și cîte altile. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mișelul! vorbile lui era lovîri de cuțit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie, nenorocita! iată la ce am ajuns! iată în ce stare m-ai adus! mă disprețuiești după ce m-ai înșălat! nu ți-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruințî mincinoase. Găsești pretexturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tău. Nu te temi de păcat! nu socotești că voi muri dacă m-îi lăsa! oh! fie-ți milă! fie-ți milă!

Și sărmana se tîra la picioarele lui, vărsînd șiroaie de lacrimi și frîngîndu-și mînile.

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreșit și vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atîte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinurile înădușiră glasul fragedii copile, care acum întăi începuse a gîci inima amorezului său.

Sfărămată de durere, căzu leșinată la picioarele lui.

Iancu o ridică și o puse în pat, după aceea, chemînd pe bătrîna ei slujnică, a lăsat-o lîngă ea. El a ieșit și s-a suit în calească.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și calească a pușcea ca vîntul.

„Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca cînd asfel de jurăminte să mai țin vreodată."

II

Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, e l'elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.

Metastasio

Zoe era fiica unui boierinaș, care prin slujbile sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în fașe, perduse pe maică-sa iar la vrista de cincisprezece ani, moartea o lipsise și de tatăl său. De atunci, sărmana fată, lăsînd o moșioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămăsesă moștenire fraților ei, venise la Iași. Curînd n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se văzu încungiurată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumusețe. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrînaților. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neștiind ce e amorul și neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groaznică. Se dete cu gînd, cu inimă, cu suflet.

Iată o întîmplare ce va arăta ce fel iubea tînăra copilă.

Cel întîi ce găsi loc în inima ei fu un ofițer al gvardiei curții: tînăr galant, cinstit și birbant. Iliescul era cu totul contra coconașului, pe care l-am văzut figurînd la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos și bine făcut, el n-a avut multă greutate a cîștiga inima ei. El o iubea și se mira că o iubește ca și în ziua cînd culesese cea întîi dulce sărutare pe buzele ei. Și deși Zoe nu cunoștea adimenirele cochetăriei, tot însă ținu în lănțul ei pe fluturatecul tînăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o veciniciie. Începu

a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni şi fără rivali. Se aruncă iarăşi în vîrtejul lumei.

Într-o zi, el dormea după prînz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise uşa, intră şi, scoţînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonţul trecu alăturea cu capul tînărului, bortili perina pe care se răzăma şi se înfipse într-o cărămidă din părete, a căria sfărămături să reîntoarseră şi cazură pe peptul dormitorului. Iliescul sări şi se răpezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smînci din mînă şi o îmbrîncătură aruncă pe ucigaş pe o canapea. Negreşit că ceasul morţii ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfăşurat. Nişte coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii şi peptarul lui înfirat. Aceasta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tînărul cunoscîndn-o, tu eşti Zoe, cine ar fi putut crede! tu eşti care vrei să mă omori! aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! şi pentru ce?

— Pentru că eşti un nelegiuit, strigă fata cu un glas precurmat de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că despreţuieşti amorul meu şi pentru că ai gîndit că vei putea, după ce m-ai învăţat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceaţa vieţii, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ţi mai place! nesocotitule! pesemne nu ştii că pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nici cum nu ne îngrozeşte? Iată dovada vînzării tale, şi îi tinse un bilet scris pe o hîrtie roză. — Ceteşte, ticălosule! sau mai bine las-să ţi-l cetesc eu. Ascultă: „Stăpîna mea! mă învinovăţeşti nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărăteşte în inima mea? Nădăjduiesc să-ţi dovedesc în astă-seară că de am şi fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumitale credincios rob.“ A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduieşti, zi că n-ai scris răvaşul acesta; o proastă fetişoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învălmășit.

— Pentru mine! și de cînd mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpînă?* Cînd mi-ai mai zis vrodată *dumneata?* A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mîna mi-a tremurat astăzi, să știi că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neștiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul meu. Văd că cauți pricinuiri și iai de dovadă însuși încredințările dragostei mele. Omoară-mă! viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, și ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea, îl țiu eu, n-ai decît să tragi pedica.

Zicînd, dezvălește peptul și se apropie de fetișoară. El era atît de frumos, întristarea răspîndită pe fața lui arăta atîta adevăr, încît gingașa copilă se simți pătrunsă și înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plîngînd, Dumnezeul meu! cum am putut avea un așa gînd! să te omor pe tine, pe care te iubesc ca sufletul! și apoi ce aș fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudule, cînd am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarnică îmi împingea mîna. Socoteam că te-am omorît și voiam să mă omor și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubești, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! zvîrle pistolul acela, că mi-e frică de el. Și se aruncă în brațele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieși într-un fiacru și se duse, Iliescul se îmbrăcă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se închise pe deasupra șalului cu o curea lată, coperită cu ținte aurite, în care băgă două pistoale suflate cu aur și atîrnă pe coapsa stîngă o sabie încovoiată. La scară îl aștepta un frumos armăsar negru.

Ieșind, văzu arnăuții săi, care sta roată împregiur.

— Ascultați, le zise; astăzi un talhar a întrat la mine, cînd dormeam. A slobozit un pistol asupră-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mîna pe el și a scăpat. Să nu mor creștin, ci spurcat ca voi, dacă va mai întra cineva la mine,

fără să-mi dați mai nainte de știre, de nu, veți lua fiecare câte o sută baltage cîrjalienști pe talpe. Știți că-mi împlinesc jurămintile.

Arnăuții strigară: maşalla! închinîndu-să pînă la pămînt.

„Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tînărul, încălecînd; Domnul știe ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi așa lesne. Blăstemata de slugă! a greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; așa va fi făcut și cu celelalte.

M-am bătut fățiș cu Beilicciul și cu Fedeleș[1] fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem."

III

Oh! n'insultez jamais une femme qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre âme succombe!
V. Hugo

Mai mult de un an acum trecuse de la întîmplarea aceasta. Iliescul aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale și Zoe începuse a cunoaște că a greșit, judecînd pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut și mai retirat. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumei, acestei pricinuitoare de atîte nenorociri, și cunoscînd că trebuie în sfîrșit să-și ia un loc oarecare în soțietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lau

[1] Vestiți tîlhari la 1827.

Notele din subsolul paginilor aparțin în exclusivitate lui C. Negruzzi (n. ed.).

de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai săi slăvitori. Iubi pe Iancul: îl iubi sărmana fată, cum știa ea să iubească și curînd el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisi starea cea de critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, își dizvăli urîtul haracter și, puțină vreme după întîlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestii istorii, îi scrise răvașul următor:

„Coconiță! îmi pare deșanț că dumneata ai luat un capriț drept amor și încă pretinzi să te iau de soție! Las-că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Așadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini și binevoiește a mă uita și a nu-mi mai scri."

Gingașa copilă ceti răvașul fără să zică nimic, fără să verse macar o lacrimă. Inima îi era plină și suspinele, grămădindu-se în sînul ei, o înădușeau. După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenuncheată dinaintea icoanei mîntuitorului, zicînd: „Dumnezeule, fie-ți milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!".

Sanda, bătrîna femeie care o slujea, care o hrănise cu sînul său în pruncie și o crescuse în copilărie, stînd într-o cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpîne-sei, și ridicînd perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atît de adîncă. Ea nu îndrăzni să între, respectînd cuceria stăpîne-sei; dar neauzind nimic și văzîndu-o tot îngenucheată cu fața la pămînt, întră în oadaie ca să o scoață din niște cugetări atît de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, înghețată, o socoti moartă.

Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase și cu care împărtise soarta sa. O numi cu acelaș nume de Zoiță, precum odinioară, și o dismerdă ca și atunci. Silindu-se s-o deștepte din acea dureroasă letargie și, nestiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest

secret de nenorocire, „sărmana Zoiță! zise, și o lacrimă căzu din ochii bunei bătrîne, cît e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dînsa să nu se mai trezească!“ Această dorință, deși barbară, se cunoștea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpînă-sa.

O puse în pat și, peste puțin, Zoe deschise ochii.

. . . . . .

— Du-te, mamă, acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, cînd se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiță cu poșta unde să va fi aflînd. Spune să nu se peardă, căci în el este o cosiță din părul meu.

Astfel vorbea Zoe către Sanda, dadaca și singura sa prietenă, cîteva zile după ce priimise scrisoarea sus-însemnată și bătrîna a ieșit clătind din cap și zicînd: „Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!“

Îndată ce s-a depărtat bătrîna, Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră, un văl de blondă alb și un șal negru și, ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbrăcă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se gătì, se puse pe un jîlț, unde șezu absorbită în gînduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori rîdica frumoșii săi ochi spre cer și, suspinînd, își frîngea mîinele cu desnădăjduire. Un gînd fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare: „oamenii așa au vrut, zise; Dumnezeul lor va cere seamă. Oamenii acești minciunoși și vicleni nu știu cîtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viața; afle dar acum!“ Zicînd aceste, a ieșit.

Mergînd cu un pas răpede, curînd a ajuns la portița unei case. Bătînd, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpînul tău, Caraimane? întrebă Zoe.

— Ba nu, coconiță, dar cred că nu va zăbovi, căci mîine este alai și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar îl voi aștepta, zise fata; și întră în odaia tînărului.

— Eu sînt silit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămîi?

— Du-te, du-te; eu îl voi aştepta pînă ce va veni.

Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă şi perită la faţă prin odaia lui Iancu. „Iată a doua oară, îşi zise, ce sînt în camera aceasta, întăi cînd era bolnav şi am venit de l-am văzut; atunci am ieşit, dar acum... iată aşternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalile lui, care i le-am cerut ca din partea frăţine-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul! încai acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă!... oare-s încărcate? — Şi căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! şi ce trebuie amîndouă?... o mişcare de degit şi s-a sfîrşit! Oh! pistolul acesta!... să-l aştept oare să vie? şi pentru ce? El mi-a hotărît soarta şi a mea şi a copilului său!... Sărmanul prunc! îl simţ clătindu-se în sînul meu... sărmană ticăloasă fiinţă, blăstemată pînă a nu vedea lumina!... ah! el e ruşinea şi nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine ştie, poate într-o zi va fi ca şi el de nelegiuit, sau ca şi maică-sa de nenorocită!"

Sufletul ei s-a lăsat la acest discuraj, care este groznic cînd e cineva singur; pe urmă, nu ştiu ce înfricoşătoare presimţiri a unui trai viitor amărît şi chinuit au venit şi au sfîşiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase. Sărmana fată simţi sîngele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, şi luînd un condei, scrise c-o mînă tremurîndă:

„Eu mor!... Mă duc să aflu liniştea pe care mi-ai răpit-o. Îţi iert moartea mea, dar nu-ţi voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sînul meu... La ziua judecăţii, cînd iar ne vom întîlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morţi."

Apoi, simțind o ferbințeală mare, își lepădă șalul și vălul, luă pistolul cel încărcat și răzimă țeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul întrînd subt țîța stîngă, a frînt o coastă, și petrecînd inima, a ieșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!
V. Hugo

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspîntiniile cîte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vîre, pînă după trecerea *alaiului*.

Parada se întindea ca un șărpe pe șovăita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atîrna cîte o lungă coadă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panțirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toți aceștia triste rămășiți a acelor viteje oști ce muiaseră ambiția polonilor și a ungurilor și înfruntaseră trufia semilunei. Mai în urmă era armașul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții...

Doi tineri mergeau alături unul la pas.

Unul, călare pe un armăsar negru, purta un costium arnăuțesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a hainelor sale. Fața lui tînără și bărbătească însufla încrederea, iar ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj și nefrică. Celalalt, asemine călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mînici a benișului său.

— Închipuiește-ți, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară cînd m-am dus acasă, ce să văd? Odaia și patul meu pline

de sînge, şi pe dînsa moartă! oh! nu-ţi poţi face o idee cum m-am spăriat! o lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

— Sărmana fată, atît de tînără şi de frumoasă! zău! cînd s-ar putea s-o învie, mi-aş da armele şi pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întîmplat aceasta din pricina mea, pe loc aş zice: rămîi sănătoasă, lume! m-aş duce în vreo sehăstrie din Ceahlău, ca prin post şi rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Aşa să trăiesc! zise Iancul B... rizînd, aş fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut şi prooroc.

— Şi mai poţi rîde! N-ai mustrare de cuget? Nu-ţi pare rău?

— Rău îmi pare cum îţi pare şi ţie şi cum trebuie să le fi părînd tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar mustrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de...

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte şi ochii lui era plini de lacrămi.

„Ticălosul, zicea el, nu plăteşte să strice cineva un glonţ într-însul. Sărmana Zoe!"

Un car coperit cu o rogojină şi întovărăşit de doi oameni dete să iasă în uliţa mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

— Ce aveţi în car?

— Un mort.

— Îngăduiţi pănă va trece alaiul.

Şi mortul fu silit să aştepte, pănă va trece deşărtăciunea!

După ce a trecut parada, carul şi-a urmat drumul. Un tînăr ca de douăzeci ani, cu sprincene negre, îl urma de departe şi o întristare adîncă să vedea pe faţa lui cea smolită.

„Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă fiinţă a căzut sub sarcina ticăloşiei vieţii, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coţi de pămînt în locul unde or să se întoarcă şi ei. Ei fac pe Dumnezeu rău şi nemilostiv. Stăpînitorul ce varsă în războaie pîrăie de sînge pentru ambiţie,

ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan adunîndu-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lîngă însuși locașul Dumnezeului dreptății și al îndurării; și pe biata fată pămîntul nu o priimește! Iartă-le lor, Doamne! că nu știu ce fac."

Carul, ajungînd pe malul Bahluiului, se opri și cioclii coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s-a făcut baba cea care țipa și nu ne lăsa să luăm trupul?

— Ea nebunise; au dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un peptar mie și femeiei o cataveică.

— D-apoi eu?

— Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

— Să nu v-atingeți de dînsa, strigă tînărul, care, stînd pătruns de mîhnicîune (pentru că și el o iubise păn-a nu se duce într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvașul și cosița de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viață), auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurînd vălul de blondă ce era lîngă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborît secriul în groapă, au aruncat țărîna, și isprăvind, s-au dus la o crișmă, unde s-au pus să bea prețul hainelor mortului.

Tînărul rămase singur lîngă mormînt. El ședzu privind acea proaspătă moviliță de pămînt, pănă ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietinii lui se mirau văzîndu-l că era tot trist.

.....

Și de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tînărul cu sprîncene negre pe un doctor.

— De o strașnică inflamație de crieri. Am șăzut lîngă el până ce și-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împușcături și că vede pe o femeie sîngerată că-l îmbrățoșează. Închipuire fantastică! precum vezi, efect a dezorganizației crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aș fi putut face o frumoasă disertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829, apr.

O ALERGARE DE CAI
(СКАЧКА)

I

O ALERGARE DE CAI

Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise păn-în luna lui septemvrie cu așteptarea d. conte Voronțov, guvernatorul general a Nuorusiei și a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lîngă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împedecîndu-l, *alergarea* rămase a se face numai în ființa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

Locul alergării este zece minute afară de oraș, unde este gătită o galerie de scînduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, șede împrăștiată pe cîmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijănită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într-o cercoferință de trei *verste*, însemnată cu stîlpușori de lemn de 3—4 stînjini departe unul de altul, iar dinainte galeriii este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sînt datori a face giurul pieții de patru ori, adecă o cale de douăsprezece verste (ca jumătate poștă); și doi, care întrec pe ceilalți, ajungînd mai nainte ținta, priimesc, cel întăi un vas de argint prețuit 1 500 ruble asignații; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărimea se îndestulează din țară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari și iepe sînt priimiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decît de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *îmmundirați*, da acestei privelişti o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, și aceștia aleargă ca să cîștige 1 500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumușele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase și frumoase și stofele englezești și franțeze cum foșnesc trecînd cu despreț pe sub barba vamișilor, care le privesc strîmbîndu-se și strîngînd din umeri.

Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costium rusesc, cu barba lungă, îi mîna cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant și covîrșind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stînjini depărtați de naintașii pe care-i mînă un frumos băiet ca de 16 ani, strigînd neîncetat: padi! padi! cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orhestru.

În acel echipagiu, dinapoi era o tînără damă blondă, a căria figură avea acea blîndeță ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael și un june brunet care, de pe barbetă și musteți, se cunoștea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe fața sa

palidă. El purta ochilari verzi și ținea mînile tinerei dame strînse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decît unui barbat.

Cît pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lîngă o frumuseță și nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea junǎ femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atît de frumoasă, încît văzîndu-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi înamorât, cel puțin să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.

Tînărul om smolit eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția sa, d-na S., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul barbatului său, iar eu, făcîndu-mi loc printre dame cam călărește (cavalièrement), călcînd pe bătăturile moșnegilor carii mă da la toți dracii, cotind uniforme în dreapta și în stînga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghiontiților și călcaților, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpîna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumusețele doamnei B., pentru că simț că acum, după trecere de cinci ani, oricît aș voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voie și aș călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrîne în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zîmbet încîntător, și văzînd negura de gelozie ce se răspîndise pe fața mea întru viderea unui tînăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dînsa:

— Îţi recomand pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

— O! noi ne cunoaştem, am răspuns zîmbind cu silă către rus. — Bonjur, mon cher; te ştiam la Hotin.

— Ieri numai am venit, şi mîne mă duc.

— Cum! aşa degrabă ne laşi? am adaos încreţînd fruntea şi rădicînd sprincenele, ca să-mi dau un aer mîhnit.

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulţămiri.

— Şi mai vîrtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliţi a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniţi poate a muri departe de ai voştri, fără altă petrecere decît ceaiul şi stosul...

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A şedea fără treabă într-o cetate, în tovărăşia unui bătrîn comandant plin de reumatismuri şi de decoraţii...

— V-aţi afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., şi nu luaţi seama că alergătorii au să plece.

Ofiţerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

— N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., rîzînd; îmi vorbea de fortificaţiile cetăţii Hotinului. Nu ştii însă cît m-a mulţămit întîlnirea voastră. Făceam o comparaţie între voi cînd vorbeaţi; tu atît de negru, el atît de alb; era un contrast de minune.

— Văd că comparaţia nu-mi era în favor.

— Oh! eşti nesuferit. Taci. Iată domnul R., unul din judecătorii cîmpului (juges de camp).

Domnul R. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cîntări concurenţii.

— Cum? am întrebat.

— Toţi se cîntăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu şi celor mai uşori li se pune plumb pe şea, pănă ce sînt toţi deopotrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreuie cît un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de cîmp.

— Precum gîndesc, Meleli va cîștiga, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încît pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel; dar aud chemîndu-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul alergă și, găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigînd: *allez!*

Alergătorii plecară ca săgeata.

.....

— Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atît de tînără și atît de nenorocită! Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei barbat, colonelul D., tînăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră sub zidurile Silistrei. Acum, acest al doile...

— O! ea îl iubește.

— Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și cîtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrîn și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! cu atîta e mai de tînguit, pentru că în vîrsta înfocată a tinerilor simțiri, viața i s-a făcut o povară dureroasă.

— În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nicidecum. E desăvîrşit orb. În zadar s-au silit cei mai iscusiţi doctori ai Petersburgului şi ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai vîrtos, pe lîngă desnădejduirea de a se vedea vindecat, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atît încît pare că e un bătrîn trecut!

O, Dumnezeule!

Blăstemul Olghii se împlini!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

.....

Doisprezece concurenţi purceseseră şi numai cinci se înturnau. Curînd şi din aceştia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum: un armasar negru şi o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atît de delicate, încît păreau că numaidecît or să se frîngă. Pe dînsul era Meleli. El sta înfipt pe şea şi atît de neclintit, încît omul şi dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; muşchii i se întinseseră ca coarda unui arc şi aburi groşi ieşeau din el. Fruntea călăreţului şiroia de sudoare; el legase frîiele de oblîncul şelei şi se ţinea de coama cursierului.

Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu ştiu cărui domn, era mai mare decît armasarul; trupul ei lungăreţ o arăta că e fugariţă. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, şi alergînd alăturea cu dînsul, şuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci şi mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amîndoi era acum ca la cinci sute paşi de ţintă, cînd Meleli înfipse ambi pintenii în coastele armasarului. Un sînge purpuriu vărsă pelea lui lucie ca atlazul şi negru ca pana corbului. Rînchezînd de durere, se răsuflă sforăind strașnic, zburli unduioasa coamă şi, aruncîndu-se în zece copce, ajunse ţinta, nobilul dobitoc!

Îndată îl urmă şi iapa.

— Hura! strigă gloata, bătînd în palme.

Meleli primi vasul de argint pe care era săpate armăturile Beserabiei.

Armăturile aceste sînt: capul zimbrului moldav, ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripile întinse.

Întovărăşit de jandarmi şi de toţi privitorii, cu muzică înainte sunînd marş, Meleli intră în oraş.

Astă întrare triumfală se pomeneşte şi se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ş.c.l.

.....

— Ce Olgă, doamna mea, şi ce blăstem? am întrebat.

— Asta e o lungă şi tristă istorie, pe care îţi voi spune-o deseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Rădicînd storile, îmi zîmbi, făcîndu-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mînă. Ochii mei au urmat careta pănă ce au perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, aşteptîndu-mă.

Iată ce îmi spusă:

P.S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredinţat fiind că cetitorul îmi va rămînea mulţămitor.

II

OLGA

„Sînt acum cîţiva ani de cînd trăia în oraşul nostru o tînără damă. Nime nu o ştia de unde este şi cine este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce perise la Ostrolenko; alţii adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoşteau, are proţesuri ce îl ţin în Petersburg; alţii că e o vînturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfîrşit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vro nenoro-

cită păcătoasă, care venise să se spăsească în urîtul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa era că se numea Olga și era poloneză.

Olga vieţuia foarte retirată; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întîmplat s-o văd odată, și n-o poci uita nici acum.

Închipuieşte-ţi una din acele femei se slujesc de îndreptare naturei pentru toate slutele ce a făcut din greşală.[1] Figură nobilă și melancolică; niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateță încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătura tînjitoare; albeaţa feţei și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi. Într-un cuvînt, oricare din aceste frumuseţi în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simtiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani; dar cîte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și înneguraseră o așa îngerească frunte! Văzîndu-ne mergînd spre ea, trecu în altă alee și se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da braţul, dama necunoscută nu se pare a-ţi fi compatriotă; brunetă și poloneză!

— Pintre garofele albe, de multe ori creşte cîte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, și, zău! eu, de aș fi în locul d-tale, aș căuta s-o mîngăi macar pentru dragostea naţiei.

— D-tale îţi e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubeşti vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cît pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

---

[1] Espresie luată de doamna B. de la Balzac.

— Ah! mă sparii, am strigat. Şi de vreme ce este aşa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată."

— Şi ai putut lua o asemene sumeaţă hotărîre? am curmat eu.

— Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunsă ea tinzîndu-mi mîna...

Eram fericit!

După puţin, doamna B. urmă:

„Ajungînd în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi nişte tăbliţi căzute lîngă un copac; negreşit că Olga le perduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luăi tăbliţile, le deschisei şi pintre multele versuri şi note leşeşti şi ruseşti, iată ce găsii:

«On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un cour né pour la vertu...»

Pe altă faţă:

«Occhi, piangete; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene».

Mai înainte:

«Vergessen sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird».

— Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeţi! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; şi nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe aceşti autori să-i facă curte. Dacă astă gingaşă Luiză caută vrun Ferdinand, negreşit că nu-l va găsi în Chişinău.

Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliţi. Amîndoi păzeam tăcere gîndind, el la Olga, eu.. la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.
— Nu știu.
— D-ta însă vei fi.
— Poate.
— O! Tăbliții aste ți-au luat mințele.

Uitasem și Olgă și tăbliți, cînd, după vro două luni, am întîlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știi că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viața, sau acele fatale tăbliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește și că este hotărît a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Îți cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se; este o mulțime de vreme de cînd n-am venit la d-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat rîzînd, și vreu s-o iert căci mi-a răpit un prieten, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduiesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcu în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plînsă, mă teme, mă chinuiește, îmi scoate sufletul cu atîta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tînguiește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi. Simt, cunosc, văd că sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințile ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea acea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. Eu am acum treizeci și doi ani și am cercat prea multe chinuri. Pururea vîndut de femeile care îmi jurau un tînăr și vecinic amor și apoi mă părăseau lepădîndu-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfîr-

şil prin a le cunoaşte şi a le preţui pentru aceea ce sînt: nişte draci frumoşi lăsaţi pentru a ne chinui.

— Mulţămesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, şi îţi rezic, jăleşte-mă şi nu mă osîndi.

— Dar dacă ai o inimă aşa stricată; am adaos, dacă nu eşti în stare s-o iubeşti pre cît te iubeşte, pentru ce nu te destăinuieşti ei? pentru ce o îmbrînceşti, jucîndu-te, în ripa perirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, cînd singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfîrşind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi."

— Vara mea, colonela D.? am zis eu.

— Ea însăşi, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dînsa şi uitase pe Olga... Ah! oameni, oameni înrăutăţiţi! Vedeţi o biată femeie nevinovată, tînără, cu inima simplă şi liniştită. O urmăriţi, vă ţineţi ca nişte duhuri necurate de ea, pănă ce prin ademenirele voastre o faceţi de-şi calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să s-arunce în braţele voastre şi apoi, spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvîrliţi cu despreţ, zicînd: *atîta e tot!*... cruzi, nesimţitori, infami, nelegiuiţi!...

Toată această frumoasă chirielă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis rîzînd, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe nişte asemenea necredincioşi?

— Rizi, domnule, dar eu nu rîd... Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozeşte!

— Ah! am strigat, luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poţi a mă judeca acest fel? Socoteşte că eu n-am încă treizeci ani şi prin urmare sînt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobseck*...

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care, mulțămindu-se de acest bun martur, îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puțin urmă:

„Ipolit iubea pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dînsul decît o supărare de care căuta vrun mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit și nobil; din împrotivă, știind cîtă delicateță are în suflet, nu-l osîndeam ci îl jăleam și plîngeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoșteam și care, jertfă unei crude fatalități, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atîta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept, încît să voiască a-și strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoșteam. Deși eram negata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare c-o văd! nu era acum Olga acea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atît de frumoasă, deși palidă, la grădină; fața ei era atît de slabă... atît de schimbată. Pelița ei sămăna cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte să vestea în ochii ei scînteietori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieșită din mînile lui Canova.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mînă — mîna ei ardea — și am pus-o lîngă mine.

— Ah, doamna mea! îmi zise, și glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sînt foarte nenorocită!

Lacrimile îi împlură ochii.

— Liniștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțăleg! în adevăr, ești foarte nenorocită!

— Așa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriat, sculîndu-se; așa e că mă lasă? O, Dumnezeul meu, îndură-te!

— De d. Ipolit vorbești, doamnă? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atîta de crud. Și în sfîrșit, fiind

aceasta, pentru ce să te mîhnești? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se despreţuieşte şi se uită...

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu ştii, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfîrşit? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă? Nu ştii ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă eşti nesimţitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă o dată am iubit şi acel întăi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreşit... El era bucuria mea, sufletul meu, şi să mă lase? Căci în adevăr voieşte a mă lăsa... Oh! îl voi omorî şi pe el şi pe soţia lui!...

Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseţă fioroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona cînd hotări a se îngropa subt ruinele Cartagei. M-am sculat.

— Te spariu, doamna mea, îmi zise după puţină tăcere — iartă-mă! Cînd ai şti cît foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stînge!... Ştiu că d-ta îi eşti prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osîndă! Zi, fă, mijloceşte să nu mă lase!

— Şi ce pot sfaturile mele, cînd lacrimile d-tale nu folosesc? am zis.

— Ah! cînd gîndesc că ieri, nu mai departe, luă crucea şi se jură pe sănătatea lui, pe viaţa lui, pe ochii lui, că mă iubeşte şi că va fi al meu!... Oare Dumnezeu va suferi să se calce ast fel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsnitele ceriului s-au stins?... Pentru că şi s-a jurat, doamnă, în mii de rînduri. Eu însă mă temeam de amoriul lui! De cîte ori îmi spunea că mă iubeşte, vorba asta mă împlea de fiori. O presimţire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurîndu-se pe ochii lui dinaintea icoanei şi luînd martură dumnezeirea cu atîta uşurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genunchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sînt minciunoase. Şi însă, fiinţă ticăloasă ce sînt! adormeam pe nădejdea făgăduinţelor lui; visam fericirea în braţele ce erau să mă vîndă!... Ah! căci nu mi-a curmat

moartea zilele în ceasurile acele! Aș fi murit norocită și n-aș fi silită acum a-l blăstema și a plînge!

Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tînăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s-ar fi stînjinit cît de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cît pentru mine, neștiind cum s-o mîngăi, am început și eu a plînge.

Ea urmă:

— Hotărîsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului căruia va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tînără, bună, simțitoare; poate că s-ar fi îndurat la nenorocirea mea. Oh! i-aș fi spălat picioarele cu lacrimi și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta cînd voiam a mă duce, puterile m-au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărît să viu la d-ta. Știu că el te stimă, știu că ți-e prieten; d-tale ți-e milă de mine, d-ta ești bună, plîngi... Fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mîntuiește-mă!...

Și biata femeie îngenunchease dinaintea mea și îmi sărută mînile fără să poată articula un singur cuvînt de greutatea suspinelor. Eu plîngeam ca și ea și cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M-am pus la scriitoriul meu și am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mînă.

— Du acest răvaș la d. Ipolit P., i-am zis; să-l găsești numaidecît.

— D. Ipolit e la doamna colonela D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis; dar Olga îl luase mai nainte. O văzui tremurînd cînd cetea. Deodată, țipînd strașnic, scăpă biletul și ieși răpede.

În bilet scria:

«Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri deseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P. cu d-na colonela D.»

Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică cînd am întrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoștea că se lupta în sine nustrarea cugetului și presimțirea. Din împrotivă, cîtă senineță pe fața tinerii lui soții, cîtă bucurie, cîte nădejdi de fericire!

Cerimonia se sfîrșise. Toți fericitau pe tinerii soți, gătindu-se a-i întovărăși acasă. În momentul acela, văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S., care șidea lîngă mine.

— Ce este? l-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Și ieși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

«Nu uitați că între sărutul însoțirei voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.»

O greutate îmi apăsa inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învîrtește cu mine și niște luciri scînteioase îmblau împregiurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m-am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cît ținu astă fantasmagorie, căci, cînd m-am deșteptat, eram singură în biserică. Tremurîndă și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră și că ei veneau de la Olga, pe care, cînd ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

.....

Abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi și el se bolnăvi de ochi. Curînd i-au lipsit

viderile şi blăstemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simţirea nenorocirei lui, mustrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au atacat sănătatea şi, în vrîstă de treizeci şi cinci ani, aşteaptă şi doreşte moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah! ferice cine nu iubeşte şi nu simte!"

Doamna B. ofta; eu nu mai rîdeam.

III

TRISTEŢĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iaşi. Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proţes, alta niscaiva veşti politice mîhnicioase. În sfîrşit, una mai mică îmi spunea că mă aşteaptă, că mă iubeşte, că mă doreşte. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sărmană copilă! De ţi-am şi spus-o, am minţit, am vrut poate să te înşăl ca un ticălos. Nu, nu sînt eu vrednic de amorul tău! De te-aş fi iubit, n-aş şădea ferecat în lanţele doamnei B., femeia astă neînţeleasă, care-mi spune că mă iubeşte ca şi cum m-ar întreba ce mai fac; vesălă, zburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste şi întrebîndu-mă cînd mă întorc la Iaşi. Nu; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plînşi, cu faţa mîhnită, care să mă teamă, să mă iubească şi să moară cum a murit Olga.

Şi însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tînăr, tot delirul juneţei cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva şi acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tînăr întîlneşte o inimă simplă şi nevinovată, el este ferice; nima lui fragedă şi curată ia o opinie încîntătoare pentru

amor; iar de se face partea unui suflet fățarnic, și trădător, atunci perde toată iluzia și, în locul fericirei, capătă pizmă și împetrire.

Oh! cînd ar voi femeile să știe ce înaltă solie au priimit de la cer; cînd ar voi să știe că sînt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieții noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar ținea numai pănă ce se usucă sărutul nostru de pe buzile lor!

Eu totdauna am gîndit că îngerul păzitor pe care providința l-a dat fiecărui om nu este decît femeia căria el a jărtfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala și ura?... O! nu sînt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea seamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima... Voiești a fi iubită? găsește vrun înger, precum ești tu!

Sluga mea întră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. Dedesubt scria: *Vom fi numai noi.*

Mă invita la masă! Și ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B.? Să văd un om lipsit de simțul cel mai scump; care este într-o vecinică noapte; pentru care soarele n-are raze, nici cîmpul flori. Un om care iubește cu tinereță pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea. Și ea, oborîtă subt apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvînt cu care să-l poată mîngăia și gîndind la cel întăi pe care moartea i l-a luat; văduvă de doi barbați (Ipolit să putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumseță! — Am răspuns cerîndu-mi iertare și pretextînd o pricină însămnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plîng și nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el, lăsînd în urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; cîteva stele pribage se iveau unde și unde pintre nori. Vedeam orașul adormit desfășurîndu-se sub mine ca o mare umbră. Liniștea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curînd, un vis deștept îmi

înfăţoşă toate întîmplările vieţii mele, de la 17 ani cînd am perdut pre tatăl meu, cînd am rămas singur în lume şi pănă la 28. Gîndeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, gîndeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gîndeam la toate acele fiinţi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întăi, pănă la copila care-mi scria, pănă la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecînd pe dinainte-mi, frumoase, vesele, triste, plînse, rîzînde...

Tunetul vuia în depărtare; cerul acum se învălea cu o haină posomorită; stelele pereau pe rînd. De aş fi fost poet, aş fi privit cu plăcere această scenă măreaţă a naturei, dar timperatura avu pururea o deosebită influenţă asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveseleşte; din împrotivă, o vreme urîtă mă întristează; în adevăr, gîndeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de cîte ori moare un om, sufletul lui merge de-şi ia loc între stele: oare care va fi steaua Olgăi? poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgîndu-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cina.

— Nu vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure; curînd a să tune.

— Ş-apoi?

— Ştiu că d-tale nu-ţi place tunetul.

— Aşa este, cînd e aproape şi cînd trăsneşte; dar cînd vuieşte în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de straşnic, adăogă blăstematul, groaznece tunete o să avem! trebui să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnîndu-mă, văzui pe gazdă cu şervetul pe mînă.

— Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi* minunat, *blince* cu icre ferte în unt şi...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moşneag ca la 65 ani, scurt şi gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui avea încă o uşure văpsea de alb-albastru. Faţa lui roşie ca morcovul şi fruntea fără nici o zbîrcitură arăta că pentru el viaţa n-avusese zile negre.

— De mult eşti însurat, moşule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieţi şi o fată.

— Şi unde sînt?

— Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar* şi fata mea trăieşte la Tulcin. O! Saşa mea...

— Saşa? ce va să zică Saşa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

— Saşa mea, urmă moşneagul, e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decît mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, şi groasă cît mine. Ş-apoi, frumoasă, roşie ca un bujor; numai cînd era mică a căzut din scrinciob şi de atunci e cam şchioapă; vărsatul a stricat-o puţin şi i s-a scurs un ochi.— Şi învăţată, domnule, ca un diac. Scrie, ceteşte groznic. Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi foarte frumoase; păcat că nu ştiu a ceti.

— Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus ruseşte.

— Ceteşte tu şi eu voi asculta, am zis lui Ivan.

El începu:

„După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio şi la Galatea, cînele începe a alerga prin măgură; şi se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge şi trece lîngă păstoriţe..."

— Deschide în alt loc.

„Estela se roşi uitîndu-se la maică-sa. Margareta îi dă oie să priimească prezentul şi păstorița stă încă nehotărtă. La urmă, c-o mînă tremurîndă, apucă cordela verde, are era în grumazii berbecului..."

— E! dă-mi pace cu păstoriţele şi cu berbecii cu cordele erzi.

Văzînd că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăştia nelancolia, m-am culcat, însă, de abia apucasem a adormi, i un vis fantastic veni şi-şi puse asupră-mi negrele sale ripi.

Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu, nde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea tînd la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonînd aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoreţă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gît şi Saşa sărea şchiopătînd şi strîmbîndu-mă. Nu ştiu cît ţinu acest popuri de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare.

IV

CÎTEVA RĂVAŞE

Era cîteva luni de cînd mă înturnasem la Iaşi. Vîrtejul soţietăţii, proţesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atît, încît, neaflînd minută de răgaz, am fugit la ţară; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deşteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atît de înflorit. El se ţinea de mine şi mă făcea a cerca toate chinurile despărţirei. De mă duceam la vînat, mi se părea că răsunetul puşcii mele trece Prutul şi merge de moare la uşa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoşi se puneau dinaintea literelor şi în orice fras găseam o espresie a doamnei B. Nemaiputîndu-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate roman-

ţele şi m-am apucat de cetit pre Tucidid şi pre Xenofon. Dumnezeu să mă ierte şi pre mine şi pre acești vestiţi şi limbuţi autori! Neideat în strategie, n-am putut preţui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponesiace. Aruncam cărţile şi mă duceam de priveam Prutul cum curge şi fericeam pe cazacul cu barba lungă de la picheta din ceea parte. Îmi era drag cazacul. Au nu era şi el de acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit şi ochii mici şi multă armonie în strigătul lui monoton: *kto idiot?*

Xenofon şi Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac şi a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvaşe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic şi înfocat. Doamna de Sévigné şi Ninon de Lenclos niciodată n-au putut scrie astfel. Ah, cît m-a iubit de straşnic! Şi eu care socoteam că e o cochetă şi...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pasportul şi două scrisori cu timbru Chişinăului. Cunoscui pe adresa unia slova doamnei B. Tremurînd de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

„Prietenul meu! Sînt foarte nenorocită! Aud că te găteşti să vii iară în Basarabia şi nu ştii cît m-a supărat vestea aceasta..."

Începutul era original.

„Te-ai fost dus; gîndeam că mă vei fi uitat. Ah! cînd ai şti cît te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar cînd ai şti cît sînt de nenorocită! De cînd te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am perdut pre Bibi! Închipuieşte-ţi că se vede că-i dasă supa ferbinte sau cine ştie ce. Pe la miezul nopţii aud un grozav hîrcîit pe canapeluţa unde el dormea. Sar din aşternut. Ce să văd? bietul Bibi era în spasmele 'agoniei. Oh! nu-ţi poţi face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători! Cum se vîrcolea în braţele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era în

ele de pe urmă minute. Nemaiștiind ce să fac, i-am turnat pe gît cîteva linguriți de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuciuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Cînd a venit doctorul, l găsi mort și pre mine leșinată... Lacrimile mă opresc de a-ți mai scrie, dar te rog încă o dată, de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoști. Cînd ai ști cît sînt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta."

Am scăpat scrisoarea din mînă și am deschis pre cealaltă.

„Prietenul meu! Tu mă întrebi atîte lucruri deodată încît nu știu la care să răspund mai întăi. Văd însă că începi cu doamna B., și sfîrșești cu doamna B. Așadar de dînsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știi că m-ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de sîrguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presudstvii (tribunaluri); și cu venirea ta (care cred că va fi în curînd) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine, pentru că pre dînsul amorul nu-l tîrîie de nas după doamna B.

Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? cum sufere depărtarea ta și dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cît vei trăi înșelat de femei. Mîngăie-te, simțitoriule Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici și-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decît numai cînd i-a murit cățelușul), ci din împrotivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer de lănceri..."

— Fecior! dă-mi șipul cu *o de Colon.*

— N-avem aici la țară *o de Colon.*

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață...

„...s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer de lănceri. Tu îl cunoști; leitenantul Arsenie Timofeevici J. Îți aduci aminte cum rîdeam de dînsul că șede ca o fată mare cu ochii

plecați, și cînd vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amîndoi; capul tău e de poet și al lui de oștean și el te numea *ucionaia golova*; tu de cînd ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, balan mai mult decît toți balanii, e frumos în feliul lui și e în stare a se bolnăvi dacă ar videa că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decît celalalt. Aceea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este dănțul. Închipuiește-ți că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane filosof, nu poți face o singură antreșa; stîngăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu viorele înrourate și — cu cîte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încîntător, așa *non so che*; un aer care zicea: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc. Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o priveau cu amor și înfocare, zicîndu-și între ei: cît e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ți spun? Era în elementul ei și, fiindcă știu că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta alergînd pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la cărți și veni s-o privească. Rușii striga: *prevoshodno!* Moldovenii: minunat! Pe lîngă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puțin cînd o zice o gură indiferentă, mai ales cînd — știi — că la noi sînt multe frumușele. Toată seara n-a vorbit decît cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decît pre Arsenie Timofeevici, n-a dănțat decît cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dînsa, eu care n-am dănțat de patru ani. În învîrtirea valțului, am pomenit numele tău. Gicește ce mi-a răspuns? «— Nu-l văd la bal. A! uitasem că s-a dus!»... Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce

ă-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai ost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băietul nu e așa rost cît seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa; ată ce-i scria: «Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit re el (acel el ești tu), gîndul meu era tot la tine de cînd e-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *dușinca!* Mă ur pre ochii acești care zici că îți plac» ș.c.l., ș.c.l."

— Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gîndea la Ipolit!

„Rusul însă n-o iubește și cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cît s-a făcut de bisericoasă; șede toată ziua închisă, nerge numai la biserică și la paradă. Adio, ș.c.l."

Trebuie să aibă cineva 26 ani și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

„După o îndelungată suferire, în sfîrșit, Ipolit a murit..."

Hîrtia îmi căzu din mîni și ochii mi se împlură de lacrimi, aducîndu-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumînd pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărămele scrisoarea și răvășelele viclenii și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perise amoriul ei, am zis slugii mele să se ducă și s-afume odaia cu hîrtiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

— Bine; apoi?

— Apoi să zici să-mi înșale îndată calul și să te găsești să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătinînd din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptînd calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul, cunoscîndu-mă, mă salută. O! cît mi-a părut el de slut! Eu m-am pus pe țărm și sfîșiind pasportul, aruncam bucățelele în apă, zicînd: ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sînt

față, pentru că nu știu mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viața! Va să zică, că mai mult iubea pre cățel? Bine zice prietenul meu că sînt oameni meniți a fi cît vor trăi înșălați de femei.

În vremea aceasta, calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă îmboldit de fierbințeala frigurilor, și cînd mă deșteptai din amețeala mea, văzui calul numai spumă și coastele lui sîngerate de pinteni.

— Ivane, unde sîntem?

— Intrăm în Iași. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sehăstrie, să fug de lume și mă trezii în Iași.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentația de la teatru.

Se da: *Est-ce un rêve?*

1836 august

N.B. Trecuseră 22 ani, de cînd nu fusesem în Besarabia, cînd în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău. În sfîrșit, eram să văd locuri dorite, rude, prietini ce nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, și mi se părea să privesc pe Meleli călare și pe doamna B. vălsînd cu ofițerul de lănceri.

Era dimineață cînd am intrat în oraș. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aștepta cea întăi decepție.

În locul moșneagului de la 1835, atît de roș și de vesel mă întîmpină un neamț sarbăd și flegmatic, care cîrmuia birtul.

Luăi un fiacru și vizităi orașul, pre care îl găsii sporit în mărime, de nu și în frumusețe.

La urmă, mă hotărîi să mă duc la doamna B. Nu știu pentru ce, cum pusei acest gînd, inima începu a mi se bate,

i simții o neliniște oarecare. Era aceasta oare o aducere minte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atîta timp, e petrecuseră atîte întîmplări, încît nu putea fi altă decît cea impresie a tinereței, care rămîne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunță. Întrăi îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsii o băbuță bîrcită, încungiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lîngă dînsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aș fi gîcît că bătrîna astă ce purta ochilari și priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? ai pleșuvit?

— Tragi tabac?

— Ț-au căzut dinții? ș.c.l. ș.c.l.

După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrșit prin a rîde noi înșuși de noi, și a ne mîngăia de poznașele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămîni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună priimire și cea mai cordială ospeție.

1857, mai

AU MAI PĂȚIT-O ȘI ALȚII

Nimic nu e mai urît decît orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început și e încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați, din care se alcătuiește populația acestei capitale. Iar dacă voiagiază ca un poet, ca un artist; dacă a avut norocire a fi colaboratorul vrunui vodevil monstruos ce s-a jucat la teatru Iașilor; dacă numele i-a fost tipărit la coada vrunor versurele dintr-un keepsake, sau în foiletonul jurnalului de *Débats*, ferice de el! Pretutindeni e bine priimit, sărbătorit, primblat și ospătat. Găsește plăcere în aste adunări semieuropenești, să deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr-un ciubuc lung; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi, numind vandalism lepădarea lor. În sfîrșit, de este și tînăr și nu pre slut, apoi nu poate tăgădui că ulițile orașilor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor, înfățoșind la toți zece pași un nou punt de privire, arată o varietate drăgălașă; și e pre mulțămit dacă, după ce merge pe jos prin pulbere păn-în glezne, în primejdie a fi călcat de carete și drosce, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își

lasă galoşii la scară, intră obosit şi trudit şi vede că îi aduc *dulceţi*. — O, ce bun obicei!

Trei groaznice focuri a cercat acest oraş. S-ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-şi bate capul şi după ideea noastră au cuvînt. Ce! să-şi facă casă în linia uliţii ca să nu poată dormi după prînz de duruitul trăsurilor? Iaşenii iubesc liniştea şi acel drag farniente din care se alcătuieşte cea mai mare parte din viaţa lor. Osteneala i-ar omorî. — Pentru ce să îmblu pe jos, dacă am trăsură? — Ce răspuns să dai la un aşa bun cuvînt?

Cu toate acestea, bunul oraş începu a-şi schimba toaleta şi, zău! ne pare rău, căci e slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac şi jumătate cu şalvari roşi, întocmai ca un unter-ofiţer pe care l-am văzut la informarea miliţiei, încins cu sabie piste giubeaua blănită cu cacom, purtînd pinteni şi şapcă cu roşu.

Acum vede cineva, în locul baracilor şi a colibelor care făcea să răsară grandiosul unui palat *maur*, nişte căsuţi de moda bourgeoise — de ne este iertat a împrumuta aceasta zicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată. Cinci cămăruţi în care abia te poţi învîrti şi din care una mai mărişoară poartă pomposul nume de *salon*; trei stănjăni cvadraţi de grădină englezească cu vro şase salcîmi slabi şi subţiratici ce nu sînt buni nici de foc, nici de umbră; atîta tot. Iată cum s-a dezgradat bietul oraş! abia unde şi unde să mai vede cîte un palat vechi cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari, însă şi acestea începură a se sulimini şi a se preface, şi seamănă cu unter-ofiţerul de care am vorbit mai sus.

Într-un palat de acestea — care era într-o mahala ticnită a căria nume îl vom tăcea de frica poliţiei — locuia dumnealui postelnicul Andronache Zimbolici, căruia la vrîstă de patruzeci ani îi abătuse să se-nsoare.

Coconul Andronache era unul dintr-acei oameni din norocire rari, adevăraţi cameleoni a societăţii, care-şi prifac sufletul şi portul după vreme şi împregiurări. Aşadar, pănă

acum de cinci ori își schimbă hainile. Întâi, la 1812 și-a ras barba și s-a îmbrăcat europenește. Pe urmă, în vremea d. Calimah, luă iar costiumul lung. La 1821 bejănărind, îmbrăcă iarăși fracul și își rase și musteţile. Înturnîndu-se, iar luă șlicul. Apoi, la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbetă și puse și ochilari. Zice că nu se va mai schimba, dar putem să-l credem?

Poate că cetitorii noștri vor să știe — pentru că se găsesc oameni curiozi ce vor să le știe toate — ce făcu el patruzeci ani și se trezi așa tîrziu ca să se însoare? Precum întru toate, postelnicul Zimbolici era și întru aceasta nehotărît. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gînd l-a cumpănit douăzeci de ani. În sfîrșit, într-una din zile, supărat pe femei că nu-i mai priimesc curtea, repeta dictonul lui favorit: „Oare să mă însor, ori să nu mă însor?“, cînd îi veni în minte că demoazela Agapița, de curînd ieșită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an. „Și eu am încă pe atîta, gîndi postelnicul; ce bună treabă!“ Se îmbrăcă iute și alergă la muma junei copile, care nici știa că sînt postelnici pe lume și că gîndesc la dînsa, sau mai bine zicînd la zestrea ei.

Buna mumă, iubind pe fetița sa cu tot focul dragostei părintești, lucru ieșit din modă în zilele noastre, rămase încîntată văzînd că se înfățoșează o asfel de partidă, văzînd că cere pe fiică-sa un *postelnic*, pe dînsa fată de serdar! „Agapița mea a să fie cocoană mare“, zicea ea cu ochii muiați în lacrimi de bucurie; dar greșea în ideea sa buna femeie, căci coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ține mai presus de *starea a doile*[1] și pe care aristocrația nu-l socoate nici îl priimește între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici cîine, nici ogar*. Postelnicul Zimbolici cunoștea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, despreţuia aste prejudiții fumuroase și ridicule; el știa că în acest al nostru veac de

[1] Boierii mici.

aur, aurul e boier mare, frumos și învățat. Așadar, curînd se și însură.

Îndată strămoșescul său palat luă o nouă formă! gratiile se scoaseră de la ferestre; odăile se zugrăviră și se mobilară cu gust. Apartamentele nevestei lui, despărțite într-un capăt ce da asupra grădinei, se așternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile să puseră clopoțele și din ietacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubea a cultiva florile cele mai rari și mai frumoase.

Tînăra Agapiță, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, care îi împlinea cele mai mici capricii de copilă, un om în sfîrșit ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria, ea, care plînsese o zi întreagă cînd auzise c-or să o mărite și care din romanțul Ameliei luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld și prin urmare asupra bărbaților.

Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat și pe dînsa ca pe o minune de soție; și lumea nu greșa, deși ea rareori nu greșește, căci el însul se mira de fericirea sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat mai mult decît întăi; pentru că moldavii au și acest obicei, rămas de la daci încă, a crede că un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie oricît de cinstit, nu poate nicicum pretinde.

Șase luni trecuseră de cînd gusta postelnicul această ticnită fericire căsătorească. Sosi toamna și, nu știu cum, cu dînsa veni și satiul în casa lui. Serile i se păreau pre lungi, mai ales acele petrecute la teatru, unde cele mai adese vedea bărbați înșelați. Pellier[1] îi părea măscărici cînd glumele sale făcea pe femeia lui să rîză. Cu totul deosebit de aceea ce era întăi: „Pesemne, gîndea, sînt foarte nătărăi barbații în Franța și femeile desfrînate. Norocire că noi avem încă mult pînă să ajungem la acest grad de civilizație."

[1] Actor comic la teatru francez de la Iași.

Într-o seară, juca vist cu cîţiva tineri de curînd însuraţi ca şi el. După opt robere în vremea cărora se păzise o adîncă tăcere:

— Zău, zisă unul, azvîrlind cărţile, de cînd m-am însurat joc numai vist şi nu mai scump de un leu fisa; însă, adevărul vă mărturisesc, nu mă pot opri de a blăstema pe englezi şi petrecerea lor. Ce joc monoton! nu-ţi face cel mai mic tic-tac. Să trăiască bancul farao!

— Taci, zise altul, nu e de cuviinţa unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare şi ruşinoasă patimă. Eu am uitat şi *paroli* şi *setleva*. Zi, mai bine, să trăiască căsătoria!

— Hura! strigară toţi.

Adusesă ceai şi ciubuce.

— Ce socotiţi? zise gazda. Eu sînt de idee să facem ponci, precum odinioară, ştiţi cînd...

— Nu mai pomeni, curmă al patrule; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri perdute. Să trăiască căsătoria! şi nerod acel ce laudă holteiia, purgatoriul acest mîrşav unde îşi riscă cineva punga, cinstea şi viaţa...

Dar propunerea pentru ponci se priimeşte în conglăsuire.

Samuvarul clocotea. Ceaiul vărsat prin pahare luă o văpsea purpurie, amestecîndu-se cu rumul de Giamaica. Toţi sorbeau astă iscusită băutură — care face nu mai puţină cinste aflătorului ei decît aflătorului tipografiei şi a corăbieriei cu abur — lăudînd plăcerile însurăciunei cu entuziasm, dar fără foc şi pentru ca să dea o aţîţare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei, a cărora însă aducere-aminte le aprindea feţele şi îi făcea să rîză cu hohot.

— Cît jălesc vremea perdută, zicea cel mai vechi însurat dintre ei, îmi pare că trăiesc numai de cînd m-am căsătorit. Numai de atunci mă pot socoti fericit. Zilele mele trec ca nişte vise încîntătoare. În toată dimineaţa, copiliţa noastră vine de ne deşteaptă. Privindu-o ne simţim renviind în ea. Cînd sînt silit să ies de acasă, nu ştiu cum să mă întorc mai degrabă. E de prisos a vă descrie ce înger este Zefiriţa. Ştiţi

cît e de frumoasă; ştiţi ce plăteşte într-o adunare; ştiţi de se mai poate afla alta să facă *solo* mai bine la un contradanţ.

— Natalia mea, zise altul, este muzicantă din cap până în picioare. Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn, capriţurile lui Paganini pentru ea sînt o jucărie. Cînd se pune la piano, pare că geniul muzicei o însuflă. Fiori te cuprind, tremuri, plîngi, ţipi ascultîndu-o şi te socoţi transportat într-un rai sau într-o sferă locuită de sirene. Dacă cîndva vrun nor mîhnicios mă posomoraşte, un *allegro vivace* mă înveseleşte. Dacă idei politiceşti mă turbură, un *andante grazioso* mă linişteşte, dacă vrun cuget de gelozie mă necăjaşte, un *adagio sostenuto* mă face să-mi cunosc amăgirea şi să vărs lacrimi de căinţă. Într-un cuvînt, femeia asta este o fiinţă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. Pentru hatîrul ei învăţ flautul; pentru hatîrul ei învăţ a cînta, căci am uitat să vă spun că cîntă ca o Malibran. Acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni şi Dona Anna.

— Cît pentru mine, reluă al treile, mărturisesc că n-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălăşluiască în casa mea. Soţia mea e păgînă ca Lord Byron şi poetă ca George Sand. Autorul ei favorit este Victor Hugo; o cheamă Adalgiţa. Cum vă pare! A? poate-se mai frumos nume? Poeziile ei, cînd vor ieşi la lumină — căci am gînd să le tipăresc — credeţi-mă, au să facă o mare revoluţie în republica literaturei româneşti. Ascultaţi versurile ce a făcut ieri à la manière de Victor Hugo:

Cuprinsă de un trist necaz
Az,
Priveam amurgu-ntunecat.
Cat,
Şi văd că dintr-un nour des
Es,
Mulţime de draci fioroşi,
Roşi.

Toți se pun împregiurul meu!
Eu,
Ce-o să știu face de acum ?
Cum,
De-aici să pot al meu să scap
Cap ș.c.l.

Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele. Cînd o ascult, mă simt așa de prost pe lîngă dînsa, încît mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru cetirea vreunui romanț nou care face să ți se suie părul în vîrful capului, sau a vreunei povești a lui Hoffmann ce te împle de fiori la lumina cea sarbădă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strîns unul de altul și...

— Celelalte, strigă gazda ieșind din răbdare întru auzul atîtor laude. Nevasta mea, prieteni, n-are pretenție a se numi nici Staël, nici Sontag, nici Taglioni. Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Știe numai să mă iubească; atîta știe, atîta vrea să știe. Atît de puțină idee are de ademenirile lumei, încît mă tem să nu mă-ntrebe într-o zi

„*Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille*".

Rîdeți, domni, pentru că nu aveți cercarea mea. Treizeci și doi ani am — tăgăduia opt — și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cochetăriei. Talentele sînt bune, dar eu sînt de o idee — care însă poate fi greșită — că o femeie măritată n-ar trebui să fie prea artistă. A mea iubește frumusețele naturei, nu ale meșteșugului. Romanțuri nu cetește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești. Toată dragostea ei sînt eu; toată mulțămirea, florile. În toată dimineața, după ce caută trebile gospodăriei iasă în galeria de lîngă ietacul său, unde privindu-și florile, cetește pe *Emile* a lui Rousseau. Dumneavoastră ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile dv., dar — să nu bănuiți — îmi par cam măgulite. Eu nu spui, eu

arăt și voi să vă încredințez prin însăși vederea. Veniți după mine, Agapița nu știe că sînt acasă. Veniți!

Toți bărbații s-au grăbit a urma pe postelnicul Zimbolici, nerăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vîrful degetelor, cătinel, ținîndu-și răsuflul, au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate, pînă ce au ajuns la o ușă cu geamuri, preste care era o subțire perdea. Gazda zîmbind o rădică, dîndu-se cu politeță în laturi ca să lasă pe oaspeți să privească, încît toți au putut vedea pe tînăra nevastă, într-un larg capot alb, cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul răzămat pe umărul unui frumos tînăr ce o ținea strîns îmbrățoșată... Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă! sărmana femeie! ea se afla într-unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți, cînd te simți învins de plăcere, înimicit de desfătare, cînd visezi treaz, cînd fericirea amorțește oricare alte simțiri ale noastre. Deslipind prin un suspin buzele sale de ale tînărului amorez, întornă ochii și zări acele patru capete spăriate, acei opt ochi holbați ce o priveau. Țipetul ei îngrozi amorul. Tînărul se sculă, sări în grădină și se făcu nevăzut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care pănă-atunci sta încremenită mîna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dînsul; vru să le zîmbească, dar simți că se strîmbă. Îi petrecu pănă la scară, unde se despărțiră fără să-și zică un cuvînt, făr-a se mai uita unul la altul.

Toți alergară pe acasă cu părul zburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gîndind la scena ce văzuseră și temîndu-se să nu găsească asemene privelişti pe acasă-le.

Spun că coconul Andronache s-a închis în cabinetul său, unde după ce mult trăsni, plesni, blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare ca să-și pearză liniștea, în desperarea sa apucă un pistol, îl încărcă și apoi se puse pe gînduri, privind unealta ucigașă; în sfîrșit, slobozi — un hohot de rîs azvîrlind arma și zicînd:

— *Au mai pățit-o și alții!*

Post-scriptum. Dacă cineva are curiozitate să afle ce s-a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom spune că Agapiţa, după mai multe mustrări ce priimi de la soţul său şi mai multe făgăduinţi ce îi dete, nu ştiu cum se întîmplă de căzu iar în ispită. După a treia şi a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărţi, şi coconul Andronache se duse în voiaj ca să-şi uite tribulaţiile conjugale, trimiţînd foastei sale soţii, în ajunul plecării, o frumoasă ediţie a *Întîmplărilor lui Telemah;* însă noua Calipso se mîngăi lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut, şi că are vreme să se pocăiască; de aceea nici voi a înlocui pre postelnicul, deşi mulţi aspiranţi la zestrea sa îi făgăduiau că ochi au şi nu vor vedea, urechi au şi nu vor auzi.

TODERICĂ

Eu nu sînt de cînd povestele; sînt de cînd se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă ocă fer la un picior și tot îi părea că-i ușor ș.c.l.

Prologul *Poceste lor*

Pe cînd trăia Statu-Palmă Barba-Cot și în Academia din Podul-Iloaei da lecții vestiții dascali Picală și Pepele, era în Iași un tînăr boerinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spoveduise de cînd era și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumușele. Iată dar s-a întîmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pe doisprezece coconași, carii de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el, cît ai bate în palme, tot ce cîștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeșie în ținutul Herții, unde se duse să-și ascundă păcatele și ticăloșia. Trei ani erau acum de cînd trăia în singurătate, ziua îmblînd la vînat și seara jucînd stos cu vataful lui și făcînd pasians, cînd într-una din zile, de abia întrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinții

apostoli au venit și, bătînd la ușă, l-au întrebat de-i bucuros de oaspeți. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai cînd avea cu ce să-i ospeteze; și așa îndată-i pofti în casă și porunci de masă, rugîndu-se de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, rîzînd de minciuna lui Toderică:

— Ne vom mulțămi cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mînca, au adaos arătînd pe Sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demîncatul și, vrînd să cinstească pre oaspeții săi cu ceva mai mult decît cu vînat, văzîndu-i mai vîrtos că-s cam mulți, zise vatavului să taie un ied ce-i mai rămăsese și să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-au pus la masă. Toderică se mîhnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeții săi:

— Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă butele cu vin de la vîle din jos.

Domnul nostru se zîmbi pe sub musteți de minciuna ce cîrpise Toderică și, gustînd vinul:

— Nu-mi spui că vrei să ne amăgești? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă și pe dumnealui care cunoaște, adăogi arătînd pe Sf. Petru.

Apostolul, sugînd un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse așa vin minunat și pofti pe gazdă să-l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, cînd se încredință că cu adevărat asemine vin nu băuse de cînd era. Cunoscînd deci din minunea aceasta și din vorba apostolului înfățișarea mîntuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic de a mînca în asemine companie sfîntă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă și trebui să asculte.

După ce au mîntuit de mîncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică,

rămîind singur a jucat stos după obicei cu vatavul, bînd ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians şi apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinţii călători adunîndu-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică:

— Sîntem pre-mulţămiţi de priimire ce ne-ai făcut şi vrem să-ţi răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei şi ţi le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pămînt şi în iad.

Atunci Toderică, scoţînd din buzunar cărţile ce le purta totdeauna cu el:

— Doamne, zise, fă să cîştig de cîte ori voi juca cu cărţile aceste.

— Bine, răspunde mîntuitoriul.

Sf. Petru, care era lîngă Toderică, i-au zis încet:

— Nebunit-ai, păcătosule? Cere viaţa de veci şi iertarea fărdelegelor tale!

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiindcă eşti aşa de bunişor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbreşte uşa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

— Fie aşa! au zis Domnul.

Auzindu-l sf. apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cît ce putu cu cotul:

— Păcătos nătîng şi îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale? Cere, zicu-ţi, la stăpînul un loc în sfîntul său rai; mai ai încă un lucru...

— Te poftesc, dă-mi pace şi-ţi caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugînd de lîngă apostol; şi Domnul nostru întrebîndu-l care este a treia a lui cerere:

— Aş vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieşul iest de lîngă gura cuptorului să nu se poată scula pănă n-oi vrea eu.

— Amin! zise mîntuitorul şi, lăsîndu-i ziua bună, se duse cu apostolii.

N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să păşească pragul şi Toderică, vrînd să cerce puterea cărţilos, chemă pre vatavul şi se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărţile de-a rîndul. Deci, nemairămîndu-i îndoială, se sui într-o căruţă de poştă şi, ajungînd la Iaşi, trase la cel mai bun birt, unde nămi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăştiat, toţi tovarăşii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gîndeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici; auzisem că te-ai făcut sehastru.

— Aşa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de cînd nu te vezi?

— Am petrecut cu postul şi cu rugăciunea, fraţilor! Şi iată *molitfele* mele, adaose, scoţînd din buzunar cărţile.

Toţi au buhnit de rîs de răspunsul acesta şi toţi au rămas cu ideea că Toderică şi-a îndreptat starea în ţări străine, unde, cum se vede, găsise niscaiva jucători mai proşti decît acei carii veniseră să-l vadă şi carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se şi aşezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întăi să guste ceva şi aşa trecură în sală, unde, din porunca lui, se gătise un ospăţ minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decît cina apostolilor, macar că vin străin avea numai Tokai şi de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răpousatei sale soţii[1], că vinea chiar din viile prinţului Metternich, iar de loc era nişte Odobesc vechi de zile şi nişte Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniţă.

Pănă a nu sosi oaspeţii săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărţi asemine cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte cînd va cere trebuinţa şi, dînd două-trei cărţi după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta şi altele în stînga.

[1] Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vestitul sistem a metempsicozii lui Pitagor.

După ce au mîncat toți, s-au pus împregiurul unei mese și Toderică scoase întâi cărțile cele proaste; dar, văzînd că hojma perde, porunci s-aducă vutcă și, în vreme ce ceilalți bea în sănătatea Elencilor și a Catincilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse în loc pre cele blagoslovite. Nemaicăutînd la jocul său, fiind sigur c-a să cîștige, începu a lua seama pontatorilor săi și îi văzu că îmblau cu furat și cu *șulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pre dînsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin înșălăciune și tîlhărie, iar nu doar că știau juca mai bine sau avuseseră noroc! Știindu-se pre sine cinstit și fiind încredințat că are să cîștige și să-și răzbune, simți nu puțină bucurie; aducîndu-și însă aminte de vremea trecută și de cei doisprezece coconași pre care îi sărăcise și gîndind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina peirii lor; o ceață i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în față și a oftat bătînd toate cărțile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintâi, Toderică, a potrivit să cîștige numai atîta cît să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii săi, cu buzele îmflate, au făgăduit să vie a doua zi.

A doua zi și în zilele următoare, Toderică a cîștigat o avere strașnică. Îndată s-a mutat de la tractir într-un palat mare, unde, din vreme în vreme, da baluri strălucite. Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinațe și casa lui era capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucînd cu chibzuială și slujindu-se cînd cu cărțile cele blagoslovite, cînd cu celelalte, a hotărît să-și răzbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfîrșit, prefăcînd în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi, după Sfîntul Gheorghi la un bal mare, care avea să se sfîrșească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobîndă de la jidovi; ceilalți au adus cîștiurile moșiilor ce le priimiseră de cu seară

și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți și peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul și cu juvaierurile.

De atunci a hotărît să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, decît cu jucătorii carii jucau necinstit, simțindu-se îndestul de tare ca să-și deie pept cu ceilalți. A îmblat prin toate orașele pămîntului, cîștigînd pretutindeni și cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconași îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se peardă și el cu ei.

Puind acest gînd, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mînă și c-un sac d-a spinare. Sosind la Tîrgul-Ocnii, s-a coborît într-o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare și s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pămînt, pînă a ajuns la poarta iadului.

— Cine ești tu? îl întrebă împăratul adîncului, după ce-l aduse înaintea lui.

— Eu sînt Toderică, jucătorul de cărți.

— Ce drăcu cauți aice?

— Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică, de socoți că este vrednic cel întăi jucător de pe pămînt să joace cu tine cărți, iată îți fac o propunere. Să jucăm amîndoi, și pentru toată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege cîte un suflet din împărăția ta și a-l lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul și să fie al tău în vecii vecilor.

Într-un auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trînti un hohot de rîs de se cutremurară pereții tartarului și se spăriară toți dracii. Apoi, întorcîndu-se către Toderică:

— Pesemne n-ai femeie și copii? îl întrebă.

— Pas si bête, răspunse Toderică, dar las-vorba. Spune, joci ori ba?

— Bucuros, zise Scaraoțchi suflecîndu-și mînicile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi) pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspunse stăpînitoriul tartarului; știu că la banc se încap multe *șulerii.*

S-au pus la joc.

Toderică, bătînd cartea dintăi, a cerut sufletul lui Ștefănică Gîndul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) și priimindu-l, l-a pus în sac; asemine și pe al doile și al treile pănă la doisprezece, și luînd sufletele, le-a pus toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voiește să mai urmăm jocul, eu sînt gata.

— Prea bine, răspunse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greu, ien să ieșim puțin păn-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și rătezele și lăcățile.

Rămîind afară, Toderică bägă mîna în buzunar și, ca un poznaș ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărți și subt inscripția vestită:

„*Lasciate ogni speranza voi ch'entrate*"

însemnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce, așa:

†

(Șese luni de zile, pănă ce creda se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet, și hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, ca să poată săpa mîntuitorul semn!)

Purcegînd de la iad, Toderică, a mers, a mers, a tot mers pănă a ieșit în lume și a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi și a mîntuit sufletele cuconașilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică era acum de șeptezeci), Moartea a intrat la dînsul într-o zi și l-a înștiințat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneei a venit să-l ieie, și că să se gătească.

— Sînt gata, a răspuns bătrînul, dar te rog o, Moarte, fă-mi un bine păn-a nu mă lua; dă-mi o pară din copaciul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămit.

— Dacă-i vorba numai pentru atîta, a zis Moartea, bucuroasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar cînd vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah! Toderică, m-ai înșălat! strigă. Văd că sînt în puterea ta. Dă-mi drumul, și ț-oi mai da zece ani de viață.

— Zece ani! Mare treabă! zise Toderică; de n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebui să fii mai darnică.

— Ț-oi da douăzeci.

— Mă iei în rîs.

— Ț-oi da treizeci.

— Încă mai ai mult păn-m-ii ajunge cu tîrgul.

— Ce pîrdalnic! Vrei să trăiești o sută de ani?

— Tocmai acum ai nemerit, iubito.

— Toderică, n-ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare și, luîndu-și rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcese ea, Toderică se trezi desăvîrșit sănătos și începu o nouă viață, avînd puterea juneții și cercarea bătrîneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întăi a-și împlini toate poftele și mai ales cele trupești, făcînd bine cînd găsea prilej, dar fără să gîndească la mîntuirea sufletului său, ca și mai înainte.

Sfîrșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăși.

— Gata ești? l-a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspunse Toderică; pune-te pe cel scăuieș lîngă vatră, pănă ce va veni.

Aștept numai să mă spoveduiesc și apoi să intru în noianul veciniciei.

Moartea, ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieș și aștepta un ceas să vie preotul. Dar văzînd atîta zăbavă, zise gazdei:

— Moșnege, nu ț-ai putut căuta de suflet de un veac de cînd nu ne-am întîlnit?

— Zău! n-aveam numai acea grijă, răspunse bătrînul c-un zîmbet de luare în rîs.

— Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, ț-oi arăta eu!

— Șuguiești? zise Toderică, văzîndu-o cum se silea să se coboare de pe vatră; te știu că ești bunișoară și că-mi vei mai dărui cîțiva ani.

— Cîțiva ani, ticălosule! (și se trudea să se deie jos de pe vatră).

— Negreșit; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrînețe; m-oi mulțămi cu patruzeci de ani.

Moartea simți că o putere nevăzută o ținea pe scăuieș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de mînie nu voia să deie nimic.

— Știu un meșteșug să te fac blîndă, zise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s-a aprins și a împlut de pară și de fum într-atîta cuptorul, încît Morței îi venea să-și deie duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simțindu-și bătrînele oase prăjindu-se; scapă-mă și făgăduiesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul și Moartea a fugit pe jumătate pîrlită.

Sfîrșindu-se și anii aceștia, s-a înturnat să-și ieie omul, care o aștepta la ușă c-un sac de-a spinare.

— Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători, prietini ai mei, pre care i-am scos din iad, sînt acum vro sută cinzeci de ani.

— Vie dar și ei cu tine! zise Moartea, și apucîndu-l de chică, se înalță în văzduh, zbură spre apus și se vîrî în ocna părăsită.

Sosind la porțile iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

— Să nu cumva să deschideți ! strigă Scaraoțchi, aducîndu-și aminte de stosul ce jucase cu el; coțcariul acela-i în stare să-mi pustiiască împărăția.

Scaraoțchi nevrînd să deschidă, Moartea, vrînd-nevrînd (căci dorea să-și răzbune) și cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine ești tu? întrebă sfîntul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porții raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v-a ospătat cu vînatul său.

— Cum cutezi să te înfățoșezi aice în starea ce te văd? Nu știi că ceriul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu ești bun de talpa iadului și ai încă obraz să cauți loc în rai!

— Sfinte Petre! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit așa, cînd ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

— Toate aceste-s frumoase și bune, adaose apostolul cu un glas pe care voia să-l arăte aspru, deși se cunoștea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dîndu-ți drumul în rai fără de știre. Îngăduie pănă voi spune stăpînului și apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înștiințîndu-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenuncheat pe prag cu sufletele sale, avînd șese în dreapta și șese în stînga și milostivindu-se:

— Bine, treacă pentru tine, i-au zis; dar sufletele aceste ce sînt drepte a iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc.

— Doamne! zise Toderică, cînd am avut cinste a te priimi în casa mea, erai întovărășit de doisprezece călători și eu

v-am priimit pre toţi şi v-am ospătat şi v-am găzduit cum am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zîmbet îndurător. Haide întraţi, de vreme ce aţi venit; ai noroc că m-ai găsit în *chef* bun; altmintrele n-aş îngădui un lucru care poate da pildă rea.

N.B. Povestea asta se tipări în foaia *Propăşirea* mai mult ca să imple coloanele jurnalului, decît ca meritînd vro însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext Tartufilor politici ca să închidă jurnalul şi să exileze pe autor!

II

FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE • ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL • SOBIESKI ȘI ROMÂNII • REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI • CÎNTEC VECHI

APRODUL PURICE

1486

Fost-au acesi domn om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz şi meşter la războaie... Şi era mare jale şi plîns în norod pentru perderea acestui domn bun.

Vornicul Ureche, *La viaţa lui Ştefan cel Mare*

Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ş-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba;
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pămîntul ce era încă d-al său sînge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Şi cu fluierul la gură, păstorul pe lîngă oi
Cîntă dragostele sale. Vai! el nu putea gîci
Că vrăjmaşu-ntr-a lui ţară se găteşte-a năvăli.
Generalul cel mai falnic a dîrjilor ungureni,
Hroiot[1] roş de-nverşunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sîngeroase lupte i-au fost arătat

[1] Hroiot au fost unul din cei mai vestiţi capitani a oştilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaş neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste ţări vecine.

Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a cîștigat —
Luînd veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
În ținuturi depărtate, avînd cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
Ce românești le arme au săpat pe fruntea sa.
Așadar adunînd noaptea pre toți ofițerii sei,
Le espuse-a sale planuri, și le zise: „Frații mei!
Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi, ne-mpăcați,
Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
Știți că însetați de sînge în Ungaria au întrat,
Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
Oare-această înfruntare și batjocoră și reu,
N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sînge de eroi?
Vremea este îndămînă, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;
Mergiți dar, și-n astă noapte toți ostașii vă gătiți
Și cînd va miji de ziuă, nesmintit călări să fiți,
Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sînt ungurii noștri și Hroiot să le-arătăm."

Se fălea deșertul ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
Și-în a sa zădărnicie i se păre că vedea
Lacrimile cum se varsă, sîngele cum șiroia!
Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui
Gîndul său cel sîngeratic să se poată săvîrși;
Și Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
Nu-l va lăsa în călcarea ungurului fioros.

Deci sfîntul duh cu-ndurare pe un român însuflînd
Ce de mult se afla încă pintre unguri petrecînd,
Şi carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra ţării sale ungurii au slimuit,
Deşi se găsea nemernic, pribegit din ţara sa,
Patriotică simţire în inimă-i tot s-afla;
Aşadar în vălmăşagul ce gătirea prileji,
S-aruncă pe-un cal cu grabă şi spre Moldova porni.
După ce ieşi din lagăr alergă necontenit
Toată noaptea, păn-ajunse cînd soarele-a răsărit
În oraş la Roman, unde pre pîrcălabul aflînd,
Şi primejdia ce vine abia a-i spune-apucînd,
De osteneală şi de trudă a căzut jos leşinat,
Iar calul său lîngă dînsul răsuflarea ş-a şi dat.
De îndată pîrcălabul un minut n-a zăbovit
Şi un curier în pripă la Ştefan a răpezit;
Iar satelor de pe mărgini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
Totodată dînd de ştire şi pre la boierinaşi
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii şi slujbaşi,
Cu toţii, şi mic şi mare, să grăbească-a alerga
La şesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strîngînd călăraşii şi parte din tîrgoveţi
Înarmaţi cu lănci, cu săbii, cu arce şi cu săneţi,
Au ieşit din tîrg afară cu mica urdia sa,
Şi pre duşman fără frică ca să vie-îl aştepta.
Precum norul de lăcuste soarele întunecînd
Vine pre sus cu iuţeală ţarinile-ameninţînd,
Încît tremurînd aşteaptă spărietul muncitor
Neştiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgeşte cu nădejdea că ogoru-i va scăpa
Şi-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe cîmpii
Şi-într-un clip în praf priface ţarini, hoalde-ogoare, vii.

Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre ripi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topește și s-azvîrle, șiroi iute furios,
În pîrăul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl măreşte, îl îmflă cu al său val,
Și nu-l lasă păn-nu-l face de se varsă piste mal;
Cîmpiile se îneacă, iar păstorii spăimîntați
S-aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
Acest fel sumeții unguri în Moldova năbuşesc.
Orice-ntîmpină nainte robesc, taie, pîrjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ș-în urmă foc fumega.
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiot aflînd pustii sate a-nțălege nu putea,
Care poate fi pricina acelui bejănărit,
Căci el crede că de dînsul nimene nici au gîndit;
Deci îndată poruncește să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.

Iată că îmblînd haiducii piste un moșneag au dat,
Gîrbovit de bătrînețe, într-un toiag răzămat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii
Îl aseamănă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tînguitor.
El pănă la Hroiot vine cu pas lin și măsurat,
Fără grijă, deși este de catane-ncungiurat,
Și așteaptă să-l întrebe — „Unchiașule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i?“
Astfel Hroiot îi grăiește. — „Pricina însuți o vezi,
(Îi răspunde-atunci bătrînul) și încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei ș-a jalei obștești, tu ești,
Hoț turbat și fără lege care prăzi și pustiești!
Care vii cu cete multe de tîlhari și prădători
S-aduci jale în locașul unor pacinici muncitori!
Nu purta grijă! cu dînșii curînd te vei întîlni
Și amar îți vei da seama, foarte greu te-i răfui.

Dumnezeu mult mărestivul nu gîndi că te-a lăsa
Să sfîşii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-şi va întorna urgia preste spurcat capul tău,
Ş-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnitul său!"
Zicînd, face semnul crucei şi din greu a suspinat. —
Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntîmplat
L-ar fi socotit că este din ceruri vrun prooroc.
— „Spînzuraţi-l! înţepaţi-l! tăieţi-l! daţi-l în foc!"
Strigă haiducii, husarii şi tot trupul ostăşesc.
Ş-acum mii de lănci şi săbii pe deasupră-i se-nvîrtesc.
Bătrînul aşteaptă moartea fără a se oţări,
El pentru ţara lui este mulţămit a se jertfi;
Dar Hroiot strigă să-l lasă; catanele se supun,
Îi fac loc, se dau în lături, mîna pre el nu mai pun.
Generalul lor simţeşte după cîte auzi,
Că uşoară biruinţa, cum gîndeşte, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oştenii săi adunînd,
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înşirînd,
Lasă trupul cel mai mare sub nişte vechi ofiţeri
Şi el c-o parte aleasă de călăreţi volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a şti
Dacă-n drumul său vro oaste de români va întîlni.

După ce cîteva ceasuri merseră cu un pas des
Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei şes,
Un puţin număr de oameni, tot în cete împărţit;
Ins-acea adunătură era mîndră de privit.
D-o parte boierinaşii, d-a lor slugi încungiuraţi,
Călări pe armăsari ageri şi felurit îmbrăcaţi,
Fieştecare dintr-înşii cîte-o dovadă purta
De la duşmanul, pre care l-a fost învins mîna sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roş înfirat
Şi haine înaurite, este turceşte-mbrăcat;
Altul încalecă iarăşi un cal de Don căzăcesc,
Poartă o suliţă lungă, şi un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, şi blănit tot cu samur,
Un tînăr se hereţeşte p-un sirep armăsar sur;

Chingile, șeaua lui, frîul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare leah sînt.
Pe a altuia frumoasă înaurită harșea
Într-un colț se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ținea,
Nu rămîne îndoială că acel odor bogat
De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
Alții cu săgeți și arce au căciule tătărești,
Însă cea mai mare parte poartă cușme turcănești[1].
De acolo nu departe țăranii stau adunați,
Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare înarmați;
A lor mîneci suflecate, aerul posomorit,
Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.
Pîrcălabul mai nainte era cu-ai să călărețí,
Avînd strînși pre lîngă dînsul slujbașii și tîrgoveți;
Deci văzînd cum că vrăjmașul cît putea vinea spre ei,
Se întoarce și le zice: — „Iată dușmanul, flăcăi!
Năvăliți la el cu toții, voinicește vă luptați,
Țara și casele voastre în pradă-i să nu lăsați.
Dați de tot! să n-aveți milă d-un vrăjmaș ce ne-au prădat,
Care cu foc și cu sînge urma lui s-au însemnat;
Buciumați, și Doamne-ajută!“ — Cu toții strigă: „Amin!
Aideți frați din țara noastră să alungăm pre păgîn!“[2]
D-abea dobele și surle semnul bătăii vestesc,
Îndată cu toți în oastea ungurilor năvălesc

---

[1] În veacul XV, cînd România să cîrmuia de prinții săi independenți, la întîmplare de război, toți boierinașii ce locuiau pe la moșiile lor erau datori să se oștească împrotiva dușmanilor; și oricare proprietar și boier aducea cu dînsul atîți oameni de arme, pre cîți starea și puterea sa îl ierta. Această românească *pospolită* alcătuia un corp straşnic.

[2] Țăranul român cinstit dar superstițios nu putea crede că ungurul care nu se ținea de tractaturi și nu postește vinerea și mercurea, nu este păgîn. Vrînd să arăte pe un om necinstit și ateu, îl numea papistaș, și această înverșunare asupra catolicilor le era însuflată de misionarii ierarșiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenții, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mînă aceste țări. Zicerea aceasta pînă astăzi încă este ocărîtoare în gura țăranului moldovan.

Strigînd: „Ucideți! ucideți! dați tot de tot! nu vă-ndurați!
Pre vrăjmașii ce ne prădă nu miluiți! nu cruțați!"
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborînd,
Aduc neorînduială într-a dușmanilor rînd;
În zădar stau ungurenii și vitijește se bat,
Românul nu-i bagă seamă, și țăranul încruntat
Face jertvă răzbunării și pre prins și pre rănit.
În zădar și ofițerii, și Hroiot oștean vestit,
Ca să-i mai îmbărbăteze, d-a valma pintre soldați
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimîntați,
Ș-amenințîndu-i din urmă cuțitul moldovenesc,
Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
Ungurenii prind la suflet văzînd că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăție, se înșiră iar la loc,
Și războiul se-ncleștează, mai ucigaș, mai cu foc.
După cîteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
Deci îndată toată fața bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu și-au perdut,
Dar de multă ungurime năduși ți, încungiurați,
Cădeau precum snopii vara, de sabie săcerați.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădejduit,
Loviriile le-s grozave încît nu-i de povestit;
Subt a românului paloș sîngele curge părău
Păn-cînd brațu-i amorțește fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mînă, în sfîrșit și el căzînd,
Răstoarnă încă pe-un dușman ce-l vede lîngă el stînd.
Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalțe-să păn-la tronu-ți a lor trist și jalnic glas!
Și trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea ș-apărarea țării lor.
Coperiți de rane grele, făcînd semnul sfintei cruci,
Își dau duhul sub cuțitul sălbaticilor haiduci!
Pîrcălabul plin de scîrbă, cu cîțiva boierinași,

Mai avînd pe lîngă sine vro sută de călărași,
Nădejde de mîntuire de nicăiuri așteptînd,
Și decît trai cu rușine moarte mai bine-alegînd,
Hotărăște să s-arunce între dușmani desperat,
Și să moară cum se cade unui brav adevărat.
Cînd deci astă hotărîre a împlini se gătea,
Iat-un călăreț zărește ce-n fugă spre el vinea,
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
Ea parcă-i spune c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult și atunce ochilor nu a crezut,
Cînd pre Purice aprodul lîngă dînsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, a lui Ștefan favorit.
— „Pîrcălabe, sănătate! (zice), Ștefan a plecat
Cum luă înștiințarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Și m-a și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbești
Să aduni oameni de oaste cîți vei putea să găsești,
Și-naintea lui îndată, cu toți să alergați...“
— „Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmașu-ncăierați!
Îi răspunde pîrcălabul, de trei ceasuri ne-ncetat
Se luptă cu vitejie și mult sînge s-a vărsat,
Căci a dușmanilor noștri numărul e înzecit,
Și zece-odihniți unguri stau p-un român ostenit!“
Aprodul atunci îi zice: „De este așa, apoi
Să te tragi cu cîtă oaste ți-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ștefan trebuie să fi sosit;
Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit“.
Sfîrșind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,
Îi dă pinteni, și le strigă: „Rămîneți cu Dumnezeu!“
Îndată și pîrcălabul semn de retiradă dînd,
Și restul oștilor sale la un loc tot adunînd,
Începură a se trage cu regulă și încet,
Spre oaste ce tăbărîse la Șcheie lîngă Siret.

Cum a primit curierul de pîrcălabul trimes
Ştefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales;
Şi mergînd cu un marş grabnic toată noaptea păn-în zi,
A doua zi pe amează în şes la Siret sosi;
Acolo spre răsuflarea oştilor a tăbărit,
Ş-în trei trupuri osebite oastea sa a împărţit,
Darabanii cei cu plete, toţi sănețe lungi purtînd,
Armăşeii cei sălbateci, barbe stufoase avînd,
Simenii cei iuţi cu arce, şi cu măciuci în fălii,
Toţi aceştia pedestri, număr ca la şăpte mii;
Era sub vornicul Boldur, oştean vechi şi ispitit,
În războaie şi în taberi crescut şi îmbătrînit;
Paharnicul Coste iarăşi avea pe seama lui daţi
Panţirii şi leficiii toţi cu zale îmbrăcaţi[1]
Iar copiii şi aprozii, de boierenaşi feciori,
Carii ostăşescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,
Şi haine foarte frumoase şi bogate arme-aveau[2];
În mijlocul lor călare eroul Ştefan era,
Şi vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura.
(Pe dînsul era d-o parte cap de zimbru-nfăţoşat,
Iar dincolo sfîntul Gheorghe călare şi înarmat.)
Acolo se află iarăşi al oştilor veteran,

---

[1] Corpul darabanilor subt comanda capitanului de darabani, corpul simenilor subt aga şi armăşeii sub vel-armaş (în seama cărora era şi artileria) alcătuia o oaste de 20 mii pedestraşi; aseminea şi călărimea ce se împărţea în panţiri şi leficii cuprindea iarăş un trup de 10 mii. Aceste era puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război se îndoiau şi se întreiau trupele acestea. Pîrcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimentile lăpuşnene, toţi ispravnicii cu slujitorii lor, capitanii plaiurilor cu plăieşii, şi în sfîrşit toţi boierinaşii cu oamenii lor de arme.

[2] Copiii de casă şi aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toţi călări, purtau căciuli ţurcăneşti cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).

Arbur hatmanul ce-n mînă poart-un groznic buzdugan,
Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
Dar az omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voieşte-a mai avea,
Căci îi place cînd pre duşman c-o izbire îl turtea.
Iată se aude zgomot, împuşcături şi strigări,
Chiote de biruinţă, ş-a cailor rînchezări;
Piste puţin se zăreşte şi steagul pîrcălăbesc,
Încungiurat de vitejii ce-l apără şi-l păzesc,
Pe-mpregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
Să puie pe dînsul mîna ungurul nici c-a putut;
Plini de pulbere şi sînge, de rane acoperiţi,
Aceşti bravi se luptă straşnic, căci sînt desnădejduiţi.
Se-nfioară ungureanul şi stă trist a socoti
Că această biruinţă multă oaste îi jertfi,
Dar bucuria izbînzii întristarea-i întrecea,
Că-i aproape răsplătirea lui prin gînd nu îi trecea,
Pentru că-ntru-o luncă deasă oastea românească sta,
Şi porunca să înceapă bătălia aştepta.
Deci Ştefan lăsînd în urmă o strajă de călăraşi,
Orînduieşte pre Boldur cu-ai săi harnici pedestraşi,
Să meargă să năpustească în haiducii ungureşti,
Iar panţirii să lovească aripele duşmăneşti;
După aceasta s-întoarce şi acest fel le grăi:
„Ostaşi! Voi ştiţi foarte bine că spre a ne birui
Alţi mai însemnători duşmani în zădar s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuţit;
Apoi suferi-vom astăzi ca aceşti cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine nume de hoţi prădători,
Să vie cu sumeţie chiar într-al nostru pămînt
Să robească şi să prade? Nu; cît eu în viaţă sînt
Nu va fi. Dumnezeu sfîntul ne va împuternici,
Sumeţa lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniţă v-aţi purtat,

La Baia, la Cursul-Apei, și la Rîmnicu-Sărat[1],
Astăzi și cu ungurenii tot așa să vă purtați;
Și la orice întîmplare totdeauna s-alergați,
Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea
Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea."[2]
Zice; și s-arunc-în dușmani de aprozi încungiurat,
Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat;
Arbure viteazul hatman cu călărimea cea grea,
Năpădește-n husărime și începe a tăia;
Vai și amar de acela nenorocit ungurean,
Pre care îl întîlnește strașnicul lui buzdugan!
Precum cînd o stîncă mare dintr-un munte s-a surpat
Zdrobește, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i a aflat;
Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii,
Prăvale, rostogolește cirezi, turme, herghelii,
Pănă ce se întîlnește cu niște-nvechiți stejări
Uitați de timp și de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriașa stînc-atunce toată puterea perzînd
Nu mai face stricăciune neclintită rămînd,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimîntat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzîndu-se c-au scăpat.
Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorind,
Și la prada ce-a să facă cu mulțămire gîndind;
Se bucură cînd privește ceriul învălit cu nor,
Căci are bună nădejde c-a putea prăda ușor,
Ș-acum calul său prin pinteni îl silește-a alerga,
Dar fulgeră și trăsnește tocmai dinaintea sa!

---

[1] Ștefan a biruit; la Baia, pe unguri, unde s-au și rănit regele lor Matias. La Lipniță, pe tatari, luînd prins și pe fiiul lui Mainac Hán care-i comanda. La Soroca, pe leși și pe cazaci, hatmanii cărora Lobod și Nelivaico prinzîndu-i i-au tăiat. La Soci, Cursul-Apei și la Racova, pe turci și pe românii din Valahia, sub comanda lui Vlad Țepeluș și Radul cel Frumos.

[2] Aceste a zis Enric IV oștilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împrotiva a dușmani groznici, și în care au fost pururea biruitor.

Calul sare, sforăieşte, şi tîlharu-ncreminit
Scapă dîrlogii din mînă socotindu-se perit.
Astfel şi Hroiot rămasă cînd pre Ştefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut;
Însă trebui să stea faţă, n-are-încotro cotigi,
E perdut şi el şi oastea dacă nu va izbîndi.

A cailor rînchezare, pocnetul cel de săneţi,
Vreamătul şi şuieratul a mii de mii de săgeţi,
Zăngănitul cel de săbii, pulberea ce păn-în nori
Se înalţă în vîrteje de l-atîţa luptători,
A trîmbeţilor şi surle răsunet scîrţiitor,
Ţipetele, văitarea, gemătul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-şi urmeză calea sa,
Şi urechile-astupîndu-şi, se ascunde undeva.

Românii cu-a lor iuţeală prăvălind răstoarnă tot;
Ungurii să stea-împrotivă se silesc şi ei cît pot,
Însă furia română sparge, sfarmă orice greu.
În zădar şi ofiţerii se luptă, se bat mereu,
În zădar mai fac manevre ş-în tot chipul se sucesc,
Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.

Acum toţi plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Cînd Hroiot cu bărbăţie înc-o dată i-au oprit
Strigîndu-le: „Unde mergeţi? încotro vreţi să fugiţi?
Au doar că sînteţi aproape de casă vă-nchipuiţi?
Însă păn-la ţara noastră, eu vă pot încredinţa,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decît toţi să năvălim
În corpul unde e Ştefan şi pre el să-l oborîm,
De-l vom omorî pre dînsul să ştiţi bine c-am scapat,
Acolo izbiţi cu toţi şi vă bateţi desperat.“
Deci urmînd planul acesta, ei spre Ştefan năbuşesc.
Copiii şi cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vetejie toţi pre lîngă prinţul lor,
Sfarmă, taie şi dumică, fac înfricoşat omor,

Dar haiducii sînt ca zidul și desnădăjduit dau,
Se bat bine și husarii și neclintiți pe loc stau.
Viteazul braț a lui Ștefan prin vrăjmași cărări făcea,
De a sîngelui vărsare pămîntul se înroșea;
Cînd d-un plumb dintr-o săneață calul său rănit fiind,
Sforăiește și-apoi cade încă-o dată nechezind.
Cade și eroul Ștefan, zicînd: „Copii, nu vă dați!
Și pre domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați."
Hroiot strigă în glas mare: „Fraților, am biruit!
Fiorosul nostru dușman a căzut și a perit,
Pe trupul lui puneți mîna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca și ei să se-ndulcească, cînd și noi ne răzbunăm."
Sumețindu-se vrăjmașii năvălesc mai furioși;
Însă nu pot să răzbată pintre-aprozii credincioși.
Toți împregiuru-i s-așează, se luptă ca niște lei,
În zădar ungurii îmblă să-ș facă loc pintre ei;
De sabia românească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării și obrăzniciei lor.
În vremea aceasta Ștefan să se scoale izbutind
Și din căderea aceea nimică nepătimind,
Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Și ținînd frîul și scara la domnul său îl trăsă
Zicînd: „Doamne! Iată calul, arată-le mai curînd
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rînd".
Dar de stat fiind mic, Ștefan nu putea încăleca.
Purice-atunci iar îi zice: „De voiești măria ta,
Eu un moșinoi m-oi face pe carele să te sui".
Ș-îndată pe brînci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecînd,
Către dînsul se întoarce și îi zice-așa zîmbind:
„De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să știi, Purice, băiete, că nu-i mai fi moșinoi,
Ce, spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroi."[1]

[1] Istoric.

Atunce din nou în dușmani se aruncă mai cumplit,
Ungurul văzîndu-l iarăși rămîne încremenit,
Perde toată bărbăția ce nădejde-i însuflă,
Și ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.
Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunînd,
Și un daraban spre Ștefan în fuga mare-alergînd,
(Plină de colb și de sînge era-mbrăcămintea sa)
De departe îi și strigă: „Să trăiești, măria-ta!
Dușmanii se biruiră, și de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat."
Călărimea cea ușoară ce-napoi au fost rămas
După porunca ei dată, ajungînd într-acel ceas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit;
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărît.
Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins;
Împlu dealurile, cîmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămîn pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-ș dau duhul d-osteneală obosiți.
Pîrcălabul plin de sînge, de moarte fiind rănit,
Pănă la viteazul Ștefan să-l ducă a poruncit,
Lîngă care aducîndu-l, el a suspinat din greu,
Zicîndu-i: „Părinte doamne, a sosit minutul meu!
Eu astăzi către-a mea țară datoria-mi împlinii,
Și lui Dumnezeu dau slavă căci te văz păn-nu murii.
Dar o fiică pre-iubită și soția mi-au rămas
Fără nici o mîngăiere. Eu în seama ta le las!...
Să-ți fie milă de ele!" Zicînd înalță-un ochi slab
Spre Ștefan, și își dă duhul bunul vrednic pîrcălab!
Sîngerînd din două rane, obosit și desperat
Hroiot alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zîmbise păn-atunci l-a părăsit,
Ceasul răsplătirei drepte, ceasul morții i-a sosit!
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, și îndată capul său i-a retezat;

Apoi înfigînd în lance acest sîngeros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ștefan, domnului seu.

*

Soarele-acum cu mărire se pleca către-asfințit,
Luminînd cîmpul acela de cadavre coperit;
Ștefan acolo cu oastea atunce descălecînd,
Boierii, el, capitanii, toți genuchile plecînd,
Aduc laudă și slavă cerescului împărat.
Mulțămindu-i c-umilință de mila ce-au răvărsat,
Piste țara ce slăvește numele său cel mărit,
Nelăsîndu-o în prada ereticului cumplit.[1]
Săvîrșind această sfîntă datorie-au poruncit
Trupurile să s-adune vitezilor ce-au perit
În această bătălie patria lor apărînd;
Carii cu prohod de lacrimi într-un șanț mare-ngropînd;
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat,
Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.
A doua zi dimineața oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ștefan la biserică au tras;
(Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aștepta,
Ținînd cartea mîntuirei, și crucea în mîna sa);
După ce dar sfînta slujbă cu slavă s-a săvîrșit,
Și Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit,
Capitanii și ostașii la gazde s-au așezat;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat
Pre trista pîrcălăbească, căria dacă veni,
Cu o blîndă duioșie el aceste îi grăi:
„Bărbatul tău, jupîneasă, luptîndu-se cu Hroiot
A căzut pe cîmpul slavei ca un viteaz patriot;
Perderea acestui vrednic moldovan adevărat,

[1] Pân-a nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbînda armelor lor. După biruință, cea întâi a lor datorie era să mulțămească acelui care cu al său puternic braț i-au întărit și i-au făcut învingători. Pietatea lui Ștefan IV pe drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri și biserici ce a zidit, după numărul izbînzilor sale.

Crede-mă că și pre mine nu puțin m-a întristat,
Căci aș fi ales mai bine să perd un întreg ținut;
Dar astfel l-a menit soarta și cerul așa a vrut.
De voi d-acum înainte trebui eu să îngrijesc,
Deci ție din visterie pensie îți rînduiesc;
Însă pân-a nu-și da duhul fiindcă mi-a arătat
Că are și o copilă, în vrîstă de măritat,
Vei afla și pentru dînsa ceea ce-am hotărît eu;
Mîngăi-te, jupîneasă, mulțămind lui Dumnezeu!"
Apoi pre Purice-aprodul chemîndu-l îi zis-așa:
„Purice! cunosc bravura, laud bărbăția ta;
Te-ai purtat cu vitejie, și eu sînt îndatorat
Să-mi împlinesc juruința ce la război ț-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
Îți dau cinci moșii cu sate în a Sorocii ținut;
Și ca viață fericită să petreci precum doresc
Cu-a pîrcălabului fată voi să te căsătoresc;
Ca să știi și cît preț are în ochi-mi un bun ostaș,
Te înalț spre răsplătire la rangul de vel-armaș."[1]
Sfîrșind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuș frumos de nurcă, și Ștefan în mîni i-a dat
Buzduganul armășiei de argint și poleit,
Și ceremonia asta acest fel s-a săvîrșit.
A doua zi îngroparea pîrcălabului făcînd,
Și pre Movilă armașul cu fata lui cununînd,
Viteazul Ștefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Și la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armașul multă vreme-a fost vestit
Și pe tronul României mulți domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe țară au venit,
De-abia acum mai este între nobili cunoscut.

[1] Istoric.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564-1659

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cîrmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrîngerea sa în două rînduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi perdut, de n-ar fi fost vîndut de boieri. Întrase în Moldavia, întovărășit de șepte mii spahii și de vro trei mii oaste de strînsură. Însă pe lîngă aceste, avea porunci împărătești către hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alăturea cu vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap pănă în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbîndi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, măria-ta, răspunse curtezanul, țara geme subt asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dînșii.

— Aceasta rămîne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curînd intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrîni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară pănă la pămînt, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zîmbi.

— Să fii m.ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile țării și am venit s-o mîntui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țînțar, armasar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și m.ta să te întorci înapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scîntieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg?[1]

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sîntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sînt hotăriți a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prie-

[1] Miron Costin.

teni. Vor veni cu oşti streine şi vai de biata ţară cînd vom avea războaie între noi şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ştefan Tomşa...

— Tomşa! El te-au învăţat a vorbi cu atîta dîrzie? Nu ştiu cine mă opreşte să nu-ţi sfărm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucînd măciuca de arme din mîna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomşa v-au învăţat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriţă.

— Au doar nu sînt şi eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă, cînd eram numai stolnicul Petre? Nu m-aţi ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sînge am vărsat? Care s-au întors de la uşa mea, fără să cîştige dreptate şi mîngîiere? Şi însă, acum nu mă vreţi, nu mă iubiţi? Ha! ha! ha!

Rîdea; muşchii i se suceau în rîsul acesta şi ochii lui hojma clipeau.

— Cu voia măriii-tale, zise Stroici, vedem că moşia[1] noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni măria-ta?

— Şi cu ce voi sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pe care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi. — Destul, boieri! întoarceţi-vă şi spuneţi celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle şi din pelea lui căptuşeală dobelor mele.

Boierii ieşiră mîhniţi; Moţoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpuşneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moţoc, căzînd în genuchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ţi aminte că eşti pămîntean[2], adă-ţi aminte de zisa scripturei

[1] Patria.
[2] Patriot.

și iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgîni; vină numai cu cîți moldoveni ai pe lîngă măria-ta și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încredi-te în noi!

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegînd planul lui. Pesemne gîndești că eu nu știu zicătoarea[1] moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba"? Pesemne nu vă cunosc eu și pre tine mai vîrtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încai niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tînăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mînîncă. Dar tu, Moțoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pre Despot, m-ai vîndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, cînd m-aș încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sînt alți trîntori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate. El era mulțămit de făgăduința ce cîștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputînd înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzînd că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-sè a se întoarce fără nici

[1] Proverbul.

o ispravă la Tomșa cerură voie să rămîie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împrotivi, fugise în Valahia și Lăpușneanul nu întîlnise nici o împedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie și nădejde, aducîndu-și aminte de întăia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și dezvăli urîtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți: știau că norodul îi urăște, și pre domn că nu-i iubește.

Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei, afară de Hotin și le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămiților, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi și aținau revolte. Ca să sece influința boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din cînd în cînd. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i s-arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite și el nu apuca să putrezească, cînd alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împrotiva lui, cu cît mai virtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lîngă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți; iar oștile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ținea pe

margeni; slobozind însă pre ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care întrase iar în favor și care ieșea, după ce îi înfățoșase planul unei nouă contribuții. Se părea nestîmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, cînd o ușă lăturalnică deschizîndu-se, lăsă se între doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care zice hronica — cu multă jale și mîhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vrîstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliaș și Ștefan. Iliaș, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrățoșă mahometismul și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decît fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era înscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară, și corăspunzîndu-se cu boierii pribegi, hotărîră peirea lui. Poate ar fi mai întîrziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrînarea lui nu l-ar fi grăbit: „Nu hălăduia de răul lui nici o jupînească, dacă era frumoasă", zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, cînd se afla la Țuțora, nemaiașteptînd sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dînsul, ca să, nu-l scape, au tăiat frînghiile cortului sub carele el ședea și dînd năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș și pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl alesesără de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întîmpinînd pre Joldea, îl birui și prinzîndu-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului.

Cînd întră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul[1] de stofă aurită, purta un benișel de fetendreș[2] albastru blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe șiruri de margaritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pre femeile Românici și care se găsește rar acum, degenerînd cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tînjitoare, ca floarea espusă arșiții soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădîndu-și relegea și pre celalalt ucis; și mai întăi hotărîtă de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei fără-a o mai întreba, a da mîna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cît de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă și-i sărută mîna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicîndu-o ca pre o pană, o puse pe genuchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutîndu-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, cînd nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineață?

— Lacrimile jupînesilor văduve care se varsă la ușa mea și care strigă răsplătire la domnul Hristos și la sfînta născătoare, pentru sîngele care versi.

Lăpușneanul, posomorîndu-se, desfăcu brațele: Ruxanda căzu la picioarele lui.

---

[1] O haină lungă deschisă dinainte.
[2] Catifea.

— O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîța sărimani[1]! Gîndește că măria-ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește măriei-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cît te iubesc! și copiii măriei-tale sînt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măria-ta ești muritor și ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sîngele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcînd biserici îl poți împăca, și...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare și mîna lui, prin deprîndere, se răzămă pe junghiul[2] din cingătoarea sa; dar îndată, stăpînindu-se, se plecă și rădicînd pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întîmpla. Mulțămește sfîntului mare mucenic Dimitrie izvorîtorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pîngărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducîndu-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei și omorî, nu pot să tac. Ieri, cînd voiam să întru, o jupînească cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului[3] meu și m-au oprit arătîndu-mi un cap țintuit în poarta curții. „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!“ și îmi arăta capul sîngeros și capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpîne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zîmbind.

---

[1] Orfani.

[2] Un cuțit a căruia mîner se ascundea în teacă și care slujea spre înjunghierea dușmanului învins. În Franța se numea *miséricorde*.

[3] Un fel de caretă așezată pe dricuri.

— Vreu să nu mai verși sînge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimîne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; și mîne îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mîne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copiii și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mîne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mîna. Bărbatul său o pitrecu pănă la ușă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic către armașul său, care întrase atunce.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III

Capul lui Moțoc vrem...

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prînzească la curte.

Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împrotiva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sîrmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborît din strană, s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel

nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele sfîntului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfîntului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se întorna către boieri și zise:

„Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți; m-am arătat cumplit, rău, vărsînd sîngele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea contenind gîlcevirile și vînzările unora și altora, care țineau la răsipa țării și la peirea mea. Astăzi sînt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștiință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mîntuitorul: «Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile.»

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că sîntem muritori, rugîndu-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcu cruce — să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri.“

Sfîrșind această deșănțată cuvîntare, merse în mijlocul bisăricii și, după ce se închină iarăși, se întorna spre norod în față, în dreapta și în stînga, zicînd:

— Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gînditori, răzămați de un mormînt lîngă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; și încălecînd, se întorna la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celalalt;] și se amestecară în norod. Aceștii erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi,ca să adune nouă avuții din sudoarea țăranului. Cît pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cîrtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuința creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deși era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fiecștecare de cîte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmați și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sînt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vreo cursă, dar odată întrînd, nu se mai putea înturna; căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nime.

Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesii, avînd în dreapta pre logofătul Trotușan și în stînga pre vornicul Moțoc. Începură a *zice*[1] din surle; și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mîncări grecești ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc și, în sfîrșit, fripturile cosmopolite. Pînza mesii și șervetele erau de filaliu[2] țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lîngă părete sta așezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase,

[1] A cînta — cuvînt vechi.
[2] O țesătură foarte subțire.

pline de vin de Odobești și de Cotnar și la spatele fieștecăruia boier dvorea cîte o slugă, care *dregea*[1]. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lîngă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mîncau și beau; boierii mîncau și beau. Acum capetele începuseră a se înferbînta; vinul își făcea lucrare. Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, cînd Veveriță ridică păharul și închinînd zise:

— Să trăiești întru mulți ani, măria-ta! să stăpînești țara în pace și milostivul Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri și a bîntui norodul...

N-apucă să sfîrșească, căci buzduganul armașului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pămînt.

— A! voi ocărîți pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțînd junghiurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de lefecii, întrară și năpustiră cu sabiile în ei. Cît pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mînă și se trăsesă lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El rîdea; iar Moțoc, silindu-se a rîde ca să placă stăpînului, simțea părul zburlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sîngeroasă. — Închipuiască-și cineva într-o sală de cinci stînjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărîți spre ucidere, călăi și osîndiți, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împrotivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor; unii,

[1] Turna vin — c.v.

deşi răniţi, se încleştau cu furie de gîtul acigaşilor şi, nesocotind rănile ce priimeau, îi strîngeau păn-îi înăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii periră, dar în sfîrşit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta şi trînta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărsesără şi vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor, văzîndu-se lovite fără veste de soldaţi, plecară de fugă. Puţini care scapară cu viaţă, apucînd a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; şi învitînd pre alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul şi tot oraşul alergase la poarta curţii, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostaşii ameţiţi de beţie făceau numai o slabă împrotivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vror şi ce cer? Armaşul ieşi.

— Ei, vornice Moţoace, zise apoi înturnîndu-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceştii şi am scăpat ţara de o aşa rîie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mîrşavul curtezan; eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre m.ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea măriei-tale au apucat mai nainte şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

— Văd că armaşul întîrzie, zise Lăpuşneanul curmînd pre Moţoc, care se învălmăşea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ia, cum socoţi şi dumneata?

— Aşa, aşa, să-i împroaşte cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri cîteva sute de mojici, de vreme ce au perit atîţia boieri. Da, să-i omoare de istov.

— M-aşteptam s-aud asemene răspuns, zise cu oţărîre Lăpuşneanul, dar să vedem întăi ce vror.

În vremea aceasta, armașul se suise pe poarta curții și făcînd semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce ceriți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba?*

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strînge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfîrșit începură a striga:

— Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

— Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! — El ne belește și ne prădă! — El sfătuiește pre vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvînt găsind un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: „Capul lui Moțoc vrem".

— Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzînd pre armașul întrînd.

— Capul vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șărpe; n-ai auzit bine, fîrtate! vrei să șuguiești, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sînt aceste? Ce să facă cu capul meu? îți spun că ești surd; n-ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii nemaiîmprotivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: „Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!"

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta și mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamțului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște

mojici. Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sînt boier mare; ei sînt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sînge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșici dumitale, cum ziceai însuți cînd îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara. Sînt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vînzîndu-mi oastea lui Anton Sechele[1] și mai pe urmă lăsîndu-mă și trecînd în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgîndu-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încai lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupîneasa și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spoveduiesc!

Și plîngea, și țipa, și suspina.

— Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduiești? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tîlhar și un vînzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru-vodă celor ce prădă țara.

Îndată armașul și capitanul de lefecii începură a-l tîrî. Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se împrotivească; dar ce puteau bătrînile lui mîni împrotiva acelor patru brațe zdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedeca de trupurile confraților săi și luneca pe sîngele ce se închegase pe lespezi. În sfîrșit puterile îi slăbiră, și sateliții tiranului, ducîndu-l pe poarta curții mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care într-o clipală îl făcu bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru-vodă la cei ce prădă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Și mulțămindu-se de astă jertfă, se împrăștii.

[1] Vestit general ungur.

În vreme ce nenorocitul Moţoc perea acest fel, Lăpuşneanul porunci să rădice masa şi să strîngă tacîmurile; apoi pusă să răteze capetele ucişilor şi trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luînd capetele, le aşăză în mijlocul mesii pe încet şi cu rînduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt şi pe a celor mai mari deasupra, după neam şi după ranguri, pănă ce făcu o piramidă de patruzeci şi şepte căpăţine, vîrful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălîndu-se pe mîni, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul şi drugul de lemn care o închidea şi întră în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neştiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieşeau din apartamentul lor şi slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oştimi ce nu cunoştea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneaţă, ieşind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă şi adusese această veste stăpînei sale.

Buna doamnă, temîndu-se de furia norodului, era spăriată, şi cînd a întrat Alexandru, a găsit-o rugîndu-se dinaintea icoanei, avînd copiii pe lîngă dînsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ţi-am făgăduit, ţi-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce ţipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniştit. Zicînd aceste, luă pre Ruxanda de mînă şi o aduse în sală.

Întru vederea grozavii privelişti, ea slobozi un ţipet strasnic şi leşină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanul zîmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Şi luînd-o în brate. o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnîndu-se iarăşi în sală, găsi pre căpitanul de lefecii şi pre armaşul aşteptîndu-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cinilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise lefeciului. Iar tu, adresîndu-se către armaș, să-mi pui mîna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonașii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul:

— Spuneți celui ce v-au trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea păn-a nu muri!

IV

De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea cărora Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuiri.

Scotea ochi, tăia mîni, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puțin.

Cu toate aceste, era neliniștit, căci nu putuse pune mîna pe Spancioc și pe Stroici, care ședeau la Cameniță, așteptînd și pîndind vreme. Deși avea doi gineri grafi cu mare influință la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu învite pre poloni, care nu căutau decît pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpușneanul le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei știau cît prețuiește jurămîntul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lîngoare.

Boala făcu răpezi înaintiri și în curînd tiranul se văzu la ușa mormîntului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase și amenințitoare, îngrozindu-l și chemîndu-l la judecata Dumnezeului dreptății. În deșert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemînd pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfîrșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean scaunului și să-l ajute căci, fiind în fragedă vîrstă, încungiurat de puternici vrăjmași, nu se va putea apăra nici pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor ave dragoste și supunere către domn.

— Cît pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, cîte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhierei, de mă veți vedea aproape de moarte să mă tundeți călugăr...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea îi înghețâ trupul, încît mitropolitul și episcopii, crezînd că se sfîrșăște, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea păn-a nu se face domn.

După aceasta, salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară și emigrați și pe la capitanii oștilor.

Abia amurgise cînd Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecînd pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormînt de urieș. Nu se auzea decît murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stîncoasele ei coaste, sure și goale și strigătul monoton a ostașilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămați pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntîlnind pre nime: în sfîrșit, o slugă le

arătă camera bolnavului. Voind să între, auziră un mare zgomot și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizînd ochii, văzu doi călugări stînd unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dînsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mîna și se împedecă în niște metanii de lînă. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizîndu-i peste puțin, văzu aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzîndu-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sîngele într-însul începu a ferbe și, sculîndu-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sînt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaite! Ieșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lîngă el, dar negăsind decît potcapul îl azvîrli, cu mînie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiiul ei, mitropolitul, boierii, slugile întrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultînd la ușă.

— A! voi m-ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușat și spăriос; gîndiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa, și...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gîndește, păcătosule, că ești monah; nu mai ești domn! Gîndește că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată și pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

— Boaită fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumîndu-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă

voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu![1] Iar pre cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țîncul ei, ca să nu mai asculte sfătuirile boaitelor și a dușmanilor mei... Minte acel ce zice că sînt călugăr! Eu nu sînt călugăr, sînt domn! Sînt Alexandru-vodă!... Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți... Nici unul să nu scape... A! mă-năduș!... Apă! apă! apă! — și căzu răsturnat pe spate, hîrcîind de turbare și de mînie.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întîmpinară Stroici și Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucînd de mînă pre Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecît. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă! strigă ea, înfiorîndu-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiiul.

O slugă ieși.

— Ce este? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

— Nu-i vreme de stat în gînduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ștefăniță-vodă[2] și alege între bărbat și între fiiu.

— Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnîndu-se cu ochi lăcrimători spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre

---

[1] Miron Costin.
[2] Miron Costin.

cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; și apoi, mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

— Întreabă de fiiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie!...

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ți fie de bine, măria-ta!

Ruxanda ieși tremurîndă și galbănă și, răzemîndu-se de părete:

— Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinînd, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise doamna către mitropolitul și se duse cu el plîngînd.

Amîndoi boierii întrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Cînd întrară boierii, el îi privi îndelung și necunoscîndu-i, îi întrebă cine sînt și ce voiesc?

— Eu sînt Stroici, răspunse acesta.

— Și eu Spancioc, adăogi celalalt; și aceea ce voim este să te vedem păn-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmașii mei! suspină Alexandru.

— Eu sînt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, cînd ai ucis 47 de boieri și care a scăpat din ghearile tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsîndu-i femeia și copiii să cerșătorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mînile de pîntece.

— Zi *acum slobozește*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m-ați otrăvit, nelegiuiților! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

— S-au dus și te-au lăsat cu noi.

— S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorîți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tînăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfîșie! înjunghe-mă! zise, înturnîndu-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă... dați-mi ceva să beu!

— Iată, zise Spancioc, luînd paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește!

— Ba; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strîngînd dinții.

Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit; iar Spancioc scoțînd cuțitul din teacă, îi descleștă cu vîrful lui dinții și îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul păharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osînda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai numai a omorî. Și apucîndu-l amîndoi, îl țineau nemișcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală și mustrîndu-l.

Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrîșneau, și ochii săi sîngerați se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfîrșit, își dete duhul în mînile călăilor săi.

Acest fel fu sfîrșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăsă o pată de sînge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

SOBIESKI ŞI ROMÂNII

1686

Pe drumul ce duce către cetatea Neamţu, pe la sfîrşitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergînd. După un trup de lănceri ce deschidea marşa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofiţeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vîrstei, posomorît, gînditor, necăjit, şi doi mai bătrîni. Tustrei în haine poloneze. În sfîrşit venea duiumul oştei: trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită, amestecaţi, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe faţă şi cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă nici dobă, numai tropotul cailor, şi pasul oamenilor ce abia se mişcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor, şi oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Şi însă această oaste, în stare aşa ticăloasă, e acea ce a îngiosit de atîte ori trufia semilunii, iar acei trei fruntaşi ofiţeri sînt hatmanii Jablonovski şi Potoţki, şi cel din mijlocul lor însuşi Ion Sobieţki regele Poloniei.

Şi cum să nu fie supărat şi necăjit vestitul rege? El, Sobieţki, fala leşilor, eroul creştinătăţii, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor şi a moldovenilor: a-şi privi oastea tică-

loșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie pept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă; a nu întîmpina în drumul său decît o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gînditor. Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcere, respectînd supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieţki cînd, rădicînd capul zări pe sprinceana dealului, înălțîndu-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoţki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înșală, și mă făcu să perd atîța viteji!

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieţki fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mînile.

— Numele m.tale e destul tun, zise Potoţki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățuie se afla optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir, unde tăbărîse armia turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise încă un tînăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lîngă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrîn de care se videa că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd, tată? Blăstămăție! Tîrgul îi în jac. Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni.

— Ş-apoi zic că-s creştini!

— Creştini! au prădat bisericile şi monăstirile de odoare. Nu ştiţi încă? S-au dus să ieie pe sfînta[1] de la Triisfetitele.

— Doamne fereşte! ziseră plăieşii făcîndu-şi cruce.

— Aşa, urmă tînărul; eram acolo cînd au mers să ieie racla sfintei, dar călugărul, simţind, au închis poarta, şi n-au vrut să deschidă; atunce...

— Pui de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porţile, dar mai întăi au trimis răspuns călugărului, care şedea în clopotniţă, să deschidă, ori face monăstirea praf şi pulbere.

— Auzit-aţi acolo litfa cea păgînă! Şi ce au făcut popa?

— El au răspuns că nu se aştepta s-audă aşa vorbă de la un împărat care se zice creştin, şi că m.s. îi mare şi puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinţii lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericei şi apoi lumea va judeca între dînsul, atît de slab, şi între m.s. atît de tare. Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mînie şi dasă acum poroncă să împuşce, cînd unul din hatmanii lui i-au zis nu ştiu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-au zis că nu se cade să facă aşa lucru, să strice casa Domnului şi altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericei.

— Şi ce fac acum leşii la Iaşi?

— Este o săptămînă de cînd s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oşti, şi au purces pe Bahlui în sus, gîndind c-or găsi de toate; dar acolea să videţi. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au şi pornit după dînşii un mîrzac c-o mulţime de tatari şi vro cinci steaguri de moldoveni, iar mai întăi au trimis pe loc pre capitanul Turculeţ c-o strajă de călăreţi care, apucînd înainte, au scos toţi oamenii de prin sate, au dat pojar finului şi finaţelor, au ascuns prin gropi grîul şi orzul, şi duşmanul au găsit

[1] Moaştele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă.

tot pustiu în drumul său, încît, agiungînd la Cotnar, nu găsea să mînînce decît poamele copacilor; ba încă au pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care cum bea, crăpa; și vai de capul lor! pereau cu sutele și ei și caii, iar care rămînea pe urmă cădea în mînile moldovenilor, carii, fără mai multă judicată, ori îl spînzura, ori îl înțepa.

— Osînda sfintei Paraschevii! zise bătrînul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m-ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cît colea pe urma lor pănă la Cotnar, unde m-am întîlnit cu capitanul Turculeț, care mi le-au spus; ș-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sînt! strigă tînărul ce venise de curînd și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici...

— La porți, flecăi! zise bătrînul. Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească, ca într-o țarină pustie.

— Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se...

— Taci, mucosule! îl curmă bătrînul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! un mișel mai puțin.

Vînătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce pofțești de la noi?

— Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l. (urma titlurile), vă face cunoscut că să vă închinați și să-i

cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimică, iar cutezînd a se împrotivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subt ascuțitul sabiei.

— Du răspuns m.sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine m.s. și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avenî gînd să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Cînditi mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură obora cîte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii pereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunîndu-se pe lîngă foc, văzură că au sfîrșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Cîți au perit d-ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mîni dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vîrful sănetii un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobieţki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sînteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrînul rănit, din spatele fiiului său.

— Cum! atîța sînteți?

— Zece din noi au perit din mila m. tale.

— Voi ați cutezat a vă împrotivi mie și a-mi omorî atîța viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mînie; trebui o pildă pentru cei asemine vouă, și pilda va fi groznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de streang. — Spînzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depuind jos răniții, își făcură semnul crucei și, răzămîndu-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorît și mînios, a arăta m. tale că acești viteji n-au făcut decît datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a cîștiga făgăduința marelui Sobieţki că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobieţki ca deșteptat din somn, îți mulțămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvînt; oamenii aceștii s-au purtat vitejește. Să li se deie fiecăruia cîte cincizeci de

zloți. Apoi, înturnîndu-se către români: Voinicilor, zise, sînteți slobozi; mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea a vă împrotivi cinci zile regelui de Polonia.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luîndu-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtînd pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

N.B. Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

REGELE POLONIEI ŞI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

Carol XII, regele sfezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeție se sfărmă în sfîrșit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, perzînd sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruințî, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă și căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborise pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întăi o lămurire despre acest rege polon.

Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leșcinski cînd îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele și iubit de vasalii săi. Regele sfezilor cunoscîndu-l, zise: „Omul acesta îmi va fi pururе prieten", și în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curînd după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împrotivea.

— Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrîsta mea, îl curmă Carol posomorîndu-se; și bietul cardinal ieși, se duse acasă și, nu după mult, muri de necaz și de rușine că zisese o dobitocie.

La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinska se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei.[1]

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară și August reîntrînd în Polonia, leșii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărășit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța — și de un colonel, plecă pe ascuns într-o noapte spre a merge ca să se întîlnească cu regele sved.

Întîmpinînd mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfîrșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski întră în Moldavia, unde domnea atunce Nicolai Mavrocordat.

După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile erau aîțate și inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal decît obștesc, izbutise numai a da prepusuri Porței, care începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească și cine știe ce urîte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întîmplare nu s-ar fi rînduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunși în umbră, pănă ce timpul și întîmplările îi scot la lumină. El, deși moldav de viță, fusese născut la Fanar și crescut în diplomația acea grecească, din care ades izbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat și cu duh firesc, el cunoștea mai toate limbele Europei; era bun cîrmuitor, aspru către aristocrați, pre care știa a-i ținea în respect, și blînd către norod.

---

[1] Voltaire, *Histoire de Charles XII.*

Într-o zi, cum şădea singur în palatul domnesc, un edecliu întrînd, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înştiinţa că „întîmplîndu-se la un sat de lîngă Bacău a fiiului său Ştefan şi, văzînd multele supărări şi bîntuiri ce fac ostaşii leşi şi svezi care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile sale şi cu oameni de strînsură cîţi au putut găsi în pripă şi lovind pre acei ostaşi fără veste, i-au spart, şi *îi aduce pre toţi în butuci cu steagurile şi ofiţerii lor*". Adăogea că „au mai nimerit acolo trei ofiţeri svezi cu patru slugi şi că se văd a fi oameni de treabă, care, văzînd prinderea leşilor, ar fi juruit mulţi galbini de aur ca macar pre dînşii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i duce înaintea domnului, că ei s-ar fi primit, rugîndu-l numai să nu între ziua în Iaşi; şi că vine şi el cu dînşii la monastirea Galata"[1].

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache şi cu acei trei ofiţeri şi, lăsînd pre doi cu fiiul său Ştefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deşi era aproape de miezul nopţei. Vorba între ei urma latineşte. Ofiţerul se recomendă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

— Imo maximus es, zise prinţul zîmbind şi, sculîndu-se, îl salută cu respect, căci îl cunoscu că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leşcinski (cu care acesta semăna foarte) cînd fusese ambasador lîngă Poarta Otomană.

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde rîndui spre slujba sa din însuşi curtenii săi pre cuparul, camaraşul al doile, vatavul de copii şi pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostaşi.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă

---

[1] Nicolai Costin, *Hron.*

plecau ca să vestească vezirului, hanului și pașii de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

Așteptînd răspuns, Mavrocordat se întîlnea ades serile cu Stanislav care nu ieșea, ascultînd liturghia în casă, pe care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întîrziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimită îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărîrea aceasta, și-a adus aminte de Franțisc I regele Franției care, după fatala bătălie de la Pavia unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neuitate cuvinte:

Tout est perdu fors l'honneur!

CÎNTEC VECHI

Odinioară, ținutul Hîrlăului era unul din cele mai frumoase a țării. Astăzi însă și-a perdut până și numele și, în adevăr, e păcat, căci făr-a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinațele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care, deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune că se numește astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o navală dușmănească în vîrful lui, unde, făcînd șanțuri și baterii, se apără cu slugile sale; ruinele politiei Cotnarii, unde un domn[1] a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidită de doi prinți români; beciuri gigantice, pre care, oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; Dumbrava-Roșie, faptă barbară și mare a unui mare domn[2], care, ca să lasă un monument fieros a viteziei sale, înjugă leșii la plug și semănă o întreagă cîmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și, cînd vîntul clatină frunzele lor, se aude un geamăt tînguios ca în pădurea Dodonii. Mai încolo, vezi un istm de pămînt, numit Podul

[1] Iacov.
[2] Ștefan.

de lut, care unește două prăpăstii și alături un izvor ce se cheamă Fîntîna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pîngărind cu plebea lui sîngele patrician ș.a., ș.a.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari și pe care noi, mirmidoni degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrîn mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

— Nu știu care e balta unde au perit atîta călărime leșească în vremea domnului Constantin Cantemir, am întrebat pre călăuzul meu.

— N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo devale.

— Unde mi se înglodaseră roțile trăsurii?

— Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat și leșii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți leși au perit aice și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia și le zicea; „Nadba umirác jak psy", adecă: „Rușine să muriți ca cînii".

— Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci: el era bun domn.

— Bun și nu prea. A omorît doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie și nu-l lasa să-și facă mendrile; dar așa a fost de cînd e țara noastră. Dreptul îmblă totdauna cu capul spart.

— Poate; însă mi se pare, moșule, că nu pre aveți dreptate a vă plînge tot de domni și nu și de boierii care încungiură pre domni.

— Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau de rău. Îi ziceau numai: „Măria-ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara." E, cine-i asculta!

— Miron logofătul și Velicicu hatmanul erau prietini lui Cantemir. El nu i-ar fi omorît, de nu l-ar fi îndemnat minis-

trul său Iordache Roset visternicul şi Cantemir a plîns mult c-a făcut aşa păcat. Judecînd deci că şi domnitorii au slăbiciunele lor ca şi ceilalţi oameni, trebuie a osîndi pre sfetnicul ce-l împinse la asta.

— Poate că ai cuvînt d-ta. Las-să se mînînce lupii ca să mai răsufle oile. Cînd au murit boierii aceia, ieşise şi un cîntec care-l ştia tatăl meu pe de rost; îl şi pescrisesem eu...

— Mă rog, caută-l şi mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci d-ta cu el? Cîntecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Ştii d-ta că boier la boier nu-şi face cîntec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cîntecul.

Ajungînd acasă, mazilul multă vreme l-a căutat; în sfîrşit, într-un unghi pe poliţă, găsind un ghizdan vechi, îl deschise şi, dintr-un smoc de tărfăloage de moşie (care-l sărăciseră de tot cu judecăţile), scoase o hîrtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredinţat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decît acum.

M-am pus de l-am pescris întocmai dupre a moşneagului:

CÎNTEC

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai ţara cam prăda.
Boierii, văzînd aşa,
Îi zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Domnul la masă-i poftea
Şi cu cotnar îi cinstea,
Până ce îi îmbata.
Boierii cînd închina
Îi zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

El însă nu-i auzea,
Mînca, bea şi jăcuia,
Şi-n seamă nu le baga.
Boierii se supăra,
Şi-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Într-o zi s-au adunat
Şi-au făcut între ei sfat,
Cînd la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i zică: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Domnul dacă au văzut
Că de şagă s-au trecut,
Şi că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu-nceta
A-i zice: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte",

Foarte mult s-au mîniat;
Pre doi din ei i-au tăiat.
Ca doar de ei va scapa,
Și nu-i va mai asculta
Zicîndu-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și rîdea,
Frică nicicum arăta,
Și-n gura mare striga:
„Ien auzi, măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Spun că cum i-au omorît,
Pe loc domnul s-au căit,
Căci îndată ce-nopta,
Amîndoi i s-arata
Și-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Pe la schituri, schăstrii,
Au dat multe liturghii,
Ca doar îi va împăca:
Dar prin somn tot îi visa
Zicîndu-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

Neavînd nicicum ragaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălțimea-sa.
Norodul îl îngropa
Zicîndu-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte".

III

NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

POEZII, TEATRU

POTOPUL

În ziua aceea s-au desfăcut toate izvoarele adîncului, şi jgheaburile cerului s-au deschis.

Facere, cap. 7

Negur-ameninţătoare orizonul învălise,
Iar prin năduşitul aer vîntul ager vijia,
După nouri groşi şi negri soarele-acum asfinţise,
Şi scaldată-n sînge luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întunerec preste univers se lasă,
Şi grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pămîntul se clăteşte; marea din matca sa iasă,
Preste lumea vinovată năvălind a se lăţi.

Bolta cerului se sparge sub a apei greutate,
Ploaia se aruncă rîuri ca pe gura unui scoc,
Sate, tîrguri şi oraşe, cetăţi, turnuri înecate,
Se văd numai cînd prin nouri îşi fac fulgerile loc.

Dumnezeu apucă-n mînă paloşul de răzbunare,
El e mult-îndurătorul, dar şi drept-judecător,
Vrea să pedepsească lumea pentru-a sfintei legi calcare,
Şi sumeţul om să vadă că-i un verme muritor!

Munţii, măgurile nalte sta subt apă îngropate,
Undele spăimîntătoare preste ele s-arunca;
Numai a unei stînci creştet prin talazele turbate
Precum un uriaş strașnic din adîncuri s-arăta.

Vălmăşală zgomotoasă ocolea coastele sale,
Pre care apele negre cu pornire le izbea;
Omenirea împregiuru-i scotea ţipete de jale,
Nevoindu-se cu silă să se urce păn-la ea.

O ce răcnete grozave! ce amară suspinare!
Dar moartea plutind pe valuri glasul lor nu asculta,
Ea venea şi preste dînşii apăsînd recele-i gheare,
În noianul prăpădirei fără milă-i cufunda.

Acolo un crac de munte se dezghină cu pornire,
Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit,
Ticăloşii ce pe dînsul sta cuprinşi de îngrozire,
Cad cu el — moartea-i aşteaptă — undele i-au coperit!

Mai încoaci un şiroi iute pe un tînăr fiiu cuprinde,
Cînd sărmanul vrea să scape pe al său tată bătrîn,
Şi să ducă mai departe unde apa nu se-ntinde,
Pe maică-sa care ţine frăţiorul lui la sîn.

Nu e mijloc de scapare de a Domnului urgie,
Pretutindini este moarte, pretutindini ocean,
Numai stînca uriașă se înalță cu mîndrie,
Arătîndu-și golul creștet preste groznicul noian.

P-acea mare înălțime singuri doi tineri scapară,
Gingașa fată Selmina, ș-amorezul său iubit,
Ei văd moartea cum spre dînșii se apropie amară,
Mulțămiți că și atunce soarta nu i-au despărțit.

Amîndoi au rămas singuri din grozavnica perire,
Cungiurați de negre ape, d-acel vifor furios;
Ploaia preste ei se varsă ca șiroiul în pornire,
Clocotesc ferbînd deasupra tunetele fioros.

Iar prin latul întuneroc ce se-ntinde pe tărie
Cînd de cînd brăzduind cerul fulgerul scînteitor,
Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie
Cum plutea ca niște plaghii leșile fraților lor.

A Selminei line lacrimi cu ploaia amestecate
Se prăval ca două rîuri pe-ovilită fața sa,
Inima-i din loc sărită de abia ceva se bate,
Ca s-arate că viață în ea încă mai era.

Ca o floare încujbată d-a crivățului suflare,
Se lipește lîngă peptul pre scumpului ei Edvin,
Și privindu-l multă vreme, cu o lungă-mbrățoșare
În sfîrșit astfel grăiește, slobozind un slab suspin:

„Nu ne-a mai rămas, Edvine, de nădejde nici o rază,
A sosit a vieții noastre sfîrșitul îngrozitor,
Privește cum sluta moarte către noi înaintează!
O durere-a despărțirei! O al nostru trist amor!

Ah! care din aste valuri, unelte-a morții cumplite,
Care e acel ce soarta pentru noi l-a hotărît?
Puținele mele zile iată-le de-acum sfîrșite!
Sprijinește-mă în brațe-ți, să mor l-al tău sîn iubit.

În curînd a să soșească mîna morții cea de gheață
Și de draga ta Selmină să s-atingă-nfiorat,
Să mă ia de lîngă tine, de lîngă scumpa mea viață
Ca s-afunde în adîncuri un suflet nevinovat!..."

În fiorii spăimîntării leșină tînăra fată,
Undoioasele ei coame viforul le-nvăluia;
Semăna ca o mlădiță de-un vînt ager sfărămată.
Și — furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!

În a sale slabe brațe Edvin strîns la pept o ține,
Căutînd să o învie cu-al său rece sărutat;
Nu gîndește la peirea ce era pe lîngă sine.
Lumea, viforul, potopul, viață, moarte a uitat.

Nimic altă el nu vede decît pe-a sa mult-iubită
Și-n vederea astă tristă în inima lui simțind
O durere mult mai crudă decît moartea cea cumplită,
Fața ei muiată-n lacrimi o sărută suspinînd,

Zicînd: „Draga mea Selmină! ah! rogu-te, te trezește,
Fie-ți milă, o pre-dulce, d-al meu plîns, d-al meu oftat,
Mai deschide ochișorii, pe iubitul tău privește!
Ah, al tău sufletel poate către ceruri a zburat!"...

De-a iubitului său lacrimi și duioasă sărutare
Se deșteaptă biata fată din acel leșinat greu,
Și-nălțînd spre ceruri ochii, c-o adîncă suspinare
Zice: „Oh, cît e de mare mînia lui Dumnezeu!

O tu sfîntă, prea-înaltă, ființă misterioasă!
Tu care ai locuință în acest cer înfocat,
Dumnezeule cumplite! de ce mîna-ți mînioasă
Preste noi nenorociții cu urgie-ai apăsat?

Care fu a noastră vină, prea-puternice-mpărate!
De vrei să ne perzi cu lumea-care ție a greșit?
Au doar sînt atît de grele și mari a noastre păcate?
Însă noi n-am făcut altă decît numai ne-am iubit.

Oh! cît ești de strașnic, Doamne, în a ta dreaptă mînie,
Cît d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!...
Ah! din mintea mea nu iasă acel ceas de grozăvie
Cînd în undele turbate pe-al meu tată am văzut

Cum se lupta împrotiva înviforatelor ape,
Nevoindu-să să poată păn-la noi a se urca,
Și văzînd că nu-i rămîne vro nădejde ca să scape
Întinses-a sale brațe spre-a mă binecuvînta;

Cînd deodată preste dînsul căzînd valul cu pornire
Și d-această de pe urmă mîngăiere m-a lipsit;
Însă, scumpule Edvine, oricare nenorocire
Aș uita fiind cu tine, viețuind cu-al meu iubit...

Dar ce poate face omul împrotiva voiei sfinte?
Cine poate înțelege scopul ei acel ascuns?
Iartă cîrtirile noastre, Dumnezeule părinte!
Căci ele scap dintr-un suflet ce durerea l-a pătruns."

Edvin sprijinea în brațe p-a lui scumpă amoreză
Ce de silnica suflare a furtunei s-alignea,
Căuta nenorocitul ca să o îmbărbătează,
Să-i astîmpere durerea, și aceste îi zicea:

„Draga mea! Nici o ființă pe lume nu mai trăiește,
Din obștească prăpădire nici un om n-a mai rămas,
Numai noi mai viem încă, dar și pentru noi sosește
Moartea să ne-mbrățoșeză în acest amarnic ceas.

Cum a rouăi picătură soarele de dimineață
O usucă și o scurge, ca și cînd nu ar mai fi,
Astfel, scumpa mea Selmină, fu și trista noastră viață,
Se uscă precum și roua, și cît și dînsa trăi.

Dumnezeu acest puternic, a cărui sîntem lucrare,
Pedepsește pe dreptate pe omul cel vinovat;
El ne-au făcut, el ne perde. — Să ne plecăm cu răbdare,
Neuitînd că el de este drept, e și mult-îndurat —

Ca un stăpîn şi părinte ceartă, dar şi miluieşte,
Pentru noi, a sa zidire, îngrijire va avea,
El o veşnică viaţă în ceruri ne pregăteşte." —
Şi — furtuna nu-ncetase, şi apa se tot suia!...

De cuvintele acestea Selmina încuragiată,
Simţi o nouă putere încălzind sufletul său,
Către cer cu duioşie ochii mai rădic-o dată
Zicînd: „Lăudat să fie numele lui Dumnezeu!

De-acum poate sosi moartea, ea nicicum mă îngrozeşte,
Căci încai mor mulţămită lîngă scumpul meu iubit..."
Vorbind încă, iată apa preste dînşii năvăleşte;
Valurile-acoperindu-i în adînc i-au înghiţit.

1857, noiemv.

MELANCOLIA

O puternică plecare ce nu rabdă-mprotivire
Mă îndeamnă să cînt astăzi acea tînără simțire
Ce-n singurătate numai își are locașul seu,
Dar ceresc trimis în lume din sînul lui Dumnezeu.
Fie ca aceste versuri ce curînd vor fi uitate
Să aducă alinare vrunor inimi întristate,
Și resfirînd pe-a lor cale niște nemernice flori,
Să le-mprăștie necazul ș-ai supărărilor nori;
Căci plăcerile sînt multe care vin din bucurie,
Însă nu puține are și dulcea melancolie;
Ș-un om simțitor alege, decît agere clătiri,
Pe ale melancoliei liniștitele uimiri.
Îl privești cătînd să afle în al artelor locașe
Nu icoane renumite, pomeniri mîndre, trufașe,
Ci tabloul melanholic unde-un june-amorezat
Stă jălind pe străini țărmuri de iubita-i depărtat,
Sau un tînăr ce suspină într-o singurătate,
Suferind pentru-a sa țară, pentru drept și libertate.
Cîte ori a zilei rază îl găsește încă treaz,
Adîncit în reverie și cu lacrimi pe obraz!
Cîte ori petrece noaptea absorbit întru gîndirea

Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,
Cugetînd la suvenirea unor dulci îmbrățoșeri,
Uitînd viața ș-ale lumei minciunoasele plăceri!
Ah! Amorul e virtute pentru cine-l prețuiește,
Pentru cel care îl simte, și din inimă iubește!
Fericit cine-l cunoaște! fericit cine-l simți!
Iată lina primăvară începu a ne zîmbi;
Mii de flori însmaltă cîmpul răvărsînd a lor miroase,
Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
Răspîndesc un dulce sunet pe natură-nveselind,
Și la glasul lor făptura se resimte înviind.
Dar decît acel lux mare a naturei înflorite
Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniștite;
Acolo în încîntare sub frunzișul nepătruns,
Inima își dezvălește simtimentul său ascuns.
Cînd copaci plecînd asupră-ți a lor frunte despletită
Îți întovărășesc pașii pe-o carare mult iubită;
Cînd zefirul care-n șesuri de abia răsuflă lin,
Pintre frunze se aude că un gemăt de suspin;
Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
Și-n răcoarea acea dulce inim-află stîmpărare.
Căci condusă de natură spre mai tinere gîndiri,
Cu plăcere-și amintește trecutele suferiri.
Vezi păriul acest trîndav, scăldînd pajiștea cea verde,
Cum prin flori trufaș se primblă, și subt arce verzi se perde?
Valul său pare că poartă lacrimi limpezi și oftări,
Îndemnînd cu-a sa murmură la duioase cugetări;
Lîngă el o mîndră salce cu lungi ramuri atîrnate
Își implînt-într-a lui ape cosițile-i resfirate;
Acea undă gemătoare, acel arbure jălind
Parcă sînt doi juni prietini ce, al nostru chin privind,
Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea durere,
Și ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mîngăiere;
Noi iubind compătimirea ce ei vor a ne-arăta,
Aflăm vie mulțămire lîngă dînșii a ofta.

.....

S-ascultăm, ce se aude? Ce nou glas răsună oare?
A dumbrăvii cîntăreață, gingașa privighitoare,
Prin accente iscusite rădiul tot a încîntat;
Ascultînd-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a deșteptat.
Cît iubesc să-mi opresc pașii subt umbra de desfătare
Unde cade în suspine a ei jalnică cîntare!
Cînditor și dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
Sub copaciul acest mîndru în uimire am rămas,
Nu bag seamă că deasupră-mi vijilie se stîrnește,
Sau că soarele apune, ori că tunetul vuiește,
Și c-a zilei luminare de pe cer acum s-a stîns;
Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plîns.
Dar tăcu — nu mai răsună tînguioasa-i melodie,
Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.

Steaua zilei ostenește tînjitoarele-mi vederi;
Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri
Cînd pe nori d-azur și aur căutînd se obosește
Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simțește:
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cîntare ce treptat se micșurează,
Trandafirul ce s-ascunde, rîul care murmurează,
Șesul, cîmpii ce de umbră piste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit,
Luna galeșă ce-ncepe să se nalțe cu trufie,
Arătîndu-și pintre neguri a sa frunte argintie,
Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
A nemernicei bufnițe cîntecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimei durere,
Și sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.

Toamna veștedă și tristă are iarăși frumusețî
Ca și omul ce ajunse ale vrîstei cărunteți.
Cînd din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Și cînd frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzînd natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gîndind,

Află-o crudă mulțămire în a firei dezbracare,
Căci frumoasa primăvară înfrunta a sa-ntristare;
Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
E un leac l-a lui durere, un părtaș l-al său suspin.
Acel șes, acea dumbravă și colnicele cernite
Îl privesc, și de-a lui jale parcă-s și ele mîhnite.

.....

Cît iubesc pintre ruine să mă primblu-adeseori,
Monumente părăsite a căror locuitori
Făceau lumea să răsune de-a lor fapte lăudate,
Trei lucruri iubind în viață, onor, glorie, dreptate.
Dar perir-acum eroii, și ai lor urmași mișei,
Interesul au povață și-nvrăjbirea între ei! —
Nu mai sînt! — A lor cenușă ce-n văzduh fu aruncată
De fii corci și fără cuget cu despreț este călcată!
Ah! curînd sosi-va vremea ticăloșii a simți
În ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui!...
Cugetînd la vechi eroii, și privind a lor morminte
De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
Cît de mari au fost odată, cîte neamuri au învins,
Și simt ochi-mi că se împlu de un patriotic-plîns.

.....

Văd o veche monastire, sfînt azil de pocăință,
Unde nevinovăția își aleasă locuință.
Al aramei tristul sunet gîndul meu a deșteptat,
Spre locașul mîntuirei pașii mei a îndreptat.
În aceste ziduri sfinte unde Domnul se mărește,
Păcătosul alinare conștiinței lui găsește;
Aici suflete viteze, părăsind a lumei greu,
Își petrec restul vieții lăudînd pre Dumnezeu.
Gîndul lor fugind din lume este numai vecinicia,
Cînd îi văd, un nou preț are în ochi-mi melancolia,
Judecînd că-n lumea asta ne e dat să suferim...

Unde sînt? Unde mă aflu? — Ling-un jalnic ţinterim!
Ce cucernică privire! Ce icoan-înavuţită!
Cîte gînduri mîngăioase pentr-o inimă rănită!
Ins-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunui reu;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zăreşte,
Pe-a saracilor mormînte numai iarbă verde creşte.

Te salut, locaş cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viaţa statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniştire;
Cu respect şi duioşie mă închin astui mormînt...
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pămînt.
Nu un trîntor ce în viaţă numai rău ştiu a face
Şi din a ţării lui sînge să se-ngraşe-n bună pace.

.....

.....

Aurora se iveşte vestitoare dimineţii.
Altă zi — Luna s-ascunde — Un nou pas pe calea vieţii!

1838 septemv.

GELOZIE

Știi, dragă, pentru ce cînd te văd, mă mîhnesc?
Știi pentru ce adesă cînd mai mult te privesc,
Mă vezi posomorît, și ne-ncetat oftez,
Cînd tu mă-mbrățoșezi, eu tac și mă-ntristez?
Cînd tu credință-mi juri, și-mi dai încredințări
De cel mai dulce-amor, răspund prin suspinări?
Știi pentru ce? — Ba nu. — Ah! trebui să ți-o spun,
Destul e de cînd chin în sufletu-mi adun!
În inimă-mi s-a-nfipt un ghimpe veninos,
Și pătimesc, și văd, și simt că sînt gelos!
Cînd îmi închipuiesc că numai Dumnezeu
Fu-n stare a crea un suflet ca al tău,
Cînd știu că n-a mai fost nici poate a mai fi
Ca tine pe pămînt să poată a iubi,
Mă tem de orice om se-ntîmplă de-ntîlnesc
Să nu-ți zică cumva cuvîntul: te iubesc!
Cunosc că mă iubești, o văd neîncetat,
Dar oare n-ai avut vrun alt amorezat?
Noaptea cînd toate dorm, vrodată n-ai gîndit
La altul careva ce iarăși te-a iubit?
Cînd luna strălucind săltează pintre nori,

Ş-un grier răguşat cîntă ascuns prin flori,
Nu-ţi laşi capul ades plecat pe mîna ta,
Ş-aminte nu-ţi aduci atunci de cineva?
Vrun ideal prin somn, spune-mi nu ai visat,
Şi după acel vis cumva n-ai suspinat?
Tu-mi zici că mă iubeşti c-un dulce blînd suris,
Dar oare-acest cuvînt la altul nu l-ai zis?
Ştiu că nu pot trăi fără al tău amor,
Dar sînt gelos, gelos! şi simt că o să mor!

1839, mai

LA M***

Cît e de crud, să te-afle între ai tăi străin!
Eliad, *Visul*

Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
De ce voiești să afle cumplitul meu necaz?
Ah! numai aste lacrimi îmi pot curma durerea.
Cînd vin ca roua dulce de-nundă-al meu obraz.

Întrebi care e chinul ce darmă-a mea junie?
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pămînt?
Amara mea durere, ah! nime nu o știe,
Și nime nu va ști-o păn-voi întra-n mormînt.

O inimă ce simte e vrednică de jale,
Ca floarea cea plăpîndă ce crește pe-un țărm sec,
A patimilor vifor uscînd frunzele sale,
O lasă veștezită de-o calcă toți cîți trec.

Nici ura, nici amorul, nici lumea-nșelătoare
Ce ne-ncetat m-adapă cu fiere și venin,

Nu pot să facă altă decît să mă omoare.
Dar însă... nu-s aceste ce-mping al meu suspin.

Aceea care trista-mi viață-nourează,
E un secret ce zace în inimă-mi ascuns,
Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează,
Și dulcea mîngăiere în ea nu a pătruns.

De n-aș fi simțit poate aș fi și eu în lume
Asemene cu alții ce au al ei favor,
Ce orbi de fumul slavei își cumpără un nume
Vînzîndu-și conștiința și Dumnezeul lor.

Eu nu am fost ca dînșii, de-aceea-n suferință
Petrec, lipsit de toate plăcerile lumești,
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căință,
C-am fost și eu unealtă la rele omenești.

Viața-mi neguratră tu poți s-o faci senină,
Copilă tinerică, cu îngrijirea ta;
Cînd văd ochii tăi umezi, zîmbirea ta cea lină,
Aș vrea — de-ar fi putință — durerea-mi a uita.

Și toate-mi par frumoase, să fiu numai cu tine,
Dumbrava, rîul, cîmpul, azurul cel ceresc.
Cînd seara luna iese, și tu ești lîngă mine,
Mai mare fericire pe lume nu doresc.

Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie,
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pămînt;
Amara mea durere, ah, nime nu o știe,
Și nime nu va ști-o păn-voi întra-n mormînt!

1839, august

MARȘUL LUI DRAGOȘ

(Doină)

Az este sărbătoare!
Români, să ne grăbim,
În șes la vînătoare
Pe Dragoș să-nsoțim.
Grijiți armele voastre,
Curînd să alergăm,
Din locurile noastre
Hoți, feare s-alungăm.
Doină! Doiniță!
Zină plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Optzeci de oi despoaie,
Și prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Vitezii se așează

Pe lîng-un mare foc
Și Dragoș ospetează
Cu dînșii la un loc.
Doină! Doiniță!
Zînă plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Sînt gata, stau cu toții
Să plece la izbînzi,
Ca să-ntirească hoții,
Să capete dobînzi.
Dragoș merge nainte
Pe-un cal cu ager curs.
El preste-mbrăcăminte
Poartă-o pele de urs.
Doină! Doiniță!
Zînă plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește,
De-orice nevoi.

Veseli de sîrg porniră
Românii mult voinici,
Ca lanțul se înșiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămînd:
Îi auzeau la vale
Cum se cobor cîntînd:

Doină! Doiniță!
Zînă plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

1848, mai

DOINĂ NOUĂ

De cînd eram încă mic,
Doina știu, și Doina zic,
Căci românul, cît trăiește,
Tot cu Doina se mîndrește.
Eu cu Doina mă plătesc
De bir și de boieresc;
Boii mei cînd aud Doină,
Ară țelină și moină,
Și îmi samăn cel ogor,
Cîntînd Doinele cu dor.
Iar de aud vre o fetiță,
Cîntînd Doina-n poieniță,
Alerg fuga de-o găsesc,
Și de Doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mîndră și frumoasă,
Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ți face,
Doina știu și Doina-mi place.

EU SÎNT ROMÂN...

(Cîntec)

Franțez, neamț, rus, ce firea te-a făcut,
Pămîntul tău e bine-a nu uita;
Oricui e drag locul ce l-a născut.
Eu, frații mei, oriunde-oi căuta,
Nu mai găsesc ca dulcea Românie,
De-o și hulesc cîți se hrănesc în ea
Corci venitici. Dar oricum va fi, fie,
Eu sînt român, și-mi place țara mea.

Laudă mulți pe francezul voios,
Pe mîndrul rus, pe neamțul regulat,
La dînșii, spun, că-i bine și frumos;
Dar, frații mei, eu oricît am îmblat
Pe drumuri lungi, cu șine ferecate,
Nu mă-nvoiam; și vreți să știți de ce?
Pentru că-mi plac șoselele s t r i c a t e.
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea.

Străine țări îmi place-ades să văd,
Dar sînt sătul lumea de-a colinda;

În țara mea de-acuma voi să șăd;
Căci, frații mei, oriunde voi îmbla,
N-o să găsesc acea bună primire
Ce-m-am deprins în țară-mi a videa;
Și în străini e rece găzduire!
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea.

Tînăr eram și sărutam cu-amor
Căpriii ochi zburdatecei Dridri.
Ea mă vîndu! și eu voiam să mor;
Cînd mă-ntîlni o blondă m i l a d y;
Dragostea ei scăpă a mele zile,
Dar mă-ngheța, și mă-ncălzi abia
Dulcele-amor romăncelor copile...
Eu sînt român, îmi place țara mea.

La masă beu adesc vin străin,
Tocai, bordo, șampanie iubesc,
Iar mai ales prefer vinul de Rin.
Dacă nu am cotnar și odobesc;
Cînd însă am, deșert pline pahare,
Apoi încep să cînt vreo m a n e a,
Și sînt tot beat cît țin zilele-amare!
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea!

1853, augusț

ȘALUL NEGRU

(Traducție)

La șalul cel negru mă uit în tăcere
Și sufletu-mi rece e nemîngăiat,
Pentru că de jale, de chin și durere
Este sfâșiat!
Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Cînd eram mai tînăr iubeam cu dulceață
O gingașă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprîncene, cu rumână față
Și trup mlădios;
Căci atunce lesne în amor credeam,
Și amărăciunea-i încă n-o știam.

Iscusita față cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
Singurul meu bine, și-a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pămînt?...
Credința e vorbă, amoriul cuvînt!

Într-una din zile poftisem la masă
Cîțiva buni prietini, cu care vorbind
Mă simțeam ferice, la greaca frumoasă
Gîndul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam;
Vro nenorocire nici macar visam.

Iat-un mîrșav jîdov vine și-mi șoptește:
„Greaca ta, stăpîne, ce-atît o iubești,
Te vinde pre tine și te viclenește,
Iar tu nici gîndești!“
Eu îi dădui aur și îl blăstămăi,
Și pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Și lăsîndu-i frîul ca vîntul zburam,
Nu simțeam durere, nici compătimire,
Ca peatra eram.
O negură ochii îmi painjini,
Și înghețul morței inima-mi slei.

Dar cînd casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul și puterea mea;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
Și întru la ea.
O, vai! o, turbare! o, chin nedescris!
Văz... aievea oare sau e vrun rău vis?

Văzui fărdelege, văzui pîngărire!
Pe-un arman în brațe ținea strîns la sîn,
Ș-a lor buzi lipite arătau simțire,
Numai prin suspin.

Iute ca un fulger paloșul am scos...
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos!

Apoi a lor trupuri călcînd cu turbare,
Priveam a fetiței chipul cel plăcut,
Guriță-i deschisă cerea sărutare
Și-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i șalul am luat,
Și-am șters în tăcere ferul sîngerat.

Tot încă țiu minte ruga ei duioasă,
Și cum din grumazu-i sînge gîlgîia...
De-acum se sfîrșiră greaca cea frumoasă,
Și-amoriul cu ea!
De-acum pentru mine zi senină nu-i!
Cui să-mi spun durerea? Amor s-arăt cui?

Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Și-ndată ce-a nopței umbră se ivi,
Merse, și în apa Dunărei spumate,
El le azvîrli.
Ah! cu trupul grecei în val îngropat,
Și-a mea bucurie s-a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce.
De-amor, de odihnă, ce numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
Viața mea-i suspin!
La șalul cel negru în tăcere cat,
Și tristul meu suflet e nemîngîiat!

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE

24 ianuari 1856

Afară este vicol, austrul vijîiește
Și zguduie coliba sărmanului lipsit,
El tremură și geme, suspină și hulește
Palatul de alături ce-l vede strălucit.
„Acolo — el gîndește — bogatu-n desfătare
Petrece, de-ale lumei plăceri încungiurat!
Nu vede pre săracul ce pîne macar n-are,
El lipsei și nevoiei de ceri e condemnat!"
Așa nenorocitul cîrtea, și-n desperare
Pleca în jos privirea cu jale și cu dor,
Cînd iată i s-arată un înger de-ndurare
Ce vine cu grăbire să-i deie ajutor.
O! multe ai șters lacrimi și multă mîngăiere
A dat nenorocirei frumosul tău îndemn!
Fii veselă, o doamnă! căci poți s-alini durere,
Și poți de îndurare să dai un mare semn.
Bogatul și săracul te binecuvintează;
Bogatul, căci ia pildă de nobile simțiri,
Săracul, căci prin tine de chin se ușurează,
Și scapă de a lipsei cumplite suferiri.

APOLOG

Πᾶν μέτρον ἄριστον

Tot timpul care oamenii
Pe lume îl petrec,
Preste roata Norocului
A se sui se-ntrec;
Iar când acum se bucură
Că s-au urcat pe ea,
Gîndind să-și facă mendrek
Precum nădejduia,
Rotunda roată răpede
Pe schițe se-nvîrti,
Și mîndrul potienindu-se
Cade cum nu gîndi.
Iar omul ce de rațic
Se tot călăuzi,
Și-n toată vremea cumpătat
În orișice păzi,
Nu-i pasă dacă vifore,
Pe lume s-au stîrnit.
Vîrtejele-ntîmplărilor
Îl află liniștit.
El știe că fortunele
Nu pot lung timp ținea.

Curînd veni-va soarele,
Ce le va-mprăștia.
Cunoaște jucăriile
Vicleanului Noroc,
De-a lui favoruri putrede
Rîzînd, își bate joc.

Acest fel traiu-i limpede
Se trece liniștit,
Și cînd moartea s-apropie
Îl află pregătit.

1857, iulie

CÎRLANII

Vodevil într-un act

Reprezentat pe Teatrul Național în folosul emigraților din Transilvania la 1849

Distribuție

Persoane	*Actorii*
LIONESCU, fiiul boierului proprietar	d. P. Neculau
MIRON, țărani fruntași	„ Luchian
TERINTE, țărani fruntași	„ Teodorini
DOMNICA, femeia lui Miron	d-na Teodorini
VOCHIȚA, femeia lui Terinte	„ Gabriela

Scena se petrece într-un sat. În dreapta și în stînga cîte o casă țărănească. În fund clopotnița bisericei.

SCENA 1

MIRON, TERINTE

MIRON

Ce ai, nene Terinte, de ești așa de posomorît? — Ce! nu ț-ai adunat fînul? Nu ț-ai cules popușoii?

TERINTE

Ba, i-am culeș.

MIRON

Apoi de ce ești zborșit?

TERINTE

Nu știu.

MIRON

Cum nu știi? Ien nu mai îmbla și-mi spune ce ai. Știi că eu ție îți spun tot ce am pe inimă, că tu ești bun de sfat. Poate ț-oi da și eu vrun sfat care ț-a veni la socoteală. Știu că n-a fi vrun lucru de spăriat. Ien spune, dă.

TERINTE

Da dacă nu-mi e voia să-ți spun? Da dacă n am nevoie de sfat? ce-ți pasă ție?

MIRON

Bre! așa faci tu cu cumătru tău? Bine!

TERINTE

E, nu-i aceea, omule! Da uneori are cineva poftă să tacă; n-are totdeauna chef să spuie toate cele.

MIRON

Zău, cumătre, n-am gîndit că-i fi tu așa cu obîne. Îmi pare-rău.

TERINTE

Da după ce-ți spui, măi romăne, că n-am chef de vorbă ce nu-mi dai pace?

MIRON

Terinte! Terinte!
N-am socotit niciodată
Că tu-i fi așa cu mine,
Cînd de-o vreme-ndelungată
Eu sînt prietin cu tine.
Cumătru tău au fost gata
Ori la ce să te slujească,
Numai sapa și lopata
Gîndem să ne despărțească.
Spune ce vrei? boii, carul,
Punga? Cere tot ce-ți place.

TERINTE

Oh! nu știi, cumătre, amarul
Care dragostea ne face. } (bis)

MIRON

Ce spui? Dragostea! Nu cumva ți s-au aprins călcăile după vro leliță?

TERINTE

Ba, ba.

MIRON

Nu i de șagă, ieu las. *(Cheamă:)* Nevastă! Nevastă!

TERINTE

Taci-ți gura. Doar te-i apuca să spui femeii tale. S-audă tot satul.

MIRON

Nu, nu. — Nevastă! Nevastă!

SCENA 2

DOMNICA, și cei de sus

DOMNICA

E, ce este? Ce strigi așa tare, parcă-i cineva surd.

MIRON

Ia, cumătrul, nevastă, nu știu ce are; parcă nu i-s boii acasă. Vrea să-mi spuie ceva. Avem de vorbit. Du-te de ne adă o oală de vin.

DOMNICA

Acuș. *(În parte:)* Oare ce are să-i spuie? *(Intră în casă.)*

SCENA 3

TERINTE, MIRON

TERINTE

Adecă ce nevoie era să-i spui? Asta-i treaba femeielor? Nu știi tu că au niște limbi — niște limbi ia așa de...

MIRON

Țîs! De te-auzi vruna, vai de urechile tale!

SCENA 4

Cei de sus, DOMNICA (aducînd o oală și două pahare)

DOMNICA

Iaca vinul; cătați de nu vă chefăluiți cum ve-i obiceiu.

MIRON

Taci tu, nevăstuică; știi că vinu îmi dă chef să fac niște lucruri... și...

DOMNICA

Şi — vă-mbătaţi şi treaba rămîne.

MIRON

N-ai nici o grijă. Du-te de ne găteşte ceva de mîncat. Avem de vorbit cu cumătrul.

DOMNICA

Mă duc. *(În parte:)* Nu vrea s-aud ce-a să-i spuie Terinte, bine; o să mă pui de pîndă. *(Intră şi să dă în dosul uşei.)*

MIRON

(turnînd în pahare)

Na, cumătre, bea şi începe.

TERINTE

N-am poftă nici de băut, nici de vorbit.

MIRON

Acu-i s-aştepţi şi rugat! Ien lasă marafeturile, deschide-ţi inima. Dacă ai vrun necaz, l-om împărţi amîndoi ca doi fraţi. — Dă, spune: ai vro datorie de plătit?

TERINTE

Ba nu-i aceea.

MIRON

Apoi dar ce-i?

TERINTE

Ia cuconaşu nostru nu-mi pre vine la socoteală.

MIRON

Feciorul boieriului care vine în toate dimineţile de citeşte sub răchiţile aieste?

TERINTE

Tocma, pentru că ce-l face, măi, pe dînsul să vie chiar în dreptul casii noastre și nu se duce, dacă-i trebuie umbră, în grădina curții?

MIRON

Ha, am înțăles. Îți temi nevasta.

TERINTE

Eu? Ba nici gîndesc. Dar judecă tu singur, ce caută el aice? Nu vine, măi, de flori de cuc, ș-aș pune rămășag că ș-au pus ochiu pe ceva.

MIRON

Zău se poate. Dar adecă de ce-ți bați capul? Parcă-i numai Vochița în tot satul?

TERINTE

Vochița! femeia mea! Ba că chiar. Zi mai bine Domnica, dar Vochița...

MIRON

Domnica zici? Visezi, frîtate! Domnica-i cuminte. Eu l-s drag. Vezi tu?

Cînd la boierese eu, vara,
Am muncit mereu,
Și mă-ntorc ostenit, seara,
La bordeiul meu,
Să vezi tu, nene Terinte,
Nevăstuica mea,
Cum îmi sare înainte,
Ca o turturea.
Hopa, țupa, țupa, lupa,
Amîndoi cîntăm,
Hopa, țupa, țupa, lupa,
Rîdem și jucăm. } *(bis)*

TERINTE

Așa! Apoi dar n-am ce mai zice.

MIRON

Bine, măi romăne, dacă n-ai nici o grijă, pentru ce ești așa de zborșit?

TERINTE

Pentru ce? — Pentru tine, dacă vrei s-o știi!

MIRON

Pentru mine? Mări ce spui?

TERINTE

Așa s-o știi, pentru tine, sărmane omule! Am văzut ieri pe cuconașu vorbind cu Domnica, și ca unde l asculta, și unde-i rîdea...

MIRON

Nevasta mea, ba că chiar! N-ai văzut bine, cumătre: Nevasta mea au fost fată în curte, nu-i de acele care socoți tu. Dar pentru Vochița nu m-apuc. Am văzut-o dăunăzi șoptind cu cuconașul, și zău m-aș apuca că dacă...

TERINTE

Te-nșeli, cumătre! Ba eu m-aș apuca că dacă cuconașul ar îmbla, Domnica...

MIRON

Domnica! E, cerce d-lui, și-i videa cum mi ți l-a lua cu prăjina. Dar Vochița... ha, ha, ha.

TERINTE

(înghinîndu-l)

Ha, ha, ha. Dacă ți-i așa povestea, pun rămășag că dacă cuconașul s-a lega de nevasta ta, pățești pozna. Iar de Vochița, ca mai ba.

MIRON

Bine. Eu pun cinci cîrlani rămășag.

TERINTE

Fie, adă mîna. *(Își dau mîna.)*

MIRON

Îi să perzi cîrlanii, cumătre!

TERINTE

Da, ce are a face. Domnica ta îi cuminte, Doamne ferește! He, he, he!

DOMNICA

(în parte)

Așa, bade Terinte? Te-oi face eu de-i da cîrlanii. Așteaptă.

MIRON

Om videa, om videa.

TERINTE

Om videa. — Știi ce? Acu trebuie să ne chemăm nevestele, și să ne luăm ziua bună.

MIRON

Bine zici. — Da unde să ne ducem?

TERINTE

Vin-cu mine. Ț-oi spune eu ce gînd am.

MIRON

Haidem, cumătre. *(Iese.)*

SCENA 5

DOMNICA

(singură)

Așa marțafoilor! Vreți să vă cercați femeile! Bine, bine. Jucați-vă cu focul dacă vi-i voia să vă frigeți. *(Bate la ușa Vochiții.)* Vochițo! Vochițo! Vin-degrabă.

SCENA 6

VOCHIȚA, DOMNICA

VOCHIȚA

Ce vrei, cumătră?

DOMNICA

Nu știi, Vochițo? Mangosiții noștri de bărbați ne tem de cuconașul.

VOCHIȚA

Zău, cam au dreptate. Cuconașul îi tînăr și frumos. Mi se pare că d-ta i-ai cam luat seama.

DOMNICA

Nu știu, eu ori tu ai jucat duminică la horă cu dînsul?

VOCHIȚA

Nu-i vina mea dacă joc mai bine decît altele.

DOMNICA

Ce are a face! — Da ieu las, nu-i vorba să ne sfădim. Trebuĭ să ne întoarcem ciuda pe bărbaţii noştri, pentru că n'au încredere în noi.

VOCHIȚA

Bucuroasă. Cum să facem?

DOMNICA

Terinte zice că eu ascult şăgile cuconaşului, şi bărbatu-meu zice că nu-i eşti dragă.

VOCHIȚA

Auzi nătărăii! pentru că mi-e drag să şăd la vorbă, hop! îi se năzare nu ştiu ce. Sărmanilor bărbaţi, sînteţi buni de legat la gard!

DOMNICA

Nătărăi, fa, şi nătîngi, nătîngi!

VOCHIȚA

Cei mai gingaşi se arată
Pănă nu-s căsătoriţi,
Dar cum s-o-nsoare, îndată
Să şi fac nesuferiţi.
Dragostea lor aceea vie
Niciodecum n-o mai simţim,
Ei hîrbareţi vor să fie.
Noi credinţă să păzim. } (bis)

DOMNICA

Zău, bine zici, cumătră.

VOCHIȚA

Da ce să facem noi, spune?

DOMNICA

Ei au pus rămășag cinci cîrlani că ori tu, ori eu, ne-om pleca la vorbele cuconașului. Or să se facă că se duc la tîrg, ca să ne poată pîndi mai lesne. Știi ce? Noi să ne arătăm scîrbite că se duc. Ș-apoi, ca să-i năcăjim, să ne facem c-ascultăm pe cuconașul. Îi să-i vezi cum or să crăpe de ciudă.

VOCHIȚA

Bine. — A! dumnealor vor să se joace cu noi? Săracii! N-au văzut încă pe dracu!

DOMNICA

Iacată-i vin. — Să intrăm în casă, și nu uita că tu-i să-ncepi. *(Intră.)*

SCENA 7

TERINTE, MIRON

TERINTE

Așa! tocmai așa. Nici visează ele de asta.

MIRON

E! ce zici! Ai văzut cum am pus lucru la cale? Vezi tu, eu-s lup bătrîn, bre.

TERINTE

Ce aș face! parcă eu nu m-aș fi priceput, dacă aș fi vrut. Dar să începem. Să vezi pe Vochița cum are să se scîrbească. — Vochițo! Vochițo!

MIRON

Dacă și Domnica s-o vezi. — Domnico! Domnico!

SCENA 8

Cei dinainte, VOCHIȚA și DOMNICA

VOCHIȚA

Cum îi bădică? Iată-mă-s.

TERINTE

Vrem să-ți spui, nevăstuică, că eu și cu cumătru ne ducem pân-la tîrg c-avem treabă.

VOCHIȚA

Cum! vrei să te duci și să mă lași singură. Hi, hi, hi. *(Se face că plînge.)*

TERINTE

(încet lui Miron)

Vezi, Miroane? Știi ce? Dă cei cinci cîrlani, și nu mai zice nimic.

MIRON

Așa! asta nu va să zică nimic. — Domnico! Domnico! Da nu-i să vii acu?

DOMNICA

(ieşind)

Dar ce-ai păţit azi? Ce este?

MIRON

Ia, Domnico, o să ne ducem la tîrg cu cumătrul...

DOMNICA

Cum? te duci şi mă laşi? Nu ştii, bădicuţă, că nu pot şidea un ceas făr-dumneta? Hi, hi, hi. *(Făcîndu-se că plînge.)*

MIRON

(către Domnica)

Nu plînge, fata mea, om îmbla degrabă! Rămîi sănătoasă, puică! *(O sărută, ea se face că plînge.)* Vezi tu, Terinte cum i-s de drag? Asta nu-i prefăcătorie. Crede-mă, nu te mai pune de pricină, şi dă cîrlanii.

TERINTE

Ba, ba, păn-acu-i tot una. — Să te găsesc sănătoasă, Vochiţo, şi pe dumneta cumătriţă. Vin, Miroane.

DOMNICA

Să mergi sănătos, bădică. Păzeşte-te pe drum. Nu te osteni; şi dumneta, cumătre Terinte! *(Bărbaţii iese.)*

SCENA 9

VOCHIŢA şi DOMNICA

(bufnesc de rîs)

VOCHIŢA

Sărmanii proşti! socot că ne-nşală.

DOMNICA

Gîndea că plîng.

VOCHIȚA

Era cît pe ce să se mîntuie rămășagu!

DOMNICA

Ț-s! iacătă-i se pun la pîndă în clopotniță. Vin. *(Intră amîndouă în casă.)*

SCENA 10

VERINTE și MIRON
(în clopotniță)

MIRON

De aicea putem videa bine. Dar știi tu că ești tare îndărătnic? — ai văzut cum mă iubește nevasta mea, ce-ți mai trebui? — Crede-mă, dă cîrlanii.

VERINTE

Mai avem treabă, nenișorule. — A! iaca merloiu. Taci să videm acu.

SCENA 11

ȚĂRANII (în clopotniță), LIONESCU

LIONESCU

Ce osîndă pentru mine să fiu silit a șidea la blăstămata astă de țară, unde mor de urît. Eu nu știu ce i-au abătut tătîni-meu să vie să șeadă toată vara aice? Zău, dacă n-ar mai fi Vochița și Domnica m-aș usca pe picioare.

TERINTE

Auzi tu? o zis Domnica.

MIRON

Ba o început cu Vochița.

LIONESCU

(puindu-se jos)

Tot cărți și iar cărți, ce dracu! vor să mă facă dobă de carte! cînd aș putea videa pe Vochița, care-i așa de frumușică!...

MIRON

Na! te priecpi acu? — După Vochița imblă

LIONESCU

Ori pe Domnica. Tare-mi place nevasta aceea.

TERINTE

E, ce zici acu? — Tare-i place nevasta ta!

LIONESCU

Sărmanile femei! cîtu-s de nenorocite să aibă niște bărbați așa gogomani!

TER[INTE] *și* MIR[ON]

Bun! — Mulțămim, cuconașule!

LIONESCU

Ce s-aude! *(Bărbații s-ascund.)* Așa, pre legea mea, chiar de mila lor ar trebui să le mîngăi.

TERINTE

Mai bine ar fi să le dai pace.

LIONESCU

Ce dracu! parcă este un eho aice.

SCENA 12

Cei de sus, VOCHIȚA (ieșind).

LIONESCU

A, iaca Vochița. — Te aștept de o grămadă de vreme; nu mai putem de dor să te văd.

VOCHIȚA

Dă-mi pace, cuconașule; am treabă.

LIONESCU

Ia stăi puținel, dragă Vochițo.

VOCHIȚA

Bai, bai, nu se poate. — Cînd ai ști cîtu-s de scîrbită!

LIONESCU

Mata scîrbită! cum se poate? și de ce, sufletul meu?

VOCHIȚA

Bărbatul meu s-au dus la tîrg.

LIONESCU

Ha, ha, ha, ce norocire! te jăluiești de cea mai bună treabă. — Bărbatu-tău îi un țărănoi, un prost, un...

VOCHIȚA

E, destul, cuconașule; nu-l lăuda așa tare.

LIONESCU

Măi, las. Omul acela nu-i făcut să aibă o floricică ca mata. Îi un pacat că ți-e bărbat.

TERINTE

Îl cățelule! cînd n-ai fi ficiorul boierului...

MIRON

Țs! taci. Ai răbdare.

VOCHIȚA

Ce-i drept, aș fi putut găsi mai bine.

TERINTE

Auzi, spurcăciune!

LIONESCU

Ești așa de frumușică, așa de bunișoară, că...

VOCHIȚA

Da las, las. Dumneavoastră cuconașii așă sinteți deprinși a zice la toate.

LIONESCU

Să fiu nu știu cum, dacă nu-ți spun drept. *(O sărută.)*

VOCHIȚA

Astîmpără-te, cuconașule. Ce ar zice bărbatul meu dacă te-a videa?

LIONESCU

Dă-l încolo pe bărbatul tău.

TERINTE

Las-că te-oi da eu încolo, moțpane!

MIRON

Nu-i să taci, măi creștine?

LIONESCU

Vin, Vochițo, să ședem pe laița asta.

VOCHIȚA

Așa! Da ce a zice de mine lumea? Bărbatul meu a face un calabalic...

LIONESCU

Nu mai gîndi la nătărăul acela.

TERINTE

Bun!

VOCHIȚA

Apoi dă, dacă mi-i bărbat. Mă tem de Domnica să nu înple satul.

LIONESCU

N-ai nici o grijă, drăguță.

VOCHIȚA

Da-i ședea binișor, așa-i? și nu-i mai zice nimic de bărbatul meu?

LIONESCU

Nu, nu.

TERINTE

Iaca, se duce — se duce. — Nu mă lăsa, cumătre!

LIONESCU

Așa i, Vochițo, că-i veni în toate zilele să ședem aicî la vorbă?

VOCHIȚA

Și ce-i să te-ncălzești dintr-asta? Mai bine ai face să-ți cați de cărți.

LIONESCU

Cărți! Ba că chiar. Nu vreu să mai învăț de acum. Nu gîndesc decît la nata. le visez cînd mă culc și cînd mă scol, și dacă nu le văd, mor.

TERINTE

Măăăă! O turbat, nu-i de șagă.

VOCHIȚA

Dar ce a zice babaca d-tale și dascalu?

LIONESCU

Zică ce le-i voia.

De cu ziuă păn-în seară
Dascalu mă năcăjește,
Cu latina și greceasca
Capu hojma-mi amețește.

El tot spune, spune, spune,
Dîrdîiește cît de mult,
El tot spune, spune, spune,
Iar eu casc și nu-l ascult.

Cînd mi-ai fi tu dăscăliță
Ai videa cum m-aș sili,
De mine-ai fi mulțămită
Și-n curînd m-aș procopsi.

O, cu ce dulce plăcere
Lîngă tine-aș învăța!
Lecțiile le-aș culege
Pe dulce gurița ta.

Ș-aș tot spune, spune, spune,
Răzămat de al tău sin;
Ț-aș tot spune, spune, spune
Lecția mea prin suspin.

Cînd mi-ai fi tu dăscăliță
Ai videa cum m-aș sili,
De mine-ai fi mulțămită
Și-n curînd m-aș procopsi.

TERINTE

Las-că te-oi pricopsi eu, papă-lapte.

MIRON

Nu-i să taci, mă!

TERINTE

Crăp de minie!

VOCHIȚA

Nu te-nțăleg. Spune, ce vrei de la mine, cuconașule!

LIONESCU

Cînd babaca la neneaca
Vre un mic favor cerea,
Neneaca cu bucurie
Dorința îi implinea;
Tu fă cum făcea neneaca,
Eu oi face ca babaca.

VOCHIȚA

Cînd tătuca cu mămuca
Se juca și șuguia,
Mămuca-i da peste mînă
Cînd se mai obrăznicea;
D-ta faci ca tătuca,
Eu fac cum făcea mămuca.

(Lionescu vrea s-o imbrățoșeze, Vochița-i dă peste mînă.)

LIONESCU și VOCHIȚA

Cînd babaca la neneaca ș.c.l. ș.c.l.
Cînd tătuca cu mămuca ș.c.l. ș.c.l.

TERINTE

Bre! abia mă răsuflăi. Măi, cum o luasă de iute!

MIRON

Cît pe ce era s-o pățești, cumătre.

LIONESCU

Zi ce vrei, nu te las dacă nu mi-i făgădui că-ți veni aici ta toate zilele.

VOCHIȚA

Fugi de aici, cuconașule. Iaca mi se pare că ne-au văzut Domnica.

SCENA 13

DOMNICA și cei de sus

DOMNICA

Brava! frumos! ce vă pasă? bărbatul nu-i acasă.

LIONESCU

Dacă-i așa, na. *(O sărută.)*

MIRON

Iaca bre! se leagă de nevasta mea acu.

DOMNICA

Ei, ia să-ți spui, nu te pre, pre...

LIONESCU

Ce! te mîniî? E bine, să-ți dau înapoi sărutarea ce ți-am luat-o.

DOMNICA

Ba mă rog.

LIONESCU

Fie ș-așa dacă vrei. Dar macar primește inclușul ista.

VOCHIȚA

Îl știu-i de frumușel.

MIRON

Vezi tu, cumătre, tilharul îmblă cu nadă; te i 'mbie de nu l-a lua nevasta ta.

LIONESCU

Ține, Domnico, nime nu te vede.

DOMNICA

Bai, bai. *(Intră în casă.)*

SCENA IV

Ceilalți, afară de DOMNICA

LIONESCU

Domnico! Domnico! am scăpat-o. Na ți-l matale, Vochițo!

VOCHIȚA

Vorbă-i! să ieu eu ce-o lepădat alții.

LIONESCU

Ce gîndei c-o să i-l dau ei? Nu știi că numai mata îmi ești dragă?

VOCHIȚA

Ien dă-mi pace. Îs mîniosă. *(Iese.)*

SCENA 15

LIONESCU, bărbații (în clopotniță)

LIONESCU

Na! că mi-au fugit amîndouă, dar nu mă desnădejduiesc eu așa lesne. Sărmanilor bărbați! Trebui să vă slujesc cînd nu sînteți acasă; almintrile nevestele voastre n-ar ști ce face de urît.

MIR[ON] și TER[INTE]

Foarte mulțămim de slujbă.

LIONESCU

Vine Domnica. — Să te văd, Lionescule!

SCENA 16

Cei de mai sus, DOMNICA

DOMNICA

(în parte)

Îi tot aici. O să rîdem acu.

LIONESCU

Mata ești, Domnico. De ce-ai fugit dinioarea și m-ai lăsat?

DOMNICA

Îmi pare c-aveai cu cine vorbi.

LIONESCU

Ei, ești mînioasă. Vin-de șezi colea lîngă mine, să facem pace.

DOMNICA

Bine, dar cu tocmală că-i fi cuminte.

LIONESCU

Să fiu cuminte?

Îmi cei un lucru piste putință,
Domnico dragă, căci de-aș și vrea
Să țin această făgăduință,
Mă jur pe ochi-ți că n-aș putea.
Pot fi cuminte stînd lîngă tine,
Cînd pentru tine amor simțesc!
Amorul este stăpîn pe mine
Și lui viața îmi hărăzesc.

DOMNICA

Dacă-i așa, fug.

LIONESCU

Ba, ba, ascultă-mă, Domnico, numai o vorbă.

DOMNICA

Ei bine, ce vrei? *(Se pun jos.)*

LIONESCU

Ține inelușul ista.

DOMNICA

Așa! Da dacă m-a vidéa Vochița?

LIONESCU

Nu te teme, nime nu te vede. *(Îi pune inelu.)*

MIRON

Nime! A, tigoare!

TERINTE

Taci! că merge treaba bine!

DOMNICA

Doamne! cînd m-ar videa bărbatul meu!

LIONESCU

Ce-ți mai bați capul de gogomanul acela?

MIRON

Mulțămim.

LIONESCU

Acu-i să-mi dai o guriță, așa-i?

DOMNICA

Degrabă ți-i!

Caută vre o fetiță
Dacă-ți trebui sărutat,
Sau vre mîndră cucoțită,
Ce dorește măritat:
Nu imbla după neveste,
Cuconașule, că zău!
Ț-a face urîte feste
Vre un bărbat nătărău.
Noi, femeile de țară
Nu știm iubi ca la tîrg.
Și pe bîrbănței afară
Îi dăm iute și de sîrg. } *(bis)*

(Fuge)

LIONESCU

Și asta au fugit: nu-i nimică. Acu să pîndesc vreme doar oi găsi pe Vochița singură. *(Iese.)*

SCENA 17

TERINTE, MIRON

TERINTE

(rizînd)

Ha, ha, ha. E, cum îți pare, cumătre!

MIRON

Dă-mi pace, n-auzi tu? — A, tolimo, auzi ce-mi face? Las-c-oi dobzăla-o eu.

TERINTE

Nu mai gîndi, cumătre, și trimite argatul la stînă s-aducă cîrlanii.

MIRON

Cîrlanii! — E, mai avem treabă.

TERINTE

Cum! n-ai perdut rămășagu?

MIRON

Așa-i, am perdut, am perdut, dar — n-am perdut.

TERINTE

Cum n-ai perdut? N-ai văzut chiar cu ochii tăi?

MIRON

Așa-i, am văzut, am văzut, dar n-am văzut destul.

TERINTE

Da ce vrei să mai vezi, omule?

MIRON

Vreu să văd și pe Vochița singură cu cuconașu, ș-apoi atunci om videa.

TERINTE

Bine, bine, ai cuvînt. Femeia mea n-o fost fată-n curte, așa este. *(Rîde.)*

MIRON

Rîde, rîde de mine. Să videm.

TERINTE

(îngînînd pe Miron)

Nevasta mea? ba că chiar. N-ai văzut bine, cumătre; nevasta mea o fost fată-n curte; nu-i de acele care socoți tu. Ha, ha, ha, ha.

MIRON

(îngînîndu-l și el)

Ha, ha, ha, ha. Du-te la naiba și nu mă năcăji! Zău, a să mă facă să întru-ntr-un pacat, muierea dracului!

TERINTE

Nu te-amări degeaba. O fată crescută în curte! Ha, ha, ha, ha.

MIRON

Du-te la dracu! *(Se primblă mînios.)*

TERINTE

Ce are a face? Cuconașu ș-o pus ochiul pe Vochița, nici gîndește la Domnica. Ha, ha, ha!

MIRON

Mă, vrei să mă faci să dau într-o poznă cu rîsu tău.

TERINTE

(înginînd pe Domnica)

Doamne! cînd m-ar videa bărbatu-meu! Doamne, cînd...

MIRON

Cînd... cînd... cînd... iaca și fimeia ta; să videm acum.

TERINTE

Așa, așa, ai cuvînt. Femeia mea n-o fost fată-n curte, și...

MIRON

Și, și, și... tacă-ți gura și haide la pîndă. *(Iese amîndoi.)*

SCENA 18

VOCHIȚA, DOMNICA

DOMNICA

Vochițo, Vochițo, vin' degrabă.

VOCHIȚA

Iacată-mă-s, ce-i?

DOMNICA

Bărbații noștri s-o pus iar la pîndă. Iaca vine cuconașul, să faci cum te-am învățat.

VOCHIȚA

Bine, bine.

(Domnica intră-n casă.)

SCENA [illegible]

VOCHIȚA, LIONESCU, TERINTE [illegible] (în [illegible]lopcinița)

VOCHIȚA

(vrând să iasă de la D[illegible])

Rămâi sănătoasă, cumătră! Viu [illegible]

LIONESCU

[illegible] stă, Vochițo. Ce? fugi de noi?

VOCHIȚA

Te uşeli, cuconaşule. Poate gândeşti [illegible] vorbeşti cu Dom[illegible]

LIONESCU

Ah, Vochițo! ce-ți trece prin gând? nu ştii că eu numai la [illegible] gândesc?

VOCHIȚA

[illegible] se potriveşte!

LIONESCU

[illegible] aşa! şi [illegible] să facem pace, [illegible] [illegible]

VOCHIȚA

[illegible] [illegible] Domnica şi s-a [illegible]

LIONESCU

Ce-mi pasă mie de Domnica, [illegible] numai pe Vochița [illegible]

VOCHIȚA

[illegible] ți se pare, cuconaşe [illegible] bine dă-mi pace [illegible] să mă duc.

LIONESCU

Ah, de ce ești mînioasă?
Ce nu ți-i milă de mine,
Cînd ești așa de frumoasă,
Și vezi că mor pentru tine?
Tu ești înger de viață,
Tu ești dulcea mea lumină,
Cînd sînt foc tu ești de gheață,
Spune-mi, ah! de ce pricină?

VOCHIȚA

Cucoanașule, dă-mi pace!

LIONESCU

Frumuseța ta îmi place.

VOCHIȚA

Lasă-mă! mi-i drag barbatul,
Eu lui i-am jurat credință.

LIONESCU

Ieu asupra mea păcatul,
De a-șăla așa ființă.

VOCHIȚA

Eu vreu să fiu credincioasă,
Să fie femeie de bine,
Macar deși sînt frumoasă,
Și zici că mori pentru mine,
Eu nu sînt o magopață,
Care dă la toți pricină,
Ești de foc eu sînt de gheață,
Căci n-am gînd să cad în vină.

VOCHIȚA și LIONESCU

Eu vreu să fiu credincioasă
ș.c.l. ș.c.l.

Ah! de ce ești minioasă!
ș.c.l. ș.c.l.

LIONESCU

Vochițo! nu știi cît de mult te iubesc. *(Îi dă inelul.)*

VOCHIȚA

Zău, nu știu să te cred ori ba.

SCENA 20

VOCHIȚA, LIONESCU, TERINTE și MIRON

TERINTE

(către Vochița)

A, jupîneasă, de aste îmi ești d-ta? a, țolină!

MIRON

Ia las-cumătre, nu te năcăji.

TERINTE

Cum să nu mă năcăjesc, bre? — N-ai auzit ce poznă vrea să-mi facă?

MIRON

Nu-ți bate capul, cumătre, și hai la joc. *(Îl ia de mînă și-l face să joace.)*

Sub potcoava cizmei mele,
Buf, mocane, buf,
Șede dracu ș-o muiere,
Buf, mocane, buf,

Şi mă-nvaţă-a face rele,
Buf, mocane, buf.

TERINTE

(apărîndu-se)

Lasă-mă, lasă-mă, lasă-mă, bre; nu-nţălegi?

SCENA 21

Cei din urmă, DOMNICA (ieşind)

DOMNICA

Ce huiet? Ce sfadă-i aice? Aţi sculat satul în gura voastră.

MIRON

Mai ai încă obraz de vorbă.
Muiere nelegiuită,
Las-că nu te scap,
Socoţi tu că sînt o vită,
Să-mi pui coarne-n cap?

TERINTE

Ce vorbă-i asta, cumătre, nu-ţi aduci aminte ce-mi zicei?
Cînd la boieresc eu, vara,
Am muncit mereu,
Şi mă-ntorc acasă sara,
La bordeiul meu,
Să vezi tu, nene Terinte,
Nevăstuica mea,
Cum îmi sare înainte,
Ca o turturea.
Hopa, ţupa, ţupa, lupa,
Amîndoi cîntăm,
Hopa, ţupa, ţupa, lupa,
Rîdem şi jucăm.

MIRON

(către Domnica)

Am aflat eu trebile tale, leleo!

DOMNICA

Nebunit-ai ori nu ți-i bine?

MIRON

Nu te mai fățărnici, țigoare veninoasă ce ești, îmi vine să te... *(O amenință.)*

FERINTE

(îl ia de mână și-l silește să gioace)

Sub potcoava cizmei mele,
Buf, mocane, buf,
Șede dracu ș-o muiere,
Buf, mocane, buf,
Și mă-nvață a face rele,
Buf, mocane, buf.

(Același joc de scenă.)

MIRON

Dă-mi pace, dă-mi pace, mă! n-am chef de joc!

DOMNICA

Bărbățele, drăguță!

MIRON

Lipsește, scorpie! că intr-ntr-un pacat! *(O amenință.)*

DOMNICA

Iartă-mă, bădicuță, am greșit și ca să-ți arăt, ține. *(Îi dă o palmă.)*

TERINTE

Puf! așa ai deprins-o tu de cînd ai luat-o din curte?

VOCHIȚA

(către Terinte)

Și eu, bădică, te rog să nu bănuiești. *(Îi dă și cu o palmă.)*

(Terinte și Miron se uită unul la altul.)

DOMNICA

Iac d-ta, cuconașule, ia-ți inelușul și te du de-nvață carte. Nu îmbla după nevestele oamenilor. *(Îi dă inelu.)*

VOCHIȚA

(dîndu-i și ea pe a ei)

Nu te juca cu femeile, că-i păți ce nu-i gîndi.

MIRON

Cum! ce va să zică!

DOMNICA

Va să zică că altă dată nu trebui să vă temiți femeile și să vă-ndoiți de dînsăle.

VOCHIȚA

Și mai ales să v-ascundeți mai bine, dacă vreți să vă cercați nevestele, ca să nu vă audă.

TERINTE

Va să zică ne-ați auzit?

VOCHIȚA

Negreșit, și v-am pedepsit cum vi se cade.

TERINTE

Uf! acu mă răsuflu.

MIRON

Da să vă spui, tare ne-ați spăriat!

LIONESCU

Adecă dumneavoastră v-ați bătut joc de mine?

VOCHIȚA și DOMNICA

Cam așa!

LIONESCU

Vă foarte mulțămesc de lecția ce mi-ați dat.

TERINTE

Mă ierți, Vochițo?

VOCHIȚA

Cum? o femeie necredincioasă, o țolină — ba ba badec, ba.

TERINTE

Vochițico, drăguță!

MIRON

Domnico, ia Terinte ii pricina, eu nici gîndeam, puică, iartă-mă.

DOMNICA

Ce face? Să te iert? Eu, o tigoare, o scorchie.

MIRON

Iartă-mă, Domnico, iote luat gura pe dinainte!

TERINTE

Vochiţo, iartă-mă!

DOMNICA

Pune-te în genuchi.

VOCHIŢA

(lui Terinte)

Şi d-ta, jupine.

DOMNICA

Acu sărută-mi mîna.

VOCHIŢA

Şi dumneta, badeo.

(Barbaţii fac ce le zic.)

DOMNICA

Nu-i mai face?

MIRON

Doamne iereşte.

VOCHIŢA

Da dumneta?

TERINTE

Să fiu a dracului de oi gîndi macar.

DOMNICA şi VOCHIŢA

Bine, sculaţi-vă.

LIONESCU

Acum spuneţi-mi care-i pedeapsa mea, căci eu sînt cel mai vinovat.

DOMNICA

Te iertăm, pentru că, fără să ştii, ne-ai agiutat să dăm o bună învăţătură bărbaţilor noştri.

LIONESCU

Dacă-i aşa, primiţi incluşile aste, nu ca de la un amorezat, ci ca de la un bun prietin. Cred că şi dumneaolor s-or învoi la aceasta.

TERINTE şi MIRON

Bucuroşi.

VODEVIL.

LIONESCU

Dacă bruduica junie
Amor cantă, viseză,
Gingaşa prietenie
Patimile alineză.
Dulce, blîndă, liniştită.
Ea nu cade în ispită

TOŢI

Dulce, blîndă, liniştită,
Ea nu cade în ispită

TERINTE

Ne-am făcut închipuire
C-o să dăm de supărare,
Omul, oricum îi din fire.

Gărgăuni în cap toţi are.
Aibă ceriul mulţămită
Că n-am dat peste ispită.

TOŢI

Aibă ceriul mulţămită
Că n-o dat peste ispită.

MIRON

Voi ce-aveţi gogomănie
Să ispitiţi pe nevestе,
Nu faceţi aşa prostie,
Căci femeia... dracu este.
Ea de cer îi osîndită
Ca să cadă în ispită.

TOŢI

Ea de cer îi osîndită
Ca să cadă în ispită.

VOCHIŢA

Autorul az vă roagă,
Şi plecat acum vă cere,
Să-i spuneţi dac-astă şagă
V-au adus vre o plăcere,
Aşteptarea lui dorită,
N-o aduceţi în ispită.

TOŢI

Aşteptarea lui dorită,
N-o aduceţi în ispită.

(Perdeaua cade)

Notă

Succesul ce a căpătat astă mică farsă se cuvine mai mult nimeritului joc a actorilor şi frumoasei muzice a d. Flehtenmacher. Autoriul se cunoaşte dator a le mulţămi.

D. Teodorini şi d. Luchian au caracterizat cu un natural minunat pre ţăranii noştri.

D-na Gabriela a arătat în rolul Vochiţii toată naivitatea unei tinere ţărăncuţe. D-na Teodorini şi d.P. Neculau au contribuit mult la succesul piesii.

S-au găsit însă cîteva persoane din numărul — din norocire foarte mic — acelor ce critică tot ce este naţional, care s-au scandalizat de nişte cuplete foarte nevinovate. Acestora le a răspuns aplaudele publicului, dar le-am fi răspuns şi noi, dacă nu i-am cunoaşte că sînt cum zice Molière:

„*Plus chastes des oreilles que de tout le reste du corps*".

MUZA DE LA BURDUJĂNI

Farsă într-un act

Distribuţie

Persoane	*Actorl*
Cucoana CALIOPI BUSUIOC	d. Millo
Şat. TROHIN, vameş şi amorezat de c-na Caliopi	„N. Teodoru
DRĂGĂNESCU, nepotul său	***
TEODORINI, actor român BARON FLAIMUC SIGNIOR TURLUPINI KIR LACHERDOPOLOS	„Teodorini
STĂNICĂ, băiet de ţăran, slugă la c-na Caliopi	„P. Neculau

Scena se petrece la Burdujăni, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

(Teatrul înfăţişază un salon)

DRĂGĂNESCU

(singur)

În sfîrşit iată ziua cea mare... Of! şi tare-s ingrijit! Pănă aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi a priimit tustrele răvaşele, şi a rămas încîntată de dînsele.

Aşteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita peţitorilor ei; şi ideea unor izbînde aşa de frumoase o face rea şi anarmică către moşu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dînsa!

Cînd se-ntîmplă de se leagă
Amorul de vreun bătrîn,
Să mă crezi că nu-i de şagă.
Leagă-l de gard şi-i dă fin.
Toată mintea-şi prăpădeşte
Ca şi bietul moşul meu:
Stăricica-şi răsipeşte } (bis)
Şi-apoi îmblă teleleu. }

SCENA 2

DRĂGĂNESCU, STĂNICĂ, şi-apoi TEODORINI

STĂNICĂ

Cuconaşule, te-ntreabă.

DRĂGĂNESCU

Cine?

STĂNICĂ

Unu cu straie nemţeşti, care zice că vine de la d-ta şi nu te-o găsit.

DRĂGĂNESCU

Nu-l cunoşti?

STĂNICĂ

Nu l-am văzut de cînd sînt.

DRĂGĂNESCU

Zi-i să intre.

STĂNICĂ

(la culise)

Poftim înuntru, domnule. *(Teodorini intră)*

DRĂGĂNESCU

Ce? tu ești, Teodorine? *(Către Stănică.)* Ce face cuconița?

STĂNICĂ

S-o pus la tauletă.

DRĂGĂNESCU

Bine, du-te de-ți caută de treabă. *(Stănică iese.)* Avem vreme de vorbit.

TEODORINI

Viu de la tine, mi-au spus că ești aice, ș-am venit înadins ca să-mi dai cele de pe urmă științi.

DRĂGĂNESCU

Tronc! tocma cînd o să ne apucăm de treabă! Eșu așa de struluibatec, încît sînt sigur c-ai uitat tot ce ț-am spus.

TEODORINI

Așa ți se pare? Ascultă dar să-ți repetez lecția mea. Tu iubești pe duduca Anica, fata unui proprietar de aice; părinții ț-au făgăduit-o, dacă moșu-tău s-a face danie ție, dar moșu-tău nu vrea să se lege, pănă nu s-a încredința de vrea sau ba să meargă după dînsu c-na Caliopi Busuioc, care-i făgăduiește că l-a lua de zece ani acum. Deci, ca să dezbăr cu totul pe moșu-tău, eu Teodorini, actor român și prietinul tău, am scris trei răvașe suș-pomenitei c-ne Busuiocese, în care sub trei nume deosăbite îi cer de trei ori mîna sa, mîna aceasta ce o așteaptă moșu-tău de atîta vreme; și nădejduiesc că voi izbuti ca pănă în seară să aleagă numita

c-nă Busuioceasă macar pe unul din tustrele persoanele ce o să reprezentez, de nu pe tustrele.

DRĂGĂNESCU

Minunat! Ce vrei dar să mai ştii?

TEODORINI

Vreu să ştiu mai lămurit, acea ce tu mi-ai spus din fugă. De pildă, ce lucru-i astă c-nă Caliopi Busuioc, care de atîta vreme face să suspine inima cea de vameş a moşu-tău?

DRĂGĂNESCU

O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente şi viitoare, o fată bătrînă şi nebună care-şi închipuieşte că nebuneşte pe toţi bărbaţii, şi socoate că nu-i poţi zice bună dimineaţă fără să-i faci o declaraţie de amor. Cînd rea şi nesuferită, cînd sentimentală şi cochetă, s-aprinde şi se alintă ca o copilă brudnică, şi deodată o vezi că se aruncă în disertaţii metafizice şi în dispute literare, de n-o mai înţălege nici dracul. Toată dorinţa ei e s-audă vorbind de dînsa. Închipuieşti-ţi că se socoate poetă şi muzicantă, încît bietul tîrguşorul nostru geme de versurile şi de sonatele ei; de aceea noi toţi o numim Muza de la Burdujăni.

TEODORINI

Cum dracu moşu-tău, un om aşa de rece şi de flegmatic, s-a înamorat de dînsa?

DRĂGĂNESCU

O cunoaşte de mult. S-a deprins văzînd-o în toate zilele; şi-apoi au fost odată amîndoi tineri; lumea a şi vorbit multe de dînşii pe vremea aceea. Vrea pesemne să-şi răscumpere păcatele tinereţilor.

TEODORINI

Mai are ea niscai resturi de frumuseță?

DRĂGĂNESCU

Ce are a face? O groază, frate! orice ț-ai închipui e mai puțin decît cum e în ființă.

TEODORINI

Mări, ce spui?

DRĂGĂNESCU

Te-i încredința cînd îi vide-o.

TEODORINI

Planul meu e gata. Sub numele de neamț o să atac simțitatea ei, cochetăria sa subt acel de italian, și s-o fac s-o apuce năbădăicile subt acel de grec; las-pe mine, și haidem acasă la tine, trebuie să-mi fi adus costiumele; și fiindcă și casa ta e chiar alături, n-a să urmeze zăbavă între vizitele mele.

DRĂGĂNESCU

Toată nădejdea mea-i la tine!

(Ieșe amîndoi; Stănică intră.)

SCENA 3

STĂNICĂ

(singur)

Iaca bre! cuconașii iștia se duc, parcă se tem de cuconița. Doamne! cît îi de amarnică azi! nimic nu-i mai place. Am închiet-o de trei ori și tot s-o rupt sferile, curgea apa de pe

mine; pe urmă o trebuit s-o văruiesc din cap până în picioare, da încai acu-i albă și roșă ca o păpușă.

Parcă-i scoasă din cutie,
Zău așa-i de pupuică,
Însă geaba! n-a să fie
Niciodată frumușică.
O fetiță de la țară
N-are-atîte fesfesele,
Se gătește la izvoară
Cu ghioci și viorele;
Nu ca aste tîrgoveațe
Ce se dau hojma cu humă,
Încît seamănă-a lor fețe
Vizdogi bătute de brumă.

Eu nu știu de ce nu-și toarnește o fată în casă? M-o luat pe mine, pentru că m-o crescut și m-o învățat carte; zice că fetele îmblă după băieți, pareă băieții nu îmblă după fete, hă, hă, hă! Ian să-i gătesc benghiurile, și să-i pun oglinda la soare ca să se vadă ghine. Aha! o aud cîntînd, pesemne s-o schimbat vîntul. Dinioarea era poznă!

SCENA 4

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

C-NA CALIOPI

(cîntînd)

Azi cu o petițiune
M-adresăi către Amor,
Și-l rugăi cu-ncordăciune,
Să atîmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Azi am compus versurile aceste. Cum îți par, Stănică?

STĂNICĂ

Frumos, cuconiță, tare frumos. Cam mult *ciune* și *tăciune*.

CALIOPI

Taci, nătărăule, dacă nu *cuprinzi* limba cea frumoasă, și dă-mi un scaun. *(Stănică aduce un scaun.)* Nu aice: pune-l dinaintea oglinzii, prostule! *(Se pune jos.)* Așa-i că-s bine, Stănică? ha! cum îți pare! Ce zici de pana asta care am pus-o în vîrful capului, așa-i că mă prinde minunat?

STĂNICĂ

(în parte)

Parcă-i de cei care joacă pe frînghie.

CALIOPI

Ce-ai zis?

STĂNICĂ

Zic că tare bine îți șede.

CALIOPI

Așa-i? ține, caută aici în ridicol și fă-mi lectura celor trei bilete, în vreme ce eu îmi voi pune benghiurile.

STĂNICĂ

Cuconiță! D-apoi ți le-am mai cetit de vro trei ori.

CALIOPI

Nu face nimic; nu se satură cineva de ceea ce place.

STĂNICĂ

De la care să-ncep?

CALIOPI

Fie ori de la care.

STĂNICĂ

Iaca a neamțului. *(Ceteşte.)*

„*Cuconiță*

Mulți prietini a mele mi-au spus că in di gante Moldau nu e nimic mai curioz decît d-ta, și fiindcă eu vreu la mine un femee curioz, purced astăzi de la Cernoviț cu aine iudişe ailvaghen ca să aduc în fuga mare inima mea la picioarele d-tăle, cu care ih habe di ere... ş.c.l.

Baron Flaimuc"

CALIOPI

Știi că-i curioz om germanul acesta? treci la al italianului, stilul lui îmi place mai mult decît a celoralalți, se *servirarisariseşte* de *espresiiuni* mai alese. Ceteşte, zicu-ți.

STĂNICĂ

(ceteşte)

„Principesa mea!"

CALIOPI

(curmîndu-l)

Principesa mea! cît e de gentil, cît e de galant ! să-ți spun drept, Stănică, inima mea simte o *neînvingibilă atăşăciune* pentru amantul acesta! urmează... Principesa mea!

STĂNICĂ

Nu ştiu unde rămăsesăm.

CALIOPI

E, gogomane, la principesa mea!

STĂNICĂ

(ceteşte)

„Principesa mea! De este adevărat că siete corta e grosa..." C-niţă, parcă nu-i cinstit lucru ce spune el aice?

CALIOPI

Aşa se pare deodată, dar, să vezi, înadins o zice; se cunoaşte că-i om de gust. Zi înainte... Să vezi cum înobilează el ceea ce spune.

STĂNICĂ

(cetind)

„Că siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe persoane, mă jur... Dacă va fi cu volia d-tale... să te ieu de spoză." Spuză? ce va să zică el cu spuza?

CALIOPI

Spoză, va să zică soţie, ne-nvăţatule!

STĂNICĂ

(cetind)

„De cînd am speranţă că vei fi mia, nu mai trăiesc, mor, am murit! aşa, principesa animei mele!..."

CALIOPI

(curmîndu-l)

Auzi tu? Nu-s numai principesă simplă, sînt principesa animei lui. Ah! mă încîntă!

STĂNICĂ

(cetind)

„Aşa, principesa animei mele! mă dau d-tale cu totul, vei fi zeiţa mea..."

CALIOPI

(curmindu-l)

Zeița sa! ce stil! zeița sa! un zeu mă face părtașă divinității sale! pare că văz Olimpul, tot ce este sublim și mare la poalele tronului meu... zeița mea! ah, gust ambroziune, beu nectar asta mă-mbată!

STĂNICĂ

(cetind)

„Vei fi zeița mea, și eu îți voi fi sclav...."

CALIOPI

(curmindu-l)

Eu îi voi fi zeiță, și el îmi va fi sclav. Ce antiteză! o zeiță și îndată un sclav! O, cît de ușoare vor fi lanțurile sale! Nu te teme, gingașe străine! Îți voi sămăna viața cu roze, toate zilele tale se vor petrece în lîngori amoroase, și puterea mea va fi întrebuințată numai ca să aduci gelozie la lumea întreagă. Destul, Stănică fătul meu, nu mai urma, că mă prăpădești. — Dă-mi biletele.

STĂNICĂ

Da-să nu cetesc pe acel a grecului de la Galați?

CALIOPI

Fi! stilul său cade greu; persoana sa trebuie să-ți fi dînd colici.

STĂNICĂ

Poate, cuconiță, mie însă îmi pare răvașul lui tare cu gust; sînt multe lucruri bune de mîncat într-însul.

CALIOPI

Cetește-l dar, oricum și aceasta este o consideraciune adusă frumuseților mele, și-apoi cum zice poetul:

„Cine are gust să-mi creadă că amoriul am iubit,
Nu în ranguri, nu în titluri, ce în omul iscusit".

STĂNICĂ

(cetind)

„Chera mu!

Eu sînt un boiar negulitor, pentru că deşi sinto sluziaris sînto şi bacalis. Am auzito de d-ta că esti foarte mucalită; poznaşă şi bogată, şi fiindcă mie-mi plac ta cabazlichia che ta grosachia, am luat cai de posta, şi viu să-ţi spun, că de-i voi să fii femeia mea, te fur, te duc la Galaţi, şi-ţi astern la poale toate putinele cu icre, cu masline, toate chiupurile cu marinate şi licorini, şi toate cutiile cu halva şi rahatlicumia, care sinto is to bacalico tu duhu sas.

Sluzearis Lacherdopulos"

CALIOPI

Ce-i drept, e deşănţată scrisoarea lui; ideea să mă fure e originală.

STĂNICĂ

Mă mir numai de un lucru, cuconiţă! cum dracu s-o potrivit ei să vie tot într-o zi?

CALIOPI

Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon care vrea să mă lovească prin întreite asalturi!

(S-aude bătînd la uşă.)

STĂNICĂ

S-aude bătînd.

CALIOPI

Ah! atacul a să-nceapă; vezi cine-i, Stănică. *(Stănică tese.)* Caliopi, Caliopi, păzăşte-te! struneşte-ţi inima; ştii că ţ-au făcut destule pozne.

SCENA 5

C-na CALIOPI, şat. TROHIN, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Cuconu Trohin!

CALIOPI

(in parte)

Of, nesuferita ginganie! Stănică, dă-mi degrabă colecţiunea poeziilor mele. *(Stănică îi dă caietul.)*

TROHIN

Bună dimineaţa, cuconiţă.

CALIOPI

(cu glas moale)

Ai ginul să şăzi mult, arhon şatrar! am o migrenă grozavă, ş-aş vre să fiu singură.

TROHIN

Găteala d-tale nu seamănă a bolnavă; mi se pare că cine nu se simte bine nu trebuie să se stringă aşa tare.

CALIOPI

Cine ţ-a spus că-s strînsă?

TROHIN

Se vede cale de-o poştă.

CALIOPI

Ai vrea poate să imblu în habacii ca d-ta. Nu ştiu ce manie e asta să imble aşa încotoşmănat?

TROHIN

Așa m-am deprins de la părinți.

CALIOPI

Cînd te văd așa, mi se zgîrcesc nervile.

TROHIN

Ce pot să-ți fac eu?

CALIOPI

Ce poți să faci? Poți să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roși, să pui un pantalon elegant, botine de glanț, un bonjur făcut după jurnal ca toată lumea bine educată, ș-atunci aș putea suferi viderea d-tale, dar în halul acesta, o ceriule! mă sparii!

TROHIN

Mă! de cînd te-ai făcut așa spărioasă, cucoană! țiu minte că, într-o vreme, nu te prea spăriam.

CALIOPI

Ce vrei să zici, boierule?

TROHIN

Mă pricepi d-ta, dar vorba multă, sărăcie, spune-mi, c-niță, luatu-ț-ai de seamă? O să sfîrșim vrodată, ori ba? Destui-s zece ani de cînd mă porți cu vorbe. Zău m-am săturat; aș vrea să mă văd și eu pus la cale.

CALIOPI

Trebuie să se cunoască cineva, pănă a nu se determina a-și lega soarta.

TROHIN

Mi se pare că de douăzeci de ani am avut destulă vreme să ne cunoaştem bine.

CALIOPI

(iute)

Du-te afară, Stănică! *(Stănică iese.)* Ai nişte vorbe incovenante, care sînt insuferibile. Ne cunoaştem de douăzeci de ani! aceste mai trebuia să le spui dinaintea băietului acestuia. N-ai nici o delicateţă şi cînd te porneşti la hodorogit, nu te mai poate nimic opri... douăzeci de ani!

TROHIN

Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.

CALIOPI

Haide, haide, zi boierule, zi ce-ţi iese înainte. Douăzeci de ani! — N-oi fi niciodată femeia unui om care mă cunoaşte de douăzeci de ani.

TROHIN

Bun! în sfîrşit ţ-ai călcat pe inimă, mai bine aşa, încai să se ştie; mie-mi plac lucrurile pe faţă; ş-apoi să-ţi spun una, pentru ce gîndeşti că vreu să mă-nsor cu d-ta? pentru că sînt singur şi vine o vîrstă unde are cineva trebuinţă de o tovărăşiţă. D-ta eşti cam vorbariţă, cam nestîmpărată, m-aş fi luat cu d-ta şi mi-ar fi trecut poate de urît... Dar să nu mai vorbim de asta. Am pus la cale să însor pe nepotul meu, lucru care-mi pare mult mai cuminte decît să te ieu pe d-ta; mă fac danie lui cu tocmală c-a veni cu femeia lui să şadă cu mine, ş-atunci firește oi avea cu cine a-mi petrece vremea, fără să mai am bătaie de cap.

CALIOPI

Minunat! înzăstrează-ți nepotul, însoară-l, fă ce știi cu dînsul, ce-mi pasă mie? Știi că nu-l pot suferi, un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în rîs. Dar, *firește*, poftesc în casa mea să nu mai calci. Destul e de cînd mă compromeți, depărtînd partizile ce mi se înfățoșează. În adevăr, cînd vede cineva pe un om că se ține lipcă de poalile unei biete tinere femei, cine mai are curajul să se prezenteze? Între noi, dar, s-a sfîrșit, nu mai avem nimic de-mpărțit împreună. Vezi că și cu *firește* știu a mă hotărî ca și d-ta de lesne. Sluga, arhon șatrar. Sluga.

TROHIN

Plecăciune, cucoană; ne-am hotărît firește a nu ne mai videa ca niște oameni ce se cunosc de douăzeci de ani, dar poate, cine știe, ți-i mai lua de seamă. *(Iese. Stănică întră.)*

SCENA 6

C-na CALIOPI. STĂNICĂ

CALIOPI

N-am ce să-mi mai ieu de seamă. *(Lui Stănică.)* Ian spune-mi, băiete, nimită-s?

STĂNICĂ

Unde, cuconiță?

CALIOPI

Fața nu mi-e schimbată? Figura nu mi-e tulburată, prefăcută-s?

STĂNICĂ

Zău, cuconiță, ai pus atîta zugrăveală, încît nu se mai cunoaște.

CALIOPI

Dă-mi să beu ca să mă liniştesc. *(Stănică îi dă de băut.)* Parcă s-audé nu ştiu cine; vezi cine-i, Stănică, întreabă numile şi anonsează frumos. *(Stănică iese.)* N-oi mai auzi vorbind de vrîsta mea de-acum, slavă Domnului!

Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestezeşte,
Ne rămîn încă multe-avantagiuri;
Inima arde şi sfîrlieşte.
Precum şi vinul cînd se-nvecheşte
E mai puternic, mai cu plăcere,
Astfel femeia de ce iubeşte,
De ce tot încă amor mai cere.

SCENA 7

Cucoana CALIOPI, baron FLAIMUC, STĂNICĂ

STĂNICĂ

(anunţînd)

Baron Flaimuc.

CALIOPI

Bonjur, domnule baron. *(Sculîndu-să, lasă să cadă basmaua.)*

FLAIMUC

Untertenigster. Fon di cuconiţă ai dat jos... *(Arată basmaua.)*

CALIOPI

(luîndu-şi basmaua)

Mersi, baron.

FLAIMUC

Se pare poate curioz la cuconița vizita meu, dar zo precum Dioghenes grihișer filozof căuta un om, eu gnedige frailain, caut un baronesa pentru mine, un curioz baronesa. Caut mult un curioz baronesa, și acum mi se pare am găsit pe dînsul. *(Arătînd cu degitul la c-na Caliopi.)*

CALIOPI

(alintîndu-se)

Diogen căuta un om desăvîrșit.

FLAIMUC

Eu am găsit un femeie, care are tot sfîrșit.

CALIOPI

Galanteria dumitale, domnule baron, mă încîntă, deși mă îngrijăște că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceți de mine.

FLAIMUC

O, ia; la noi, cuconiță, femeile au obicei să se mărite ca să facă chinder; eu doresc un femeie care să facă la mine poezii zo vi der Șiller, vi der Ghete...

CALIOPI

Ghete! Șiller! ce nume înalte ai rostit, baron! Feblele mele talente cum vor răspunde la așteptarea dumitale?

FLAIMUC

Silește și poate. Aber nu trebui să gîndești che asta oprește pe noi de a face chinder, und chinder und poezi. Ia, main șaț!

CALIOPI

Ah! Limbagiul acesta testimonează că simțibilul amor ș-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde în sînul vostru.

FLAIMUC

Frumos, aber ferştec niht. — Cîţi ani ai la dumneata?

CALIOPI

Douăzeci.

FLAIMUC

Tînăr, pre tînăr... Saperment! asta supăr mult la mine... Atîta tot?

CALIOPI

Nu ştii, baron, că o femeie asupra vrîstei niciodată nu-şi sloboade cel pe urmă cuvînt.

FLAIMUC

Sloboade, sloboade, ih bite.

CALIOPI

Trebuie dar să mă mărturisesc ca unui duhovnic; am douăzeci şi trei.

FLAIMUC

Zer venig. Nu se poate să faci treizeci?

CALIOPI

Doamne fereşte, baron, nu se poate. Pune douăzeci şi cinci, şi să nu mai fie vorbă.

FLAIMUC

Fie, finf und ţvanţig... Cînd îi fi baronesa mea, îi spune mai mult la mine.

CALIOPI

Cu neputinţă. Eu sînt păn-acuma o iederă fragilă, neavînd stejar de care să mă sprijinesc.

FLAIMUC

Eu oi fi der stejar şi ne-om sprijini ale baide. Cînd nunta?

CALIOPI

Ah, ce grabă! Dă vreme sfielei mele să se gîndească pînă-a nu răspunde.

FLAIMUC

A! zi zînd bolnava de sfială? O!... pînă mîni trece, aşă-i?

CALIOPI

O! cît eşti de grabnic.

FLAIMUC

O, ia, trebuie, pînă mîni să treacă sfiala; ş-apoi du bist maine, ih bin daine, om cînta, om sări, om juca. — Apropo, danţen-zi?

CALIOPI

Ceva

FLAIMUC

O, himel! *(Baron Flaimuc ia pe cucoana Caliopi şi face un tur de calţ. Orhestru cîntă:* O du liber Augustin. *Baronul şi c-na Caliopi fac o promenadă cu trei paşi cu mare flegmă. Trecînd pe lîngă rampă, c-na Caliopi strigă la orhestru:* Plus vite. *Orhestra joacă repede, baronul face un tur iute şi cu multe grimase cu c-na Caliopi, pînă ce ea, obosită cade pe un jilţ.)*

Ţum viderzeen, maine libe; dain pur tujur.

CALIOPI

(abia răsuflîndu-se)

Ah! ah! Adio, baronaşul meu!

(Baronul iese.)

SCENA 8

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

(Cucoana Caliopi se scoală şi-şi face vînt cu evăntailul.)

STĂNICĂ

Ăra! cuconiţă! Da ce fel de ibovnic îi aista! Nici te-o luat încă şi te-o pus la joc; ştii că-i poznaş? Eu de-aş fi femeie, nu l-aş lua, Doamne apără.

CALIOPI

N-ai luat seama, Stănică, că n-au conferit nimic despre figura mea?

STĂNICĂ

Eu nu ştiu, pesemne are orbu găinilor. Hi, hi, hi! au fost degeaba toată boiala. Hi, hi, hi!

CALIOPI

Ah! dragul meu Stănică! cîte e de tînguibilă o jună femeie, cînd urmează a-şi decida soarta! Dacă şi ceilalţi doi or fi tot aşa, o să fiu silită să mă-ntorc la şatrarul, de care însă mă cotorosisem din toată inima.

STĂNICĂ

Te-ai cotorosit de cuconu Trohin? Zău, bine ai făcut, cuconiţă. Dacă este să am stăpîn, mai bine pe cuconu baron; el mai tare-mi place.

CALIOPI

N-ai grijă, băiete, n-a fi nici unul nici altul. Nu; am o presimţire şi inima-mi spune că scumpul meu Turlupini va lua mărul.

STĂNICĂ

Eu socot, cuconiță, c-ar fi bine dumneta să nu-i dai nici măr, nici pară, păn-nu-i videa și pe grecul cel cu putinile și cu chiupurile... Acela are multe lucruri bune.

CALIOPI

Nu te teme.

STĂNICĂ

Vezi dumneata, cuconiță, că nu știu cum dumneta nu te prea ții; ce nevoie era să joci ștair cu neamțul, si să-i zici baronașul dumitale?

CALIOPI

Asta nu va să zică nimică. Trebuia să-i dau o idee bună de mine, ca să nu-l las să se răcească.

Amorul glumește,
Jucării iubește,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l slobozi pre tare,
Dai de supărare,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l ții în respect
Îi fără efect.
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

SCENA 9

Cei din urmă, TURLUPINI

TURLUPINI

(iute)

Intru fără a mă anunța, adorabila mea, așa de mare impacienţă am de a-ți căděa la picioare. *(Schimbînd tonul.)* Ma mă înșelo cu bună seamă, madamigelă; voi nu sînteți persoana che io caut: nu sămănați după vrîstă să fiți damigelă de măritat.

CALIOPI

Ce înțelegi cu vrîsta, domnule?

TURLUPINI

Este foarte giovine, foarte teneră.

CALIOPI

E! cînd are cineva șeptesprezece ani, nu-i așa tînăr. *(Se alintă.)*

TURLUPINI

A, minunat! sono transportato, incantato!

CALIOPI

(încet. lui Stănică)

Așa-i c-aveam dreptate, Stănică; vezi cît e de amabil?

TURLUPINI

Che ochi! che gura! che figura! ia să văd dinții? *(Cucoana Caliopi își arată dinții.)* O, perle di Oriento! non dubito che la siniorina salta, joaca, danța, canta. *(Rugîndu-o.)* O, la sua voce!

CALIOPI

Sînt cam răgușită, sinior!

TURLUPINI

Nu-i nimică, cvalche coza, una barcarola, una arieta italiana.

CALIOPI

Trebuie să mă supun.

TURLUPINI

Faciamo una șena dramatica e tragica.

Che mi servi che sei bella;
Se non m'ami, o, crudella!
Sveniro quel nero cor.
Che tradisis il mio amor.

CALIOPI

Pietà, Signore, chiedo.

TURLUPINI

Inumana, non ti credo.

CALIOPI

Son un' povera donzella.

TURLUPINI

Ma sei cruda, infidella!

CALIOPI

Sventurata, al son io!

TURLUPINI

Tu tradisti l'amor mio.
Sveniro quel nero cor,
Che tradissi il mio amor!
(Aice o ucide cu evântaliul ei.)

CALIOPI

Ai nu mă... că mă gîdil...

TURLUPINI

Crudela! aş vrea să te pap, să te mînînc, să te înghit.

CALIOPI

O, sinior! tare eşti aprins!

TURLUPINI

Che delicioasă petrecere o să avem. Te-oi adora, mi-i adora, ne-om adora, ş-apoi om sări, om juca, om cînta...

CALIOPI

(cu nevinovăţie)

Numai atîta o să facem, siniore?

TURLUPINI

Aste sono numai bagatele... îi videa, te-i mira... Ma che băiet este acesta? ţi-i ficior, ţi-i frate, ţi-i văr? fie oriche, carrisima, zi-i să iasă afară; prezenţa lui mă supără.

CALIOPI

(cu frică)

Ba, ba, să nu te duci Stănică, să nu cumva să te duci. Dar ce vrei de la mine, siniore! mă faci să tremur. O, ceriule! ce amor!

TURLUPINI

Numai dumneta poţi inspira asemine amor; si, zeiţa mea, te ador; *(cade în genuchi şi se scoală îndată)* ma voi?

CALIOPI

În adevăr nu ştiu ce să răspund.

TURLUPINI

Che? nu vrei să te marita con il sinior Turlupini?

CALIOPI

Nu zic asta.

TURLUPINI

Apoi che zici, per dio! răspunde; mă faci să sufăr un milion de morţi, nu ştii che...

A! cînd soţia vei fi
Lui sinior Turlupini,
Vom dănţa şi vom cînta,
Vom dormi şi vom minca
Parmezan cu macaroane,
Şi confete şi bomboane.

A! cînd soţia vei fi
Lui sinior Turlupini,
Ne-om duce la opera,
Ne-ncetat ne-om adora,
Şi vom merge la primblare
Cîte pe-un catîr călare.

A! cînd soţie vei fi etc.

CALIOPI

Știu, sinior, dar sînt îngrijită. N-am mai văzut om ca dumneta.

TURLUPINI

Pricina este că tuti li omeni sono di ghiața, e io sono di foco. Răspunde-mi, cara, mă iubești? m'ami?

CALIOPI

(c-o oftare)

Poate să te vadă cineva fără să te iubească, cînd nutrește în pept un tezaur de amor?

TURLUPINI

O, grație! Mile grație! S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu... Acum, cara mia spoză, dă-mi o idee de inima dumitale. Sînt eu cel întăi care a făcut-o să palpite?

CALIOPI

Mai ai îndoială?

TURLUPINI

Ma nime altul nu te-a curtenit?... nu rispondi! *(Cu furie.)* Corpo din Baco, cine-i obraznicul acela?

CALIOPI

Vameșul de aici.

TURLUPINI

Spusu-i-ai să nu-ndrăznească să gîndească?

CALIOPI

Da.

TURLUPINI

Mai spune-i odată; scrie-i dinaintea mea, te rog.

CALIOPI

Îi de prisos, sinior, l-am înlăturat.

TURLUPINI

Molto bene. Mă duc subito, să-mi trimit caii, caleasca, oamenii...

CALIOPI

Dar mai îngăduie, mai avem treabă.

TURLUPINI

Che a fost mai greu, e fato.

CALIOPI

Nu cred.

TURLUPINI

Ha, ha, ha! Bagatele! Adio, adio! Vengo subito. *(Iese.)*

SCENA 10

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Așa-i că-i gata ș-aista, cuconiță?

CALIOPI

Nu știu, fătul meu, dar grăbirea lui care-i arată amorul m-a subjugat...

STĂNICĂ

Rămîne bietul grec cu putinile!

Zău, cuconiță, pacatu mare!
Eu văd că grecul aista are
Lucruri plăcute, bune bucate,
Tot cam sărate și chipărate,
Știu că stomahul mi-ar fi tot plin
Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn. } *(bis)*

Zău cuconiță, ie-l, mă ascultă,
Făr-a mai face vorbă-așa multă,
Toate sînt bune cînd omul are
În toată vremea de-ajuns mîncare.
Știu că stomahul mi-ar fi tot plin
Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn. } *(bis)*

CALIOPI

Să videm. Încă n-am luat nici o deciziune.

STĂNICĂ

Parcă m-aș apuca că domnul Pirlipipi a să-mi hie stăpîn.

CALIOPI

Dar ia spune drept, Stănică; ce foc; ce limbuție! Eram nătăroaică pe lîngă dînsul. Cum ț-am părut?

STĂNICĂ

Ca totdeauna. Da n-ai auzit, cuconiță, că mă socotea că ți-s ficior.

CALIOPI

Sărmanul! știa el ce mai zice? Amorul îi învîrtise capul.

STĂNICĂ

Pesemne şi a dumitale cap era învîrtit, dacă ziceai că eşti de şeptesprezece ani?

CALIOPI

Mă rog, de unde ai luat să şezi în casă cînd am musafiri? Unde ai mai văzut o slugă să şadă înfipt ca un par în odaia stăpînă-sa, cînd nu-i singură?

STĂNICĂ

Zău cuconiţă, mi să pare c-am făcut eu bine. De nu mă-ntîmplam în casă, Domnul ştie ce păţeai cu domnul Pirlipipi; cum începusă... zău...

CALIOPI

Gîndeai că mă temeam? cît eşti de prost! Aşa au trebuit să mă fac, c-aşa-i moda.

STĂNICĂ

S-aude nu ştiu cine... îmi pare că-i grecu... să şăd în odaie?

CALIOPI

Ba.

STĂNICĂ

(iese puţin şi apoi intră de anunţă)

Cuconul sulgerul Lacherdopulu de la Galaţi *(Iese.)*

SCENA II

Cucoana CALIOPI, sulgerul LACHERDOPULOS

LACHERDOPULOS

Calimera, che calos orisa! ştii, chera mu, că-i departe de la noi şi păn-la voi? de la un capăt de ţară la altul.

CALIOPI

Vii de la Galați, domnule?

LACHERDOPULOS

Chiar din politia Galații; da să vorbim de treaba noastră. Ai primit revasul meu? Cum ți se pare? Ha, ha, ha, ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh și cu parale, ca s-arăt gălățenilor că știu alege. Am auzit-o che joci și Chera Marghiola; me tin adian sas.

(O ia la joc și cântă amîndoi.)

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
De țe ai spart ola?

CALIOPI

Dac-am spart-o ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Scoate-mă din bola.

CALIOPI

De ești bolnav ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Amu nebuneala.

CALIOPI

De ești nebun ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Paraxeno pragma! sînt lucruri care se înțăleg foarte lesne. Paradigmatos harin, cu așĭ pute gîci cîte oca tragi dumneta. *(Rîde.)* He, he, he, nici n-am trebuință să întreb de ești tînără și frumoasă, pentru că m-ar rîde oamenii. *(Rîde.)* He, he, he, dar de ai pnevma, asta n-o pot cunoaște.

CALIOPI

Cînd nu-i cineva gogoman, poate lesne cunoaște.

LACHERDOPULOS

Iaca ce mi am zis ego. Duduca asta se vede că are duh, de vreme ce i-a mers buhu de la Burduzani pănă la Galați... Zice parimia: de n-ar fi foc n-ar fi fum; dar iar bine că ț-a rămas macar atîta, după ce le-ai prapădit pe celelalte. Ma, ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoțonat așa? duhul ce ai ar trebui să-ți arăte că nu te prinde diolu.

CALIOPI

De unde vezi că m-am împopoțonat? sînt de abia îmbrăcată, sînt în neglije, în cel mai mare neglije.

LACHERDOPULOS

Ma cum te imbraci dar cînd ești gătită?

CALIOPI

Ca muzele, domnule sulger, ca muzele; fără șemizetă, cu brațele, spatele ș-aista *(arătînd peptul)* goale.

LACHERDOPULOS

More, să nu faci mascaralicuri de aste cînd îi fi la noi.

CALIOPI

Mascaralicuri! nu te teme că n-am de gînd să fac nici de aieste, nici de altele.

LACHERDOPULOS

Vezi că gălățenii noștri sînt în stare să creadă că ești nebună.

CALIOPI

Nebună! Auzi, nebună!

LACHERDOPULOS

Contos psalmos, aleluia; eu am spus la tot Galațul că ești un ipochimen deosebit; te așteaptă dar; îi să fii ca o didascalos a politiei, să le arăți ta marafetia, ta cabazlichia care știi; să-i înveți să facă stihus, che ta lipa... che ta lipa...

CALIOPI

Le-oi arăta cum trebuie să primească niște obraznici ca dumneta.

LACHERDOPULOS

Pola cala, arată-le tot ce vrei, numai nu le-arăta ce mi-ai arătat mie. *(Arată peptul.)*

CALIOPI

(mînioasă)

Mă rog, mult îi să mă scoți din răbdare?

LACHERDOPULOS

Te grăbești să te măriți? He, he, he, agali, agali. Te-i face sulzereasa n-ai habar. *(Rîde.)* He, he, he, cum se uită la mine! se cunoaște c-odinioară a fost ceva. Fost-ai leleo, cînd ai fost, he, he, he!

CALIOPI

(furioasă)

Stănică! Stănică! Stănică!

SCENA 12

Cei din urmă, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Ei! ce este, cuconiţă?

CALIOPI

Dă-l pe dumnealui afară.

LACHERDOPULOS

(către Stănică)

Nu te apropia, catergari! *(Către cucoana Caliopi:)* Ti ine, chera mu? îţi vorbesc creştineşte şi-mi răspunzi alantala. Bre ti musa! more a me sto calo! tetia mutra găsesc eu şi la Galaţi *(Iese.)*

CALIOPI

A! *(Cade pe un scaun.)* A! mor!

SCENA 13

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ

(în sine)

O! ce păcat; cuconiţa n-a să-l iee nici pe aista, ş-aista tare-mi vine mie la socoteală. Cine ştie! se vede că n-o ştiut cum s-o ieie, de s-o mîniet pe dînsul. Cu cuconiţa nu trebuie multe marafeturi. *(Uitîndu-se la cucoana Caliopi care seamănă lăşinată.)* Cuconiţă, n-auzi, cuconiţă, cuconiţă hăi! pesemne ţ-o făcut ceva omul aista? Iaca, dacă eram eu în casă, nu-l lăsam.

CALIOPI

(sculindu-se iute)

Dă-mi un pahar de vin curat. A! îmi vine leşin; zi să-mi facă degrabă nişte pîrjoale.

STĂNICĂ

(se duce pin-la culise şi strigă)

Condurache! cuconiţei nu-i e pre bine, fă degrabă nişte pîrjoale. *(Gătind de băut, în parte:)* Asta-i bun, cînd o văd că cere vin curat şi pîrjoale, ştiu că n-are nimic.

SCENA 14

Cei din urmă, TEODORINI

TEODORINI

(văzînd-o bînd, cu accent nemţesc)

Das isi gut, face bun di baronesa.

CALIOPI

Ce poftești dumneta?

TEODORINI

(accent italian)

Per che, principesa mia, non conoşti pe il sinior Tudupini?

CALIOPI

Dumneta?

TEODORINI

(accent grecesc)

O arhon satraris, o vamesis m-a poftit să-ți dau răvășelul aţesta. *(Îi dă un răvaş.)*

CALIOPI

Stănică, ce însemnează asta?

TEODORINI

(accent firesc)

Cuconiţă, am venit să-mi cer iertăciune. Pentru ca să-ţi plac, aşi fi dorit să mă fac în patru, dar nu m-am putut împărți decît în trei şi îmi pare foarte rău. Am cinste a mă recomenda, că eu sînt baron Flaimuc, sinior Turlupini, şi sulgerul Lacherdopulos, totodată şi slugulița matale. *(Fuge.)*

SCENA 15

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI

Aşa-i că tu n-ai fi gîcit că-i tot o persoană? Eu m-am priceput îndată că trebuie să fie o glumă a şatrarului. Însă să vedem ce-mi scrie. *(Cetește:)*

„*C u c o n i ţ ă !*

Aşa precum singură ai hotărît, că între noi s-an sfîrşit, apoi am sfîrşit şi eu căsătoria nepotului meu, căruia mă şi fac danie; prin urmare aceasta *fireşte* mă împedică de a fi ca păn-acum, a dumitale plecată slugă ş.c.l.“

STĂNICĂ

Aşa-i, cuconiţă, că asta n-ai gîcit-o? Ştii că tare seamănă că-i să rămîi fată?

CALIOPI

Pușche-ți pe limbă, prostule! Dă-mi colecțiunea de poezii

STĂNICĂ

Iacătă-o. *(I-o dă.)*

CALIOPI

(către public)

Să vă cetesc o elegie de-a mele? Ba mai bine să vă cînt un cîntic.

Cînd o fată tot alege,
Ea adeseori culege,
Însă, ah! ce desperare,
Cînd și ce culege n-are!
Apolon o părăsește,
Dorul o îmbătrînește;
Din a lumii visuri goale
Se deșteaptă cu...

STĂNICĂ

(aducînd un talger cu pîrjoale)

Pîrjoale!

CALIOPI

(mîncînd)

Ah! în ce oribilă pusăciune se găsește o jună femeie cînd trebuie să despuie... de inima sa, și se vede nevoită a face o transacțiune... cu sentementul onorului! *(În vreme ce ea mînîncă și vorbește, întră șatrarul Trohin, Drăgănescu cu mireasa, Teodorini, tineri, dame etc. și formează o horă împrejurul cucoanei Caliopi cîntînd):*

Să trăiască! să trăiască!
Muza de la Burdujeni,

Buhul ei să se vestească,
De la Iaşi la Botoşeni.

CALIOPI

(uimită, cu talgerul de pîrjoale în mînă)

Ce va să zică? Ce ghet apan? domnilor, lasaţi-mă! *(Vre să iasă din cercul horei, care cîntă iar.)*
Să trăiască, să trăiască etc.

(Perdeaua cade)

Notă

Noi am fost zis — nu ne mai aducem aminte unde — că sînt mulţi care schingiuiesc şi sfîşie frumoasa noastră limbă, şi în loc de creatori se fac croitori, şi croitori răi.

Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezînd că facem un bine arătînd ridicolul unor asemine neologişti.

Publicul ne-a înţeles, şi ne-a răspuns prin aplaudele sale, din care însă partea cea mai mare se cuvine jocului artiştilor noştri.

În adevăr, d. Teodorini e atît de bufon în întreita sa rolă, d. P. Nicolau atît de prostălău în Stănică, încît şi nevrînd te fac să bufneşti de rîs.

Cît pentru d. *Millo*, directorul Teatrului Naţional, noi credeam că după Nişcorescu, Kir Gaitanis şi Baba Hîrca, nu mai are cum fi mai comic; dar ne-am amăgit, căci originalitatea cu care a creat rola Muzei ne face a gîndi că d-sa are o zînă vesălă care-l însuflă de ne vrăjăşte; şi că de la îndoitul său talent de autor şi actor, sau mai bine zicînd de la iscusita sa pană şi minunatul său joc, teatrul are încă mult a aştepta.

IV

NEGRU PE ALB

SCRISORI LA UN PRIETEN

SCRISOAREA I

(PRIMBLARE)

Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei — mișeniță de judani stremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergînd prin bogate finațe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cîntare a crestoasei ciocîrlii, și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din cînd în cînd cristeiul cu răgușitul glas. El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciușcei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar iacă te apropii de Tîrgu-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume și lucrul! cîte lucruri și cîți oameni își ascund nimiccia sub pompoase numiri!

Acest tîrg a fost odată rezidință domnească; acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decît numai o biserică făcută de Ștefan Marele; pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Tîrgul-Frumos de ce merge, se face urît.

Nu departe de aici, sînt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sînt însă neîngrijite. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemînările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sînt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească

asemine ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aice.

Aproape de Tîrgul-Frumos sînt încîntătoarele domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lîngă mărirea feodalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri — sprijeni a patriei și a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-acea vale frumoasă — adevărat peizaj a Elveției — acel palat gotic, împregiurat de modeste case țărănești? Acolo sînt Miclăușenii. O cucerie sfîntă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte îmbrăcate de răcoroasă pajiște. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decît mărețele mausolee de bronz și marmoră ce arată lumei deșertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniștea sufletului și dulceața vieții cîmpești.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puțin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mîna zînelor. Acolo este Șcheca.

Pe șesul acesta s-au înfrînt ambițioasele planuri a unguroenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, dupre talentele și virtuțile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rîndul lui Tit, ce numea perdută ziua în care nu i se înfățoșa prilej să facă vreun bine. Nu știu însă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate lucrurile bătrîne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestriț prundiș se leagănă trîndava Moldovă. Întocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfîrșit lîngă Roman, vine de s-aruncă în brațele Siretului, amorezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a cîteva sate de unguri, aduși și locuiți aice de domnii români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sînt și în Besarabia, unde multe sate sînt locuite și pînă astăzi cu ruși (malorosiani).

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborîm din trăsură, și n-ar fi nici o greșală dacă am merge pe jos pînă la gazdă, căci prin bortele șoselei de pe ulița Romanului, sîntem în risc să ne prăvălim, și să ne rupem gîtul.

Politia Romanului întemeiată de romani și numită *Practoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*, este catedră episcopală și capitală de ținut. Biserica episcopiei nu se deosebește prin altă decît prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfîrșită. Nimic mai frumos decît situația acestui tîrg pe un vesel podiș îmbrățoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urît și mai trist decît casele lui. Un lanț de dughene de lemn, mucede de vechie, cu lungi și spînzurate streșine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frînghii și băuturi, alcătuiesc una și singura uliță a Romanului. Odată însă acest tîrg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sînt acum pustii.

Aproape de Roman, pe moșia Gîdinții, se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Urechie zise că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșăște însă bunul bătrîn în astă închipuire ce și-a făcut-o singur. Țara fu numită pentru frumusețea ei de romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, și rîul și-a luat nume de la țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușele clavirului.

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntrul Romanului se împrăștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu

rădiuri umbroase, satele aste cu aşezările mîndre, munţii azurii ce se privesc în depărtare, vegetaţia astă vie, toate te fac să uiţi urîtul tîrgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stînga sînt Budeştii. Toate sînt frumoase în ţinuturile Romanul şi Neamţul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebeşte numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebăgare-n seamă pe lîngă Bălăneşti. În iazul acesta, precum odinioară în fîntîna Ipocreni, ades se scaldă Muzele.[1]

Mergînd înainte nu te poţi opri de a privi cu răpire astă încîntătoare vale ce se desfăşură dinainte-ţi ca un covor. Vezi cel pîriu care o despică în lung şi seamănă de departe cu o cordea albă? Se numeşte Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambele malurile lui, şi acest întreit şir de munţi ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoşi şi creţi ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domneşte Pionul, spărgînd norii cu pleşuvul său creştet.

Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strîmtează. Vezi cele căsuţe grămădite sub poalele stîncoşilor munţi? Ia-ţi pălăria şi te pleacă; acesta e tîrgul Petrii! Riuleţul care l-am trecut de vro trei ori, călcîndu-l în picioare cu dispreţ, profund de o palmă şi abia zuzuind pe prundiş, cutremură-te, căci e Huejdul! Cînd Carpaţii se mînie pe petreni şi le trimit nori ca să-şi verse ploaie piste tîrgul lor, Huejdul acest lin şi ticnit, riuleţul acest nensemnat se îmflă, prăvale orice-i iasă nainte, şi furios sparge, trage îneacă şi după ce îşi răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegînd de se perde în alte ape, agerul pîriu!

Biserica astă roşie, este iar de Ştefan înalţată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce cîştiga o izbîndă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica şi un monument în care

[1] Pe atunci locuia acolo prietinul nostru fabulistul A. Donici.

să se mărească Dumnezeul războaielor şi a îndurărilor; pentru aceasta în rar tîrg a Moldavei nu vei găsi vreo urmă de a lui; şi în vreme ce pomenirea multor urmaşi ai săi cu sunet a perit, lucrările eroului român după trei veacuri şi jumătate stau încă întregi în Moldavia ca şi numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuţă făcută de eterişti; singură urma ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti şi a celorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti întrînd în Carpaţi veni cu puţini bravi la Peatră şi făcu astă biserică; apoi staţornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege şi patrie sub zidurile Secului.

Poziţia Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuţiţi muntişori. Cest mai nalt se numeşte Petricica, celalalt Cozla. Amîndoi stau falnici şi ameninţători deasupra ei, scăldîndu-şi picioarele în apele Huejdului ce şerpuieşte în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lasat pentru poet, şi poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cînta amorul şi gloria, nu în zgomotul oraşelor unde cîte o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara, sloboade nişte sonuri tînjitoare şi regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cînta între zăpezile Nordului, subt un cer brumos şi posomorît.

Vale e me ama.

SCRISOAREA II

(REȚETĂ)

April 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provinție este curiozitatea care un iașan deșteaptă, cînd, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se cobori din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai venit?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țăran este boier.)

— Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Și rizînd că l-a picălit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar tîrgul ferbe pănă seara, cînd toți provințialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decît de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tînăr e? — Bătrîn e? — Ce caută? ce vrea? la ce-a venit? — Știe franțozește? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șeadă aici? — Știe contrădanțul cel nou? — și... **și**... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Mai dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asupreşte pre bieții iaşeni.

— Eu am aflat o reţetă, îmi răspunse, cu care am scapat. Am avut trebuință, sînt acum vro trei luni, să mă duc până la tîrgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prînz mare, la care am invitat pre toți magnații tîrgului, mari, mijlocii și mici; barbați, femei, babe, fete ş.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mîncat, am băut, şi cînd am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, şi suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvînt:

„Bóieri, cucoane şi cuconițe!

„Eu sînt de la Iaşi:

„Şed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăiesc din venitul unii moşioare ce am.

„Mă numesc B.B.

„Am venit aici ca să scap de tina şi de pulberea Iaşilor, şi o să şed vro lună.

„Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, şi şcapte de cînd a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăieşte foarte bine cu bărbatu-său ce ține moşii cu anul, şi are velniță cu maşină, şi un unchi la Bucureşti, care şede pe Podul Mogoşoaiei n. 751.

„Sînt holtei, şi n-am gînd să mă-nsor.

„După slujbă nu îmblu.

„Nu-mi bat capul de politică, şi n-am nici o opinie.

„Nu sînt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu ştiu nici mazureă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

„Obicinuiesc a mă culca la şepte, şi a mă scula la unspreece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă.

„Iarna port peptar de flanelă şi galoşi blăniți.

„Am două frace, trei surtuce și patru perechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Vă rog să nu bănuiți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!“

Ideea acestui june părîndu-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

SCRISOAREA III

(VANDALISM)

Ianuari 1838

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea subt orice împregiurări, căci deși prefacerile înrîureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împrotiva clevetitorilor originei sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunse în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre daci, nație scitică liberă și viteză, grecii în mîndria lor îi numeau barbari, dupre proverbul lor favorit: Πῶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος. Nu știu însă de se cuvine acest nume unei națiii care, învingînd pre învingătorii lumii, avea un stăpînitor ce cerea Cesarului Dometian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta păn-în fundul Asiei alianța regelui partilor, vrăjmaș jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia o colonizâ cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmînd pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf

la cei ce le fuseseră tributari, iar care au mai rămas, se *romaniră*. Atunci Marele Împărat așezînd oști în cetățile dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinților nou cucerite în contra barbarilor. Cînd însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, cînd Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducînd feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici pănă la sfîrșitul veacului XIII, cînd cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru români.

Cîte puțin-puțin, adunîndu-se pe lîngă domnii lor, românii treptat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atîte sîngeroase bătălii și necurmate zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputîndu-o ajuta, curînd după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științile, România ce primise creștinismul în veacul III — căzu subt influința misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavone și goniră literile strămoșești. Aceasta fu cea întăi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeul creator care porunci să se facă lumină, călugării răspîndiră întunericul, strigînd: *Fiat nox!*

Pe lîngă aceasta, îndarn aste nenorocite provinții suspinau după un repaos dorit, căci atîtîndu-se războaiele între Rusia și Turcia ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarecare, liniște minciunoasă și amară!...

În adevăr, scăpaseră țările de tatari, pre care îi stîrpiseră armele Rusiei, dar căzuseră subt osînda altor tatari mai cum-

pliți, pentru că aceștia nu prădau o lună sau două, prădau regulat cîte șepte ani, și apoi cînd se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de la Adrianopoli aduse țărilor recîștigarea a parte din drepturile perdute de atîta vreme. Românul deșteptîndu-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce ginganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea întra? Cercetînd origina și limba lui, se văzu că e roman, căci deși îi zic valah, valah va să zică italian, și moldav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredințeze însă mai bine căută o istorie a țării lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea domnilor din Maramureș. Ureche, Miron și alți hroniceari au scris mai toți după tradiții fără-a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfîrșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă), dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviță, pre care îl încredințase că în ruinele ei sînt comori, și cu peatra cetății făcuse zidiul episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpa. Ciocanele spărgeau catacombele romanilor și cenușa lor o aruncau în vînt; iar cu peatra ei pavelau ulițile Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleștă de petre: îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfîrșit vrînd să-l aline, îi arătară două statuiete de

bronz, un vas cu vro trei mii monede, și o colonetă de porfir[1]. „Vandali! striga românul nostru, judecînd de pe aceste, cîte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bareliefele, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula romanii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere?“ Nime nu-l asculta; rîdeau de omul acesta smintit, care credea că niște petre pot sluji spre altă, decît a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsă lor că sînt români și sfarmă urme romane? Ce le păsă? Întemeiau încai o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un tîrg pavelat cu anticvități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a videa pe toată ziua perzîndu-se cîte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem cîte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curînd, cînd vom mîntui ruinarea tuturor acestor sfînte ruine, nu ne va mai rămînea decît a striga cu acel troian care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium...

Ce frumos ar fi — zice un literat englez[2] — de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiase în capătul imperiei sale! Dar cînd toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

Întru durerea ce ne sfîșie la privirea dărăpănării romanității, nu putem decît a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère![3]

---

[1] Monedele aceste le-au împărțit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvitățile găsite le-au luat dd. Mavros și Ventura și care a vrut și a apucat. La cabinetul din Iași nu s-a trimis mai nimic.

[2] David Urquart.

[3] Autorul acestui articol ce s-a publicat în „Albina românească“ cu *învoirea cenzurei*, fu exilat la moșia sa nejudecat și neosîndit — deși se găsea deputat — pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude.

SCRISOAREA IV

(UN POET NECUNOSCUT)

Mai 1838

Natura a lasat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească cîteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămîind orfan în tînără vrîstă, se duse la Liov în Galiția, la o rudă a sa ce era spițer, pe lîngă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supuie modei polone, mai adăogi un *schi* la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre nemți; pentru aceea, cînd muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franțeza, deși o știa mai puțin decît pre cea germană.

Pe cînd el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisînd chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnîndu-se de la Viena, îl cunoscu, și văzînd în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți.*

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu cîștigase decît un *schi* la sfîrșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa

îl întovărășiră și aiei. Muzele spăimîntate și Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gîndea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovărășiță, care-l ținea strîns în înghețatele ei brațe! Hotărî să vîndă particupuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocau la cap toată ziua; iubea muzele, și copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!

Pre lîngă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n-o ascundea, zicîndu-și:

...Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medecina și — mustețile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o pereche de musteți resucite atît de mari, încît ar fi fost de fală celui întăi husar ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decît mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o cîștigase de cînd fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfîrșea toaleta musteților, bea cîteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricîndu-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce cîștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pîne, iar medicamente niciodată.

Într-o zi, ducîndu-mă să-l văd, l-am găsit înfășat piste tot într-un pleaster.

— Ştii, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos şi să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap şi pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la ţară şi urmează dieta care o urmez eu:

Dimineaţa vom mînca cotlete şi vei bea un pahar de porter în loc de dicoct; la prînz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobeşti. Seara vom veni acasă osteniţi, vom bea cîte un ponci, ca să ne răcorim, apoi vom cina cu un ostropăţ de iepure.

Ascultîndu-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, şi întinzînd braţul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, contenește! Taci, zic, dacă creştin eşti! Nu vezi că mai îmi dau duhul de cînd de aste vorbeşti? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferinţa mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu ştiu, dar nu mă simţ bine.

Şi să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuşi îşi închipuia ordonanţele, îşi făcea leacurile şi se trata, deşi acum nu-i mai lucra nici o medecină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem cîteva luni, cînd am primit un răvaş de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, şi căutîndu-se într-o oglindioară scotea cîte un fir din frumoasele lui musteţi şi le punea într-o cutiuţă ca pe nişte preţuoase scule.

— Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ţi-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzînd că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, şi azi mă trezesc că-mi cad musteţile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înţeles, şi întinzînd mîna sa rece şi veştedă, m-a apucat de braţ.

— E de prisos, îmi zise; macar de aș ști că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzîndu-mă:

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzu musteața, și e chiar caricatură.

Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturdza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sînt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, și fiindcă n-am cum îi mulțămi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atît de jalnică, la vrîsta de 32 ani, mă încremenise!

— Scavinschi! i-am zis, de ce atîta dezgust pentru viață? Cine știe poate...

— Viața mea, îmi răspunse curmîndu-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrîstă m-am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gîndit că voi muri ca Gilbert într-un spital.

— Asta e soarta poeților, dar numele îți va rămînea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De aș fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, și la București, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un așa aer vesel, sfîrșise operația smulgerii mușteților (care, roase de veninul argintului viu ieșeau cum le atingea) și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormînt, zise: apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicînd: „somn — lipsă — mușteți...“

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropie, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mîna să cadă...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort!

O sudoare rece îmi înmuiă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieșit tremurînd și făcînd cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicînd: — „Franție — oaste".

Scavinschi zicînd: „lipsă — musteți".

Hoffmann moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut mustețile.

Firește, judecînd, deosebirea nu e atît de mare.

SCRISOAREA V

(IEPURĂRIE)

Februar 1838

— Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N... mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée...

— Și cînd vă bateți?

— Să ne batem? Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decît alții, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aș dori să mă-nveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, și desprețuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratat de limba și de mîna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? căci deși mă supără că mi-a zis mișel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă aș fi pironit într-un scriu, de ar putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreu să-l știu. Să zicem că l-oi omorî. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sînt născut vărsător de sînge? Și apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dînsul în ea. Se laudă dl. că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l oprește, și îi

făgăduiesc că șasezeci de ani voi întreba pre toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sîrgui pănă la sfîrșitul vieții mele să mă pocăiesc de aceea ce d-ta numești poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s-o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cît de mult în astă vale a plîngerei! Fanfaronul acesta poate și-a urît zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuiesc cît e de întuneric în mormînt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrîstei, cînd am încă o grămadă de trebi în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gînd! Și apoi ce mare treabă a omorî un om? cîteva grăunțe de șoricească face cît și plumbul lui. Nu știe nătărăul că un purice viu face mai mult decît Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sînge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cît îl desprețuiesc, de vreme ce n-am gînd să mă bat cu el?

Nu știu pănă la ce punt *iepurăria* poate degrada pre un om; n-am gîndit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vreie a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știu că duelul este un prejudeț ramas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie vèrzi, ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gîlcevile; sînt însă cazuri fatale cînd un om ce are cel mai mic simtiment de onor nu poate face altfel și trebui să se facă ucigaș, sau jertfă, dacă nu voiește a lasa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitîndu-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepîndu-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

SCRISOAREA VI

(CATACOMBELE M. NEAMȚU)

August 1839

Nu departe de cetățuia Neamțu — a cărie ruine se mai văd încă dărîmate de oameni și de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lîngă care se adunară cîțiva monahi; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea pe cînd Moldavia se bîntuia de războaie și de răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci, înturnîndu-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l pănă la Galați. Spre răsplata ospeției ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și corună împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și înveci nici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată.

După trecere mai de un veac, Ștefan Marele, văzînd că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lîngă bisericuța lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503, o sfîrși fiiul său

Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserica astă nouă, unde este și pănă-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe cînd arta zugrăviei era în decadință la greci. Desenul este grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul — ce luase astă numire de la pîrîul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate, și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare sarac află în toată vremea aici căutare și ospătare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lîngă aceasta, dar bisericuța s. Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deși învechită, sta pe lîngă ele ca o sfîntă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în același loc alta de peatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit acea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul bisericuței lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp[1], unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alăturea stă mormîntul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareț Paisie. Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmînd porunca evangelică: „Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă". Prevăzîndu-și sfîrșitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestminte, cu cîntări, tămîieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele

[1] Fiind laic, se numea serdarul Constantin Carp.

sfîntului barbat; cînd iacă cerul se întărîtă, vîntul stinge luminele, și ploaie vărsîndu-se în șiroaie, silește pre toți a-și căuta aciuare prin chilii. Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atîrnată în aer fără-a cuteza să cază, și înmormîntarea cuviosului monah se sfîrșește în pace și liniște.

Sub biserica astă nouă sînt catacombele monastirii, în care se pun oasele morților cînd le dezgroapă din umedul lor locaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stînjini lungime, trei lățime și șese palme de nălțime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mîntuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rînduri de polițî zidite sînt de-a lungul pereților, iar pe subt ele dulapuri.

Ce se înșiră pe polițî? — Tidve de morți! — Ce se pune în dulapuri? — Oase de morți!

Cînd s-a deschis ușa, și m-am coborît în acest azil a morții, un sfînt fior m-a cuprins; și de n-aș fi fost pregătit pentru o asemene priveliște sau de eram singur, aș fi căzut în genuchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în fața acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cît e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucede ce au avut odinioară carne și sînge ca noi!

După aceste întăi cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe polițî, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mîhnit și m-au supărat. Ce sînt ele altă decît noi, rămășițe a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi cînd trăim cu atît mai vîrtos după ce am murit. Liniștea mormîntului e mai de preferat decît astă regulă, unde titvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete sînt pe aceste polițî de peatră; fiecare are lipit pe el cîte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sînt mai pe jumătate putrede de rugina pămîntului sau de boalele

de care au pătimit în viață. Un doctor Gall pipăindu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința cranologiei s-ar putea afla cîte virtuți, cîte vițiuri au fost în ele.

Căutînd aceste titve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atîta. Am întrebat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

SCRISOAREA VII

(CALIPSO)

Septemv. 183

Ştii că în anul 1821 a izbutit revoluţia Greciei, şi că ea îşi avu începutul la Iaşi. Precum în toate revoluţiile, asemene şi în aceasta s-au făcut mai multe eccesuri, căci totdeauna pintre patrioţi se vîră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriştilor la Drăgăşani şi la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, ţările noastre rămaseră în prada birbanţilor. Iaşul se pustii. Orăşeanii bejănăriră în Bucovina şi Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ţinutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chişinău, ca să ne întîlnim cu rude, prieteni, cunoscuţi, refugiţi ca şi noi.

Era curioz a videa cineva atunci capitala Beserabiei, atît de deşeartă şi de tăcută, cît se făcuse de vie şi de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de az pe mîne, care nu ştiau de se vor mai înturna la vetrele lor, aceşti oameni mulţămiţi că şi-au scăpat zilele, se deprinseseră cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decît cenuşă, şi, neavînd ce face altă, hotărîră a amorţi suferinţa prin vesela petrecere, care cel puţin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decît primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată însă această soțietate de emigrați și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă. Aceste erau un om tînăr de o statură mijlocie, purtînd un fes pe cap, și o junǎ naltă fată, învălită într-un șal negru, pre care le întîlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfîrșit atît de tragic[1], iar tînăra cu șalul pre care toți o numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași numită Calipso.

Calipso îmbla tot singură. Numai Pușkin o întovărășea cînd o întîlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decît grecește și românește, limbi care Pușkin nu le înțelegea), nu știu. Se vede că 22 ani a poetului și 18 ani a curtizanei n-aveau trebuință de mult înțeles.

Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Cîteodată ședea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m-am dus din Chișinău, și în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Pușkin, și fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Cîteodată însă, cînd ceteam poeziile marelui poet rus, și mai ales *Șalul negru* aceste versuri ce sînt un poem întreg făcute înadins pentru tînăra fată, îmi aduceam aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

.....

Într-o seară a lunii noiemvrie 1824 — era vicol și ploaie — la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să între. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui pănă a doua zi cînd, după cererea sa, îl conduse dinaintea stareţului.

[1] El fu ucis în duel de cumnatul său.

El arătă că, fiind un tînăr străin și orfan, voiește a se călugări. Starețul îl rîndui spre *ascultare* la un bătrîn sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umilință. Într-o dimineață, chemînd sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și văzînd că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Cînd erau să-l îngroape, se găsi pe peptul lui o hîrtie în care scria aceste:

„Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sînt vrednică a mă uita la cer; dar covîrșească îndurarea ta mulțimea fărădelegilor mele! Doamne! miluiește și iartă pre păcătoasa Calipso!“

Titva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

SCRISOAREA VIII

(PENTRU CE ȚIGANII NU SÎNT ROMÂNI)

Iunie 1839

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndătorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflu cîteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mîncare mai bună, după o îmblare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decît cu borș de pui, și de pui cu smîntînă.

Să nu socoți însă că eu, patriot, disprețuiesc bucatele aste naționale; din împrotivă. Dar cînd cineva, atît-amar de vreme, n-a mîncat decît pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptînd macaroanele, mă primblam în grădinuța mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori. și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d. Kogălniceanu, intitulată *Esquisse sur l'origine et la langue des Tigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gîndeam la sclavia atîtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurîndu-mi dispuța ce avea să stîrnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrîn care mă privea cu mirare de cîteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adîncit în ideile mele, nu-l văzusem întrînd.

Trebui să știi, prietine, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vrodată să-mi vînd moșia, am gînd să pun în publicație, ca și Temistocle, că, pre lîngă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu față voioasă și pălită de soare, care sînt totdeauna veseli și mulțămiți cînd săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscînd patimile orașelor și intrigile ambiției își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decît din amor și pre care moartea îi găsește la masă.

— Tot așa ești, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mînă tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebui să fi avînd un *demirbaș* (cap de fer) ca să bodogănești zi și noapte povestele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit decît astă-iarnă cînd — nu știu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am răgușat strigîndu-ți că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nici cum sînge în față.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, cînd știi că, afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decît *Viețile sfinților*; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* și *Pustnicul* și vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Privește, eu sînt rumen și gras, iar d-ta seameni c-o gutăie; pentru că nici poți să fii altfel; tot cu nasul în cărți, bînd numai ceai și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sînt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou. Ca să ți-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, macar să știu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-au adus chiar astăzi de la Galați.

— Cît pentru prînz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghiţea bucăţile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruinţa făcută, mîncam şi eu cît şepte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încîntat de apetitul meu, — Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian aşa te vreu. Iaca, ai început a te face roşu. — Cred şi eu, că nu mai puteam.

După prînz, ne-am dus în grădină, şi ne-am tologit subt un bătrîn plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate şi gingaşii tamarini se legănau la adierea vîntului, în vreme ce garofele, rozetele şi micşunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumînd din lungi ciubuce şi sorbînd delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitînd încet nişte stanţe d-ale lui Anacreon, cînd un hohot de rîs a vecinului meu mă deşteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ţ-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua şi tabacherea, am bagat şi cartea d-tale în sîn! — Şi ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizîndu-o.

— Asta e o schiţă asupra originii şi a limbii ţiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tînărul.

— Cunosc pre babaca d-sale. Şi ce scrie dumnealui despre ţigani?

Deşi nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broşurei, dar abia zisei cîteva cuvinte, şi vecinul meu mă curmă, zicîndu-mi c-un aer mîhnit:

— Nu-ţi bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Îmi pare rău!

— De ce dar îmi spui nişte lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îţi spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de cînd a ieşit *onorul*, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis, rîzînd de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor şi-a bătut joc de noi.

— Cum aşa!

— Eu nu-ţi vorbesc poveşti. Cînd îţi spun c-am cetit istoria ţiganilor, tipărită în viaţa s. Grigorie...

— În viaţa s. Grigorie! Mă treci cu şaga, vecine, urmăi rizînd.

— Aşă, boierule, aşa, în viaţa s. Grigorie. În zadar rîdeţi, d-voastră aceşti carii nu ştiţi nimic, macar că hojma cetiţi. În locul flecăriilor franţuzeşti, de ai fi cetit *Vieţile sfinţilor*, nu te-ai uita la mine aşa holbat. Dar vă pitreceţi numai vremea a făta nişte stihuri schilăvoase, pre care nu le înţelege nime, şi care nu plătesc o slovă din *Arghir*... A! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să rîd de mă durea inima.

Barbarul! gîndea că-mi face un compliment, şi nu ştia cît mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gînd.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; şi strănutînd şi tuşind, începu:

„Odinioară la Agrigenta, unde s. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, şi înverşunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei îşi băteau joc de sfaturile lui, şi de multe ori în biserică li se întîmplau să adoarmă şi să horăiască cînd era mai frumos. Cu toate aceste, sfîntul (care nu e un sfînt de rînd, precum te poţi încredinţa din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii şi de muncile ce-i aşteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste perdute — precum el le numea — se pun de pîndă, şi cînd el ieşi din biserică,

începură a-l împroșca cu petre, urmîndu-l cu sudălmi și cu ocări păn-acasă.

Oricare altul, afară de s. Grigorie, i-ar fi lasat să-și peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i mustra și de a-i învăța, pănă ce în sfîrșit mulți dintr-înșii, cunoscîndu-și greșala, s-au întors la credință. Atunci ceilalți s-au vorbit între dînșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pîrîndu-l că ar fi un fățarnic dat la poftele trupești ș.a. În urmare, făcînd o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obștească adunare"...

— Vecine, curmăi pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obștească adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis rîzînd.

„După ce deci au dat jaloba lor la obștească ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țării, carii nu erau mai de treabă decît ei, Divanul..."

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cîrc.

„Au adunat pre vlădicii și arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atît pre cei de loc cît și din alte crăii și împărății, și le s-au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini, și să încheie hotărire.

În vremea de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmi? Într-un cuvînt, din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși, foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineață păn-în seară decît tocînd și trăgînd clopotele, și toți erau datori să slujească pe rînd.

Cînd veni rîndul să slujească și s. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum mijî de ziuă, norodul

se grămădi în biserică nu atîta de evlavie, cît ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-şi perdu cumpătul la un ceas aşa greu, ci începu slujba ca omul care-şi ştie treaba.

În vremea aceasta, duşmanii săi carii pîndeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de nefiinţa sa, au mers acasă la el, şi acolo au silit pe o tînără fată, pre care o adimeniseră o şi aduseseră cu dînşii, să se culce în crevatul sfîntului, puindu-o la cale să zică că-i ţiitoare vlădicăi.

Era o copilă june şi frumoasă, cu ochii mari şi negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingaşă şi mlădioasă ca o răchită tînără. Într-un cuvînt, una din acele fiinţi încîntătoare care te fac să-ţi perzi sufletul..." Rîzi?

— Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanţ? Cred că nu le-ai cetit în viaţa s. Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de cînd am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul.*

„Dar să venim la prochimen. Îţi spuneam că copila era acum în patul sfîntului, cînd acesta, după ce detună pre toţi vrăjmaşii săi într-un cuvînt potrivit cu împregiurările, se înturna biruitor acasă, întovărăşit de toţi călugării pre care îi poftise să ieie dulceţi şi cafea la dînsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului şi a musafirilor, cînd văzură copila ieşind din ietac în capot de noapte, şi ducîndu-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alţii ca nişte buimăciţi. Bătrînii, părîndu-le că văd chiar pe satana, îşi făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă ameţeală obştească, mitropolitul lăsase să-i apuce mîna mahinalicește, dar abia rumenile buzişoare a fetiţei se atinseră de mîna astă veştedă şi zbîrcită, el o trase ca şi cînd s-ar fi atins de un fer roşu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să întri aici în această scandaloasă dezbracare?

— Pardon, răspunse șireata c-un zîmbet nevinovat; nu știam că s. sa — și arăta pre s. Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puțintel că m-a lasat așa cînd se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă păn-în ziuă pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atît de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicînd aceste, se uita la cuviosul episcop, încreținд din sprincenuțe, și strîngînd gurița.

Acum închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cît pentru s. Grigorie, oborît subt astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer și suspina. În sfîrșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu cîteva minute..." Fost-ai la Brăila cînd o băteau rușii?

— Ba.

„Precum cînd fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să între, și care — între noi să rămîie — nu se nimeri cum s-aștepta, mai întăi nu s-auzi decît un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemene și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Niniva! Filistean! Amalecit! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul, izbutind a-i face să tacă, se adresă către s. Grigorie:

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise; asta ți-e *eclavia* cea atît de lăudată! Va să zică, aste nu erau decît o mască scîrboasă cu care voiei să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătosule! S-ar cădea să mori de rușine! — Și tu, fiica păcatului, tu hananeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci păn-aici scandalul și ispita prin veninul drăcețelor tale frumusceți, spune,

poamă a iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, pre-sfințite, răspunse ticăloasa fată dînd un hohot de rîs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii, făcîndu-mi o asemine întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șaisprezece ani! Zi mai bine că dumncalui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicînd aceste, salută cu grație adunarea, și ieși cîntînd încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

— O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcîndu-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi! Apoi adresîndu-se către ceilalți vlădici. Fraților. întrebă: ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— Moarte! răspunse într-un glas adunarea.

— Moarte! strigă s. Grigorie, pre care această zicere îl trezise din huimăceala în care-l adîncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osîndiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele mîntuitorului? E, bine! cel ce nu se știe greșit iaie petre și mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gîndi că sînteți niște sfințișori abia ieșiți din rai. Dar puțină rabdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să între toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui agiutorul său ca să pot obori pre dușmanii mei.

Îndată s-au deschis ușile, și gloata, care aștepta afară rezultatul deliberației soborului, năbuși înuntru ca un șiroi, aducînd și pre juna fată (care între aceste își făcuse toaleta) ca o mărtură vie.

— Domnilor! zise atunci episcopul, sfîntul sobor, amăgit de intrigile și pîrele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osîndiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v-aș arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihănirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacată-o dovada, adaoseră ticăloșii împingînd pe fată înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfîntul, și mărturisește adevărul, în cuget curat și cu mîna pe inimă, pentru că de la asta atîrnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s. Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobîndi iertare.

— E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s.s. nici mă cunoaște, și că toate cele ce-am zis mi-au fost suflate de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în așternutul s. sale cînd era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tînăr pre care îl iubesc și care mă iubește, dar care fiind sarac ca și mine...

— N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu vă voi înzestra și voi binecuvînta însoțirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mielușa rătăcită, precum te iert și eu de tot răul ce frumusețea ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plîngînd la picioarele sfîntului.

— Încredințatu-v-ați, pre-sfinților? urmă episcopul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste zicînd, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era..." Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înțălegi?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum era Abeilard a dumitale, dar știu că sfîntul era...

— O, sărmanul sfînt!

„Te las să-ți închipuiești mirarea ce a cășunat viderea astei nouă dovezi. Gloata rușinată au ieșit ca lupul fabulei:

C-urechile pleoștite și coada între vine."

— Bravo! Nene Bogonos nu te ştiam aşa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

— Cîteva fabule traduse.

„ — E, acum ce ziceţi, domnilor, d-voastră care voiaţi să mă osîndiţi la moarte? întrebă s. Grigorie, vrînd să-i cam necăjească.

— Zicem că eşti un mare sfînt, răspunseră toţi uimiţi, închinîndu-i-se pănă la pămînt.

Tot oraşul era adunat în ograda episcopiei, aşteptînd cu îngrijire sfîrşitul; cînd iată, se deschiseră uşile balconului, şi sfîntul se arătă în vestminte arhiereşti, ţinut de subsuori de doi bătrîni vlădici. Mitropolitul ieşi înainte, urmat de tot clerul, şi făcînd semn că are să vorbească, se făcu adîncă tăcere.

— Cetăţeni a Agrigentei, zise, s-au aflat printre voi oameni ticăloşi şi vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutăţiţi au iscodit deosebite pîri minciunoase, şi au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfîntului sobor ca să cunoască toată deşertăciunea şi mîrşăvia acestor urîte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloşii aceştia merită a fi arşi de vii, ca să-şi curăţe păcatul şi să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă mîntuitorul au zis: „Iertaţi greşiţilor voştri", sînteţi scutiţi de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăşte:

1. Toţi acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiţi.

2. Averile lor mişcătoare şi nemişcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mîntuirea sufletelor lor.

3. Drept-credincioşii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curăţe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toţi drept-credincioşii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicînd glasul și mîna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc și mormîntal:

— Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă tot clerul.

— Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțăleasă pentru tot creștinul! Amin.

Traiul vostru să fie mîrșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească *țigani*, adecă tîlhari. Tot românul să vă poată bate și porecli *cioare* și *stance*, fără să aveți voie a-i răspunde.

Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă iarăș clerul.

Mitropolitul vorbea încă, cînd orizonul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborîndu-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați, îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse și țarine și finațe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezeiască, cînd deodată norul crăpînd, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocîrliile. O minune! fața lor se înnegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțăleasă.

Îndată *românii* năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi, și robi vor rămînea pănă la sfîrșitul lumii, pentru că au fost afurisiți, precum am avut cinste a-ți spune".

— Îți mulțămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzînd că sfîrșise, dar fetița ce se făcu?

— Cînd a văzut norul coborîndu-se, se ascunse iute dinapoia s. Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfîrșitul, se ivi puțin, și un

colțușor de nor ajungîndu-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprîncene.

— Adecă, cîștigă o nouă grație.

— Cît pentru s. Grigorie, vei ști...

— Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci pre puțin mă interesează.

— Atîta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luînd o mare priză de tabac, și privindu-mă c-un aer îngîmfat: Iată, urmă, de unde se trag țiganii, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui E, ce gîndești?

— Gîndesc, fîrtate, că toate cîte-mi înșiri acum de două ceasuri sînt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țîță ; și c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemene gogomănii.

— S-au sfîrșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învîrti aripile unei mori de vînt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curînd n-o să mai rămîie în ea decît niște struluibați cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămînța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decît biserica, și dacă întîlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întîmple ceva rău, ca cînd slujitorul Domnului este dracul împelețat. N-a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sînteți în stare a face orice! — Și cînd vorbea aceste, Bogonos era sublim și mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrîn și îți par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că sîntem fii a unui alt veac, și trebui să mergem cu veacul, căci dacă duhul ominesc ar rămînea tot pe loc, ți s-ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de...

— De niște ipocriți și fanatici, care vrînd să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basme ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, carii n-aveau altă treabă decît să supere singurătatea unor mizantropi? cît pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decît într-acei draci de omenie, care sînt tineri și bine făcuți, și niciodată nu-și arată coada și coarnele. Și ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău, eu aș vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să știu dacă-i așa negru cum...

— Taci, strigă cu glas năduşit şi tremurînd vecinul meu. Nu vorbi de aste cînd înserează! Nu știi în ce primejdie te pui! Acum e ceasul cînd duhurile îmblă!

În adevăr, soarele apusese după un lung şir de nori fantastici, pre care îi poliia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vîntului. Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot; şi florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiar-oscur, decît arburii negri, întinzîndu-şi crengele ca brațele unor uriaşi.

Aceste toate erau atît de frumoase, atît de măreţe, încît abia luăi seama în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așadar, învitîndu-l pe a doua zi la prînz, am întrat în camera mea, unde m-am apucat să-ți scriu viața s. Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cît s-a putut chiar şi espresiile sale. Sănătate!

SCRISOAREA IX

(FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI)

Martie 1840

Nu știu dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîndu-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem cînd ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trînteşte liop! pe paveaua Iașilor; și mai vîrtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după tîrgul din care iasă, după vrîsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate feţele și coloarele lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și musteți răsucite, dar pre lîngă aceste firești podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupră-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispi-

tiți decît orice altă: un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să gicești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese: un *nu știu ce*, în sfîrșit, care te face să rîzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întăia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* și *nostimă*, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, întră puțin în magazia astă din unghiul uliței, unde domnește M. Ortgies, vestit prin fasonul jiletcilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mînice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strînge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decît dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce-a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în gergul provințial, care zic că e franțozește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care a să prînzească la moșul logofătul C., și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece cu dînșii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemene flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provințialul e fudul din născare și *evghenis* din cap păn-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dînsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! — O, lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viță aleasă, țandură de os sfînt, și ai trebuință a

merge în provinție, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii nuoi născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru cu un tîrg întreg, căci provințialul s-ar ținea necununat și nebotezat, dacă n-ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; o să te silească să mînînci pănă nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocărî pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée* (pentru că în provinție e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gînganie străină la care o să țintească toți ochii. Într-un cuvînt, te poți numi norocit de vei scapa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfîrșit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart! Ca s-o liniștească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, capriţioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provințialii de ambe sexe năvălesc la dînsul. După cerimonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete și ghețate a mîncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, pereții de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihrimbar, și alte multe minunății și mîndrețe care fac pre prietinii săi să casce gurile

ascultîndu-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfîrși acest tablou, de frică ca nu vrun provințial om de duh (pentru că nu sînt toți ca originalul ce ți l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticălosiile noastre.

Ἐῤῥωσο!

SCRISOAREA X

(DESPRE MITROPOLIA MOLDAVIEI)

Octomvrie 1841

România era creştină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stîrpi sămînţa credinţii, care de la Dragoş luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman şi de Rădăuţi, şi mitropolia Moldaviei, care pănă atunci era închinată la Ohrida, fu prochiamată liberă şi neatîrnată prin un act a împăratului Bizanţiei, Ioan Paleologul. De atunci Biserica Moldaviei s-a păstorît de către mitropoliţi aleşi de înaltul cler şi de nobilime dintre arhiereii cei mai însemnaţi.

După emigraţia lui Cantemir, căzînd ţara în ghearele fanarioţilor, mitropoliţii, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere şi încuviinţarea patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunce, mitropolitul Antonie întîmplîndu-se a pribegi în Rusia, patriarhia, făr-a mai aştepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhiereul grec Nechifor, bătrîn cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune şi cuviosia acestui bărbat potoliră cîrtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierei, arhimandriţi şi egumeni, şi la 1 ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească

carte iscălită de tot soborul, prin care arătînd drepturile mitropoliei Moldaviei, sfinţite de împăratul Paleologul şi întărite de un consiliu compus de pre-fericiţi patriarhi şi arhiepiscopi, drept sfînt şi firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali numai din pămînteni; în sfîrşit supremaţia ce-şi luase patriarhia Constantinopolii şi însuşirea abuzivă de a nu se rîndui mitropolit fără ştirea şi încuviinţarea ei, restatorniceşte vechea legiuire a ţării, blastemă şi afurisește în viitor pre călcătorii acestui aşezămînt, şi legiuieşte ca în veci să nu mai strămute astă pravelă, şi să nu se mai încredinţeze cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după ce se alegea, să înştiinţeze pre patriarhie şi să-şi capete încuviinţarea. Puţin cîte puţin deprinderea se socoti datorie şi murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpînitor, cu unirea a tot clerul şi a nobilimei, chemă la scaun pre Leon, episcopul de Roman, şi pentru politeţă înştiinţă şi scaunul ecumenic. Patriarhia văzînd că a să scape înrîurirea ce avea, se plînse Porţei de aceasta, arătînd că ar fi o jignire a dogmelor bisericeşti; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar patriarhul sumeţindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse şi intriga voia a lovi şi în aceste! însă duhurile se revoltară; domnul, în unire cu toată obştia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porţii de astă calcare a dreptului naţiilor, făcînd o pomenire a vechilor tractate cu care ţara se supusese protecţiei turceşti. Aşadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785) pe la sfîrşitul lunii gemaziel ahir (iulie) arată că încredinţîndu-se din caidurile (arhivele) împărăţiei de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întăreşte şi porunceşte a fi pururea nestrămutat.

Ce-au folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul sultanului? Atîta că grecii s-au înlăturat de la scaunul mitropolici; dar înriurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș.c.l., ești sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează din acesta? Puterea relegii se calcă, miniștrii ei se despreţuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!

SCRISOAREA XI

(AMINTIRE FUNEBRĂ)

Decemv. 1842

Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ce află totdeauna un răsunet în inimile cele mai tari.

Cînd bataia clopotului te face a tresări, cînd îți închipuiești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prietin, a unui cunoscut a cărui viață s-a stîns cum se stinge în aer răsunetul aramei sacre, simți atunce tristeța însinuindu-se în peptu-ți ca un junghi de gheață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăștie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțeala mormîntului nu va avea mai mult loc decît saracul; căci amară trebui să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților săi; pentru acel ce strînge averi, și nu știe cui le adună pre ele! Saracul însă, privindu-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că atunci cînd se va scula ca să deie seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenelele sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

Acest bărbat în scurta lui viață cîștigase numele de cinstit și drept într-atîta încît era de ajuns a-l pomeni, pentru a arăta probitatea personificată: și dacă soartea l-ar fi pus într-o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să ție cumpăna Temidei, asupriții și împilații — atît de mulți la număr — ar fi perdut, perzîndu-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atît de neabătut din drumul cel drept în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încît nici putea înțelege acele machiavelice răstălmăciri, născocite de iscusiții lumii carii fac albul, negru și ziua, noapte. L-ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut și carii ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dînsul sînt atît de rar în societățile noastre corupte, încît e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curăță răii ce înădușă societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de am fi putut răscumpara perderea lui I. Bran cu jertfa a zeci alți, nicicum nu ne-am fi stînjînit a face acest schimb, în care am fi fost îndoit cîștigați.

SCRISOAREA XII

(PÎCALĂ ŞI TÎNDALĂ)

Fevruarie 1842

.....

— Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreţi să vă spun, feţii mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceţi români, şi-apoi vorbiţi o limbă pre care eu n-o înţeleg. Purtaţi nişte haine sucite pe nişte trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sînteţi aşa de ţigăriţi şi gingaşi încît de v-ar videa strămunii voştri, ar plînge de jale.

— Toate sînt aşa, zise unul din noi rîzînd, dar încă tot nu sîntem lipsiţi de simţul auzului, şi prin urmare ne place a asculta poveşti frumoase din vremile trecute, şi aş pune rămăşag că istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în braţe cea ploscă burduhoasă şi-ţi răcoreşte gîtlejul.

Propunerea aceasta zîmbi bătrînului, care, urmînd sfatului dat, deşertă plosca, îşi drese glasul, şi începu:

„Trebui să ştiţi, feţii mei, că eu sînt fecior vestitului Strîmbă-Lemne, care lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mînile şi-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învăţat

și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce știa toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mînile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pîrle-vodă. Ce mai vremi acele! Cînd vinea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leși, și luînd de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahtici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cît vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama cînd e ger iarna și vîntul vîjie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd, și videți strecurîndu-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sînt sufletele leșilor care țipă, și lacrimile ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osîndit Domnul Dumnezeu să între în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau nalți ca brazii, și voinici ca smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei cînd se punea la masă să înghită mai întăi șepte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mîncare.

La vrîstă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupîneasa Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicînd adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Mărico!“ La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști, spuindu-i că asta se-ntîmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfîrșit m-a născut pre mine și văzîndu-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tîndală. Nașterea mea custă viața mamei, iar tatăl meu, simțindu-se c-a îmbătrînit, chemă pre nașu-meu Pîcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mîncă trei oi fripte și bău o balercă

de pelin, zicînd că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămînd și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Pîcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întăi la buchi, dar văzînd că într-o zi era să mă-năduș c-un Tverdu ce mi se prinsese în gît, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

«Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă, să te silești a fi totdauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decît coada frunței. Șezi strîmb și grăiește drept. Nu baga mîna unde nu-ți ferbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.

Bate ferul păn-e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură, gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului și toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii zgîrcit, căci banii strîngătorului întră în mîna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărîțe și ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decît c-un mișel la dobîndă. Nu te vîrî în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce întră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, și mai bună e o învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mîță, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de cîne, sită de matasă nu să mai face. Nu fi dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți facăi

El învață bărbieria la capul tău. Șede pe magar, și caută magarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se mestecă în tărițe, îl mînîncă porcii; ș-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun cel fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințile. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mînă nu-i minciună, și e mai bine acum un ou, decît la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie. pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare nu se fac ouăle roșii. Dobînda mare rupe ciochinile, și păn-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuiește, dar negutitorii nu face, căci deși sîngele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decît anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brînza e cu bani. Nu fi răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici lupul flămînd. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să-ți zică: c..., lupe, ce ai mîncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vîntul bate; cînii latră. Altui îi e drag popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia malai visează, și calicul comîndare.

Nu da împrumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți popo, pintenii, și bate iapa cu călcăiele; ș-apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la cîștiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar cînd îmble cu miere, lingeți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. Cînd vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mița cu clopot nu prinde șoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoți în capăt. Nevoia învață pre cărăuș, și cine are barbă are și peptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca dracul de tămîie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brînză bună, în burduh de cine. Făgăduiește multe, dar să

deie Dumnezeu, mamă, să fiu cu fată! Nu gîndi c-o să scapi de dînsul. Banul rău nu se perde, și are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrîn nu mai învață a juca. Cînd nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că n-are ce mînca; și cîte spune sînt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în Țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul. Dă-le pilda bună, pentru că peștele de la cap se-mpute.

Nu fii falnic, nici face din țînțar armasar. În urma războiului, mulți voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decît tine. Haide, tată, să-ți arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două luntre, nici te mîndri, căci mîndrului îi stă Dumnezeu împrotivă.

Nu te năcăji pre soartă! Norocul cine-l știe? Fă-mă proroc, să te fac bogat. Beșivului și dracul îi iese cu oca nainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazirea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mînia pre lume. Se mînie vacarul pre sat; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca cinele-n car, trăiește ca vermele în rădăcina hreanului, pănă va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii obraznic... Vor crede c-ai p... tot butuci, și-i da piste un omușor care ț-a face coastele pîntece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo negutitorie, să-ți fie de învățătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede nașul p... finului; iar de vei cîștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă cîte un par în c..., și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Cînd ți s-or aprinde călcăiele, însoară-te pănă nu îmbătrîni, căci însuratul de tînăr și mîn-

carea de dimineață n-au greș; și bătrînul amorezat e ca chiroșca cu pasat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mînîncă tot ce zboară, și se-ntîmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bataia e din rai. Fii român verde și rupe mîța în două. Bate șeaua, să-nțeleagă iapa; căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; și de-i și păți ceva, numai tu să știi unde te strînge ciubota. Nu te apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cîrd de iepuri; și macar că găina bătrînă face zeamă bună, ferește-te de babe. Baba bătrînă nu se teme de *corba* groasă. Lumea pere, *baba* se peaptănă. În sfîrșit, mîngăie-te la necazuri, gîndind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți deie Dumnezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă.»"

Avea încă multe de spus moș Tîndală, cînd a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toții adormisem și horăiam. Așadar făcu și el ca noi.

SCRISOAREA XIII

(LUMÎNĂRICĂ)

Mart. 1843

Vă aduceți aminte de un sarac pre care îl întîlneați, sînt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta și în stînga?

Lumînăricâ nu mai este! — Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? „Nu știu, răspundea; știu numai că mama cînd m-a lăut mi-a zic: Niță dragul meu! să cumperi *lumînărele* și să le împarți pe la *bisericele*. Atîta știu, atîta fac."

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Lumînăricâ păn-în ziuă colinda toate bisericele, împărțind lumînări și cerșitorind, nu pentru dînsul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schit sarac lipsește clopotul; îndată Lumînăricâ îl ia din tîrg, se pune cu dînsul în mijlocul unei piețe, îl trage, și clopotul nu tace pănă ce nu-și cîștigă plata. Curînd arama sfîntă va răsuna în aer chemînd pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșitor.

O biserică n-are vestminte; Lumînăricâ îi aduce stofe bogate, el care n-are decît o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i

o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoiaș decît dînsul.

Vedeți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Încungiurată de șepte copii ce plîng de foame, îmbrîncită de la ușa bogatului, unde nu i se dete voie a împărți nici fărmăturile cu cînii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genuchi. Lumînărică o vede, o mîngăie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturînd cu laptele ei pre flămînzii copii, întroduce iarăș bucuria în bietul bordei.

Dar unde sîntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfînt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșitor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit pănă și biserici. Să judecăm din aceasta, oare cîți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pîntecele și ne strică sănătatea, cu o gătează de bal ce roade cîte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumînărică ar fi strîns toți banii cîți a împărțit mile și a cheltuit cumpărînd lumînări, clopote, vaci, vestminte ș.a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Într-o zi, trecînd pe lîngă o biserică am văzut norod strîns, și am auzit cîntînd rugăciunile morților. În mijlocul bisericei sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu încungiurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prietin vărsînd lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele secriului.; iar pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se videa întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se dezvăli pre mort, și însemnînd pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

„Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci viață fără de sfîrșit".

Pătrunși de mare puterniciа morței, am plecat capul. și privind icoana Mîntuitorului, ce sta pe peptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Luminărică."

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormîntare cerșitorului?

Într-o dimineață, o damă văduvă — a căriia nume îl vom tăcea, respectînd frumoasa ei faptă — găsi la poarta casei sale trupul lui Luminărică, și

Văduva îngropă pre sarac!

SCRISOAREA XIV

(CRITICĂ)

Ianuar. 1841

În trecutele zile un june, căruia nicicum geniu nu-i lipseşte, plin de idei nouă, mai mult bune decît greşite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decît prin simplitate, întrebuinţînd ziceri culese din vechii scriitori, pre care voieşte cu de-a sila a le re-nvia, dînd unora înţelesul ce poate au avut întăi; în sfîrşit, fabricînd de la sine ziceri, şi vrute şi nevrute.

Am voit a-i arăta deşanţata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri şi a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sînt toţi creatori, ci croitori şi croitori răi; că sînt multe pedice, fanatismul bătrînilor, deprinderea, pedantismul, cărţile bisericeşti ş.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se videa în neastîmpărul său, pănă ce sărind de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strigă: iartă-mă că nu mai am rabdare! Ce-mi vorbeşti de fanatism şi de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe şi papuci galbeni. Cît pentru pedantism, e o emblemă a dobitocici. Cărţile bisericeşti? Dar ia, mă rog, p-acele tipă-

rite mai nainte și în vremea mitropolitului Dositeu și vei găsi zicerile: *provedință*, *creștin*[1], *înger*[2], *comentarie*, *șerb*[3] ș.c.l. pre care acei nuoi — socotind că fac mai bine — le-au prefăcut în *pronie*, *hristian*, *anghel*, *tălmăcire*, *rob*... în loc de *șerbul lui Dumnezeu*, *robul lui Dumnezeu*; pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: Σκλάβος, ci Δοῦλος τοῦ Θεοῦ și asemene zic și toate celelalte popoare creștine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuința timpul săvîrșit a verbului, ci tot cel nehotărît; niciodată: *avui*, *făcui*, *fui*, totdeauna: *am avut*, *am fost*, *am făcut*, fără să-și deie cuvînt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticei. Ei — tot aceşti nuoi — întrebuințează zicerile: *învălire*, *mirare* ș.a., dar n-ar zice, Doamne ferește: *miracul* și *văl* care sînt tot una și pe care le găseau în cărțile vechi. Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lasau substantivul!

Nu-ți place că zic: *inimă*, *tinereță*, *spirt*, *relege*, *virtute?* Ai voi să zic: *suflet*, *dragoste*, *duh*, *lege*, *faptă bună*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sîngele; tinerețea, junie, spirtul, o esență îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eu l-aș traduce așa: „Inima ce iubește cu tinereță e însuflată de spiritul relegii și a virtuții". D-ta negreșit că astfel: „Sufletul ce iubește cu dragoste, e însuflat de duhul legii și a faptei bune". Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, făr-a ști și înțelesul ce le-ați dat dv., vrînd a retraduce din cuvînt în cuvînt traducția d-tale în franțeza, ar trebui să zică: *Le souffle qui aime avec amour*

[1] *Creștin*, *chrétien*, *cristiano*.

[2] *Înger*, *Angeru*, *Angelo*. În limba română *l* se schimbă în *r*, d.p. *gelo*, *geru*; *sale*, *sare*; *popolo*, *poporu* etc.

[3] *Șerb*, *servo*. La români *v* se schimbă în *b*: d.p. *selvatico*, *sălbatic*; *cervo*, *cerb*; *voce*, *boce*; *polvere*, *pulbere* etc.

est inspiré par l'odeur de la tot et de la bonne action și ar rîde, mirîndu-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit.

Zicerile *abătut (abattu)*, umilit *(humilié)* și alte cîteva care nu-mi vin în minte, le-ați botezat săracele, cum v-au plesnit în cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea ce franțezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat *(humble)*. Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvîntul la locul lui, dîndu-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință!

Îmi zici că creez ziceri? Ce o să fac cînd îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei videa că și acele ziceri sînt sau românești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luîndu-și capela, ești într-o zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sînt șerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ț-am spus că sînt mai mulți croitori decît creatori, și...

Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorît din cărțile bisericești întru aceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vrun om înzestrat c-o știință sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza, precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scapat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii. Scriitorii nuoi bisericești și profani au întrodus shimatismul limbei grecești împreună c-o mulțime de ziceri, lepădînd pre cele românești.

Cînd ar zice cineva astăzi *ghintă*, *cor*, *columb*, *dardă*, *custodie*, *templu*, *generos*, *peregrin*, *învestat* ș.a. — pre care

le-au lepădat — puțini l-ar înțelege; și însă astfel se vorbea, se scria și se tipărea cu vro sută și cîțiva ani în urmă.

Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două.

Substantivul *slugă*, *a slugii*, prefăcîndu-se în verb, face *slujire* sau *a sluji*, cînd ar trebui să facă *slugire*, *sluga*, *slugii*, *slugise*. La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinația lui și am greșit. Altele tot slavoane le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mai nimerim; d.p. *viteaz*, *treaz*, *dîrz*, *obraz* ș.a. la plural slavonește nu schimbă pe *z* în *j*, precum noi care zicem *viteji*, *obraji* ș.c.l. în loc de *vitezi*, *trezi*, *obrazi*, *dîrzi* ș.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi.

χαίρε!

SCRISOAREA XV

(CRITICĂ)

April 1844

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ț-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată altă ceva, păstrîndu-mi făgăduința pentru alt prilej.

— Iaca ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce un nu știu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelui.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n-are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume; în sfîrșit pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un θ, doi ω, și trei η.

Zicînd aceste, ne-am uitat unul la altul, și am pufnit amîndoi de rîs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă mă făcuse marți. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa un θ, doi ω și trei η! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atîte farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, și nu mi-aș ierta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vîrî un θ, doi ω, și trei η.

Sînt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele înrîurează mult asupra soartei omului. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură macar că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eu (Doamne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg și întitulată: *Nacertanie pravilă valaho-moldavskoi grammatiki*, adecă *Prescrierea regulilor gramaticii românești*. Autorul ei este d. Hîncu, romîn, care — nu înțeleg pentru ce — adaose un of la porecla sa, și din Hîncu își zice Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuiește din două volume 8°, mare cîte de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu n-am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atîta, că d. Hîncu sau Hinculof cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adecă, cu 20 mai multe decît avem.

Patruzeci și șepte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pre chinezi! Între aceste, sînt unele gîtlane, buzane, și nu știu cum le mai botează d. S...; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele mai multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atîte litere prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împămînteni în limba noastră, și dacă le-ar fi lasat, cine știe aceste cîte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a ramas slovă venetică și hîdă! dinainte căriia până și curagiul lui Eliad — și asta nu e puțin — s-a umilit. Această slovă iată-o, întortocheată și cîrligată întocmai precum se scrie:

ѣ

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (θ) în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! De-

seartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca și cînd n-ar fi zis d.d. nimic![1]

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzînd că în dialectele ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru că n-are glas), se vîrî vicleana în limba noastră, unde nicicum nu-și avea loc, și cu o machiavelică nătîngie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dîndu-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem dezbăra.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre; d.p.:

a. *Cъntare, mъnъ*, în loc de *cantare*, *mana (cantare, mano)* etc.

e. *Vъnd, vъnt, vъrs* — de *vend, vent, vers (vendo, vento, verso)* etc.

i. *Rъspuns, rъde* — de *respuns, ride (riposo, ride)* etc.

o. *Lъcuitor, mъnъstire, rъtund*, în loc de *locuitor, monastire, rotund* etc.

u. *Sînt* — de *sъni (sunt)* etc.

Videți din esemplul acesta cum se bägă în totul, încît e rară zicerea în care ъ să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudeţe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de țelul meu. Prefer dar a sfîrși scrisoarea asta, a cărîia scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sînt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — pănă și capete academice nu i-au putut face nimic. — Vale!

[1] Vezi scrierele acestor domni.

SCRISOAREA XVI

(CRITICĂ)

Octomvrie 1844

Un proverb al nostru zice: bate herul pîn-e herbinte... E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pre crăcănatul H ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui F? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gînd să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton nunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvîntul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fer ferbinte*.

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătîngia a-și apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuința pre *h* în loc de *f*, nu e un provințialism moldav — precum ni se impută de alți români — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiana, dar o suvenire mîngăioasă, dulce și scumpă de la o sorioară depărtată, gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, alè inimei sînt acele mai plăcute și mai prețuoase; și de n-aș fi român, încă aș iubi limba ro-

mână pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vălmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și sororile; se ține lipită de latina prin gramatică, de italiana și spanioala prin ziceri, de portugheza prin pronunție.

Portughezul scrie *o* și *s*, și pronunță *u* și *ș* ca românul. Aceste sînt așa: eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ș.c.l., ci *fiiu*, *fer*, *ferbinte*, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provințialism, și 2) că am descoperit — eu cel întăi — că supa cu *fidea* (fideos) și *pepinii* (pepinos) sînt de origină spaniolă. Adios!

SCRISOAREA XVII

(CRITICĂ)

Dechemvrie 1844

„Dintr-o palmă a s. sale este la sfînta episcopie la Roman o bucăţea, şi la Buciuleşti un degit adus din Ţarigrad de Dumitraşcu logofătul, precum mi-au spus lordache spatarul la masa Dabijei-vodă -- Dumnezeu să-i pomenească! Şi eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfînt scaun la Roman ş.c.l.“

Aşa scria pe la 1570, în viaţa cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din barbaţii învăţaţi, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredinţate lui, dar şi unul din scriitorii cei mai aleşi a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfînta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viaţa acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiam, califul Damascului, porunci să-i taie mîna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cumsecade şi cu fecioria-ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta!
S-ta ştii şi pizma pentru care-mi face Leon;
Sirguieşte de-mi agiută, şi-mi *i ş t e l e ş t e* direapta.
A celui de sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată

Multe minuni ştie face; deci pentru a ta rugăciune
Şi direapta mea aceasta roagă-l să o i s ţ e l e a s c ă;
Să-ţi fac cîntări cumsecade, şi-ntrupatului din tine
Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creştinităţii direpte;
Că toate-ţi sînt cu putinţă, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica domnului se îndură de lacrimile sfîntului poet şi îi lipi mîna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-lea. Poate greşesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricît se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă şi fără pretenţie, pentru că e moale şi netedă, nu aspră şi ciotoroasă ca următoare elegie a unui mare poet din timpul nostru:

LA MOARTEA ELISEI

Osana! slavă! sfînt eşti! sfînt! sfînt!
Ce vrei se face-n cer, pre pămînt.
Glasul Elisei? — Îl auziţi?...
Seraf az cîntă! — N-o mai jăliţi.
Auz pe îngeri se întrebînd:
Sfînta iubire ce are de gînd? ş.c.l.

Mai vrei încă?

Jalea cuprinde orice simţire,
De dorul perderii piste fire ş.c.l.

Poate tot nu ţi-e destul? dar

De m-ai pune pe-un cărbune,
Mai departe nu ţi-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cîntă îngerii se întrebînd ce are de gînd s-ta iubire, dorul perderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încît în adevăr *jalea cuprinde orice simţire*, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel!

Spune-mi, nu-ţi place mai bine traducţia lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te osteneşte cînd o cetești, nici are frase mari întortocheate şi scîlciate?

SCRISOAREA XVIII

(SLAVONISME)

Iulie 1841

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbei noastre; laudă numelui lor și pace țărînei celor ce nu mai sînt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii românilor, arătînd lumei că ziua este lumină și noaptea întunerec. Adevărul era văzut și pipăit, și împrotivitorii învinși și rușinați, învălindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemene șerpelui care, murind strivit sub călcăiul viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul său vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, răgușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — „Limba voastră o țesută cu ziceri slavoane!"

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Cînd neamurile barbare au înundat România ca un răpide șiroi, găsind pînza limbei urzită, luau suveica și, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde cîte un fir de bătătură de a lor, groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pînza, și prin urmare a crea o limbă mai fru-

moasă, poate, mai nobilă și mai învățată, căriia nimic nu i-ar lipsi alta decît de a fi — românească.

Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar carii se silesc:

Spirar nobil' sensi a' rozzi petti,

și pre care noi îi împărțim în trei clase. *Liberalii* zic (după Iorgovici și după Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane și ungro-turco-grece—deși aceste din urmă sînt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderații* că trebui a le subția, a le înnobila și a le români, și eu mărturisesc că m-aș învoi cu părerea dr. sale. Vin în sfîrșit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plîngîndu-o și bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învățate, e mai greu decît a găsi mișcarea perpetuală. E de jălit însă, că toți aceștii trăgînd fiecare la sine, sfîșie haina bietei limbi.

Fie-mi iertat a aduce un esemplu.

Zavistia și *clevetirea* — ziceri slavoane — care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mîntui? Aici îmi vine în gînd acel vestit dicton scris pe poarta iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

„*Năvălind noroadele* străine, au *năpădit* ca lăcustele piste români. Au semănat prin *clevetiri zavistia* pintre ei. *Greșalele* românilor i-au *slăbit*. Atunci *vrăjmașii* răpindu-le prin *silă* drepturile, le *iscodeau vinovății* și îi *munceau* cu feluri de *cazne*. Aceste *obide* au adus *robia* ș.c.l., ș.c.l.“

Iată în cîteva rînduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțăles — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor — că românii aduși de Traian, până a nu veni barbarii preste ei, 1) nu știau vinovăția, 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele, și 4) nu cunoșteau robia ș.c.l."

Pe urmă au venit toate de s-au mestecat pintre noi. Cum să le lepădăm acum? Și de am și voi, oare pute-vom? Vale!

SCRISOAREA XIX

(OCHIRE RETROSPECTIVĂ)

Iunie 1845

Dacă te-ai întîmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborîndu-se după muntele Pionul, şi după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopţii; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ţ-ai viderea de pe culmele învecinate pline de verdeaţă şi de bucurie asupra oraşului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costişa lui ca să-şi odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar piste vîrful turnurilor şi a clopotniţilor, ceaţă grea ca somnul trădătorului şi rece ca mîna soartei; care uneori ca un smeu se încolăţăceşte împregiurul oraşului, sau ca un Briareu îşi întinde braţele în toate părţile, însemnînd feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ţi-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei oraşului şi a ţării, şi pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul şchiop, şi de se poate, să-l întovărăşeşti de la palatul bogatului ce se vîrcoleşte în patul său, pănă la coliba săracului ce doarme pe aşternutul său de paie? O! negreşit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi; şi poate, ca şi

Iona, ţ-ai fi sfîşiat haina, strigînd vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga şi calomnia, şi ai fi plîns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gîndind la trecuta mărire a stămoşilor, la ale lor fapte mari de care nu sîntem vrednici, noi, pigmei degeneraţi, ce n-am fost creaţi după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea, sau, mai bine zicînd, a spune aceea ce cugetam într-o seară, cînd mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii; şi dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu cîteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoş, fiiul lui Bogdan, prinţ român, vine la 1352 şi întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care îşi petrec viaţa cu agricultura şi păstoria. Pre dînsul îl urmează mai mulţi domni buni, căci inima poporului ce ocîrmuiau era bună, nefiind încă stricată de vitiuri. Românii subt urmaşii lui Dragoş petrec o viaţă primitivă, şi traiul lor ticnit, patriarcal şi virtuos adună lîngă ei pre pribegii lor fraţi. Colonia se măreşte. Răpidea ei sporire atîtă invidia vecinilor lor; ei însă îşi păstrează naţionalitatea. Ferul plugului se preface în lance, şi resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, şi încă nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoş, cînd Alexandru I dă legi poporului său, înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică, zideşte monastiri şi cetăţi, leagă alianţa cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, şi împăratul Bizanţiei trimite domnitorului ei hlamidă şi coronă ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, şi Moldavia va fi mare şi puternică. Ştefan zdrobeşte pre Cazimir polonul, pre Matiaş ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod şi Nelivaicu cazacii, şi rîvnind a uni subt un singur sceptru provinţiile române, năvăleşte asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie şi a ticăloşiei îmbelor prinţipate, stîrnite din ambiţia lui Ştefan şi mişelia lui Radu.

Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ştefan nu-şi poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turceşti asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruieşte, dar eroul nu-şi perde cumpătul, şi bărbăţia sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viaţa lui n-a fost decît un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci şi şepte ani domneşte şi cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrînit, căruntele i-au răcit sîngele, cercarea i-a potolit iuţeala, nenorocirea de la Valea-Albă i-a stins ambiţia. Îşi întoarce privirea tristă asupra patriei sale şi suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înalţat şi i-a îmbogăţit; prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor, şi neîncrezîndu-se în moştenitorul său, hotărăşte a da patriei sale o protecţie subt umbrirea căria să vieze, pănă ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a fiinţei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, şi să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac şi jumătate, adecă de la venirea lui Dragoş şi pănă la moartea lui Ştefan.

Domnii — precum am zis — erau buni, şi poporul era fericit. Încă aristocraţia nu se înaripase, şi capetele acestei idre stînd între popor şi ocîrmuitor nu începuseră a muşca cînd pre unul cînd pre altul. Naravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori şi părinţi supuşilor; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoş (cum am mai spus) sporeşte de înmiinunează pre istoric, se face stat, îşi apără glorios naţionalitatea în contra vecinilor puternici, şi călăuziţi numai de dreptul firesc pre care l-au învăţat de la natură şi de la cugetul lor. stăpînitorul îşi iubeşte poporul, şi ţăranul, privind în domn pre căpitenia sa, îl abordează cu pept deschis zicîndu-i: *tu, doamne!* precum zice şi lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numeşte *măria-ta!* pentru că domnii erau în adevăr mari, şi linguşirea nu-i deprinsese a pretinde şi alte titule.

Veacul și împregiurările au silit pre Ștefan să rădice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numeau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobînzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pămîntului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adîncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pămîntul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde aveau și numele acesta. — Aceștia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpînii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormîntul din monastirea Putna, cînd nepotul său Ștefan V e silit să omoare cîțiva boieri, ca să stingă în sîngele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sîngele acesta stropește mai multe inimi în care odrăslește duhul vrajbei și a răzvrătirii. Idra nu pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai virtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; și de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subt împilarea despotismului și a aristocrației!

De aice începe un șir de domni răi, pentru că boierii sînt răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia le trimitea cerul ocîrmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi călăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urîta solie, per, lăsînd o pomenire de blăstemuri. Țaranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăști;* iar vițiurile — dupre pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decît cea morală; vrăjbile și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpîni, călcînd condițiile tratatului de

protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa cîte unul, unul, toate vechile privilegii, încît își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de cînd aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzîndu-o bătrînă și slutită de nelegiuiri, tinde mîna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mînă.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decît niște sclavi îngiosiți a unei boierimi desfrînate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuș poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocîrmuită cînd de un serb, cînd de un arman, cînd de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și păsind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care — deși străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și desele prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce

nu aveau altă nădejde decît în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decît a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, și întăia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sînt încă lipsite; și morala evangelică începe a izgoni viițiurile pre care o ignoranță barbară le lasase a se încuiba în inima românilor. Întemeiază școale naționale pre care le înzestrează cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate și părăsite cînd domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuiește un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate capriţiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, cînd acum se mîndrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vîndut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade subt urgia turcilor, carii, după ce îl țin închis și în fere cîtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea crescu, și țara perdu dreptul d-a mai avea domni pămînteni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, și la care se întreceau grecii încuibați în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar și din cînd în cînd se mai numea cîte un domn pămîntean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decît politic, el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenor-

ocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsă țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași! cu un veac se înapoi în toate! În locul oștenilor români, se aduseră albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școală grecească. Pământenii erau prigoniți și grecii în favor. Județele se ocîrmuiau de *caiccii* și *seizi*. Moldavia se făcu pământul făgăduinții pentru acest neam, ce aducea cu sine corupția și desfrînarea!...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigorie Ghica protestează, neputînd face altă, la orice nouă asuprire. Alexandru Muruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mîndre zidiri ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfîrșitul căriia aveau în videre ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vîrî în inima românilor. Obiceile strămoșești și tradițiile naționale se perdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește; limbagiul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămîia ca să le intre în favor. Fecioară păn-atunci, limba patriei se împestriță formînd un gerg ce se întinse ca o pecingene; căci pănă și la bisericile de întăiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemene stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a videa o națiie înteagă în cumpănă a-și perde ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia de asupra poporului său. Anul 1821, dărămînd edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care — deși nedesăvîrșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că moldavul — asemene pătimașului ce nu crede cînd se vede însănătoșat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricînd s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naționalitatea,

Un grec desrobește țara,

Un rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! cînd n-ar trebui să uite proverbul „Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ Χεῖρα κίνει“.

SCRISOAREA XX

(STATISTICA LUPILOR)

Fevruar. 1846

Viu de la vînătoare, prietine, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaşte lupul, feară astă carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pămîntul Engliterii; şi cînd în toate staturile Europei erau proscrişi, numai în Moldavia — sînt acum cinci ani — vieţuiau ca în sînul unei republice, încît era o *blagoslovenie* cum lupii şi judanii creşteau şi se înmulţeau. Însă la 1841, ministeriul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Ţăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi mai fără grijă.

Spun — nu ştiu de e aşa — că lupii văzînd osînda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care viind în capitalie, şi-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, de la descălecarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în ţară, că n-au mai făcut nime *sprafcă* ca să vadă cîte oi s-au mîncat; că de vreme ce lupii sînt lasaţi ca să mînînce oi, şi oile ca să fie mîncate de lupi, apoi după toate formele, legile, şi obiceiul

pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mînînce oi ș.c.l., ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicînd că obiceiul pământului poate sluji de lege, cînd nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamația, cînd vor da în scris și chizeșie, că nu vor mai mînca carne, ci vor paște troscot ca niște dobitoace ce sînt.

Deputații ieșiră cu coada între vine, gîndind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mînîncă oi, și noi să nu mîncăm!

— Ba să mîncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sînt lasați ca să mînînce carne; dinții lor cei cînești o dovedesc. Eu cînd nu mînînc carne, nu pot pronunța nici cel întăi vers din *Eneida:*

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au ieșit de la ministru.

— Avocatul ce l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sînt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoștea. Sînt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine și veți videa cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mîntuia prin acest calambur:

Lup te cheamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicînd că nu-i plac poeții, și că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-i întirească din oraș.

Ajungînd la barieră, nenorocitele feare își scuturară praful de pe copite, și lăcrămînd, tinseră labele spre cer, cuvîntînd acest blăstem:

.....

De la 26 ianuarie 1841 pănă la sfîrșitul lui dechemvrie 1845, s-au ucis — după cataloagele Visteriei — acești lupi:

În anul 1841. 113 lupi mari.

— 1842. 198 idem		
— 1843. 318		59 pui
— 1844. 340		111 —
— 1845. 261		101 —
	1.230 mari	271 pui. Total 1.501

și s-a plătit din Visterie 18.450 lei pentru 1.230 lupi mari, și 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În total 20.482 1/2 lei.

Să videm acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mînînce pe an cîte 12 oi. — Pare-mi-se că sînt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulțămi c-o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup cîte 60 oi, care pentru 1.501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia cîte 20 lei, face 1.801.200 lei, din care scăzînd 20.482 1/2 lei prețul capetelor a 1.501 lupi, rămîne folos 1.780.717 1/2 lei.

SCRISOAREA XXI

(TRISFETITELE)

Noiemv. 1846

Cînd un istoric — ce ne lipseşte — s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului naţional decît în timpul domnirii prinţilor români, adecă de la venirea lui Dragoş şi pănă la emigraţia lui Cantemir.

În această epohă, mai bine de trei veacuri şi jumătate găseşte cineva nişte fapte eroice, măreţe şi crude care aduc groază şi mirare. Mai mulţi domni buni s-au deosebit prin patriotismul şi mai vîrtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmele sînt încununate şi oraşele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; şi fiecare din zidirile aceste erau monumentul vreunei izbînde asupra duşmanilor puternici de care România era încungiurată.

Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost şi Vasile Lupu. El întăi întemei şcoale, el puse să se traducă şi să să tipărească cărţile în limba patriei, el în sfîrşit aduse moaştele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani; şi le aşează în biserica zidită de dînsul în Iaşi. Această cuvioasă patroană a oraşului niciodată şi după orice împregiurări nu-şi părăsi locaşul, ci totdeauna scutitoarea politiei şi ţării, e comoara cea mai preţuoasă ce are Moldavia.

Istoria prințului Vasile înfățoșează niște episoade atît de tragice, niște jocuri a norocului atît de deșanțate, încît îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până cînd poate într-o zi voi avea prilej a ți-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înalțată pe cîteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solenitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul capugibaș calare înainte, arhiereii purtînd racla, domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt părete stau atîrnate portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur și matasă.

Aceea însă care dă o figură originală astei ziditi e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce, grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult, slujea pentru privighere de foc, și clopotul cel mare niciodată n-a sunat *într-o usnă* fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori cînd poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata piste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, pănă nu se videa scapat de angării și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, naravurile s-au îmblînzit, și nu se mai aude clopotul de dandana. Sunetul lui cheamă numai pre credincioși la rugăciune.

SCRISOAREA XXII

(ISTORIA UNEI PLĂCINTE)

Dechemv. 1847

Îţi aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoşeeeele! Cum alergam toţi, copii şi bătrîni, şi cei mai mari şi cei mai mici; cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap, şi cît de iute i-o deşertam!

Astăzi plăcintele au perdut valora lor şi plăcintarul poezia lui; civilizaţia l-a omorît. Toţi l-au părăsit, şi surîsul se vede pe buzele lui numai cînd e cungiurat de băieţi şi de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioşi. Aceştia uneori îi mai deşeartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă cu dînsa plină. Atîta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mînîncă.

La 1821, după spargerea eteriştilor, paşa din Iaşi, văzînd că nu poate scoate pre ianiceri din ţară ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfîrşit cîteva mii de tulimeani (miliţie). În toate zilele urma colizii între ei, şi ele se sfîrşeau totdeauna prin moartea a cîţiva.

Într-una din zile — era iarmaroc pe şesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vîndă; un tuliman o tîrguia, cînd un ianicer vine şi vrea s-o ieie. Tulimanul însă

nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni și ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mîntuie cu uciderea a vro treizeci de inși din ambe părțile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, și autorul ei au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sînge.

În vremea domnilor fanarioți, plăcintele și gugoașele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istoria a uitat a ne-l păstra — era un mare mîncău de plăcinte. Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineața — păn-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-și vîră ei coada! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuințeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, cînd iaca se înfățoșează o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Cînd?

— Acum!

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pîntecele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorîtă. Ediclii și iciolanii stau îmmărmuriți dinaintea lui, cu mînile la pept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stîlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa măriei-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă!*

Cînd acum era să se pue în lucrare înalta hotărîre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, întră adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încîntarea ce a căşunat sosirea astei ancore mîntuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precît însă am auzit din bătrîni, bucuria a fost mare, şi credincerul, stolnicii şi becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducînd şi pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

„Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mîne dimineață să te înfățoşezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiți mîne, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi."

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care şăzînd în balcon, îşi netezea barba cu mulțămire; iar cînd înceta cîte puțin scîrțiitorul țipet a surlei lui mehterbaşa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cîntînd:

Cu iaurt, cu gugoşele,
Te făcuşi vornic, mişele!

SCRISOAREA XXIII

(Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν)

Iunie 1848

Nu știu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decît pre barbați. După a mea idee, deși sîntem partea tare a neamului omenesc, nu sîntem însă și cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii și pănă în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce și în patriotism.

Lăsînd la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice grece, romane și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

Cîte vițiuri s-au strecurat în frumoasa noastră țară subt ocrotirea unui guvern prietin a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! cîte rele au spurcat inima bietului român! însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii romînce, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta? De la educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atît de neîngrijită, încît nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrîsta.

Vezi-o fecioară fără prihană, tînără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mumă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sîrguindu-se a împrăștia cu seninețа și blînda ei mîngăiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfîrșit matroană respectabilă, povățuind către cele bune pre fiii și fiele sale, uitîndu-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănui nici de o greșală; și așteptînd sfîrșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dînsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge cîteva lacrimi, semăna cîteva flori, și lăsa o suvenire duioasă în inimi scumpe!

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii: „Omul, făcînd bine, nu atîrnă decît de sine, și poate brava judecata publică: dar femeia, făcînd bine, n-a făcut decît jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-i pese de ceea ce gîndesc de dînsa nu mai puțin decît de ceea ce este în ființă... Opinia este mormîntul virtuții pintre bărbați, și tronul său pintre femei.“ Greu e a putea înlătura cineva calomniile și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cît pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar văd că m-am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, cînd voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor. Ἢ τᾶν ἢ ἐπὶ τᾶν, zicea acea vestită spartiată, dînd scutul fiiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiiului său și îl trimite la biruință, și pănă la doamna I..., care cu arma în mînă îmbărbă-

teză norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre alesii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stingă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Cîte și cîte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu viderea, și s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellant*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască.

SCRISOAREA XXIV

(UN VIS)

Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întâi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuțeală grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi, părăsiseră Iașii; numai sărăcimea și acei puțini împiegați ce nu se îndurau a se deslipi de canțeleria lor — de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii satelor, spăriați de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraș; și acum pre lîngă mortalitate, se adăogi și lipsa hranii. Toate curțile se pustiiră, toate magazinele se închiseră, toate porțele se încuiară. Dimineața te deșteptai într-o atmosferă groasă și grea pre care cu anevoie o răsuflai. Piste zi, o căldură nădușitoare fără aer, fără vînt. Seara, dacă aveai curagiu să ieși din camară-ți și să pleci pe uliță, nu videai decît bolnavi și murinzi pe prispele caselor, pe petrele trotuarilor, pe paveaua uliților; nu întîlneai decît care cu morți, pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui șanț, unde așteptau zile întregi până le venea rîndul să-i îngroape puținii ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te amețea. Într-un cuvînt, orașul tot era numai un mare mormînt. Te grăbeai a te întoarce curînd acasă, cuprins de spaimă, tremurînd de groază, galben și ștergîndu-ți fruntea șiroindă de sudori reci; numărîndu-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe

oare și minute. Apoi dacă te culcai recomăndîndu-ți sufletul lui Dumnezeu, și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), era piste putință, căci urletul cînilor și cîntul cucovaielor te țineau treaz și în fiori nesfîrșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția românilor, și armia rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, cîteva sute de cazaci și un regiment de pedestrime tăbărîră pe cîmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice — rusească și românească — jucau feluri de arii, pre care nu le ascultau mai nime. Cît pentru mine, mă oțeream auzind cîntece dinaintea osîndei patriei, și-mi părea că asta nu e altă decît o hulă, un desfid către provedința care ne pedepsea cu atîta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mînia cerului, noi ascultam muzice și cîntări! și nu știu, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna un prohod.

Luna fatală se apropia de sfîrșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim cînd seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? și apoi își răspundeau suspinînd că osînda asta e mai mare decît a holerii, că Dumnezeu și-a întornat fața de asupra noastră, că foametea stă pe pragul ușii noastre, și ceasul peirei a bătut...!

Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăștii tristeța de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P..., franțez care e la noi de cincizeci ani, om pre atîta de bun cît și de învățat, prietinul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrîn, slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, ședea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult cînd

mă văzu, şi după cele obicinuite întrebări şi răspunsuri, conversaţia căzu firește asupra întîmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase ţări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă-nsănătoşez.

— După furtună vine şi vremea bună, răspunsei întrebuinţînd un proverb a la Sancho Pança, şi voind prin asta a opri ţipetul sîngerîndei mele inimi; uite, boala încetează, patimile se tîmpesc şi liniştea se restatornicește...

— Sub baionetele străine! Eu sînt bătrîn; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, şi-ţi vei aduce aminte de vorbele mele. Gîndeşti oare că se vor mai înturna anii aceşti trecuţi de pace şi de liniște?

— Şi pentru ce nu? Ocupaţia va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat din jilţul meu şi am întrat în odaie, unde aprinzînd lampa, m-am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui Napoleon, a acestui uriaş ce a răsturnat faţa lumii, şi pre care l-am urmat în arinişurile Egiptului şi în troienele zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea şi am închis ochii, dar feluri de gînduri m-au întovărăşit pe căpătăiul meu. Gîndeam la Franţa, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gîndeam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viaţă; gîndeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipaţiei popoarelor şi a naţiilor a sosit; şi apoi urmărind mahinaţiile politicii, videam cu îngrijirea că absolutismul începe iar a-şi ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă esistă.

Pe nesimţite mă cuprinsese somnul, cînd un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi strigă: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atît de răpide, încît roatele sfîrîiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliţi, unde n-am întîlnit nici o suflare, deşi era ziua mare, cînd deodată caii s-au oprit de mulţimea oamenilor ce împluse curtea unei case

mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decorații și ofițeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală pănă la cingătoare, îngenucheată și cu mînile legate dinapoi. Lîngă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acei nenorocite ființi. Privitorii se uitau la acest martir fără-a clipi din ochi, fără-a zice ceva, fără-a face vreo mișcare, încît semănau a niște statuie de ceară. Tăcerea era adîncă. Nu se auzeau decît lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din peptul frumoasei osîndite! La fiecare lovire un părîu de sînge purpuriu se revărsa pe umerii și sînul ei, pănă ce în sfîrșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sîngele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întîmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de hirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m-am simțit atîta de înfiorat ca la priveliștea ce mi s-arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cît s-ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mîna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăș lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava vidénie îmi sta dinaintea ochilor.

— Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfîrșind. Nu este el oare o profeție?

— Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atîta că ies de la d-ta mai trist decît cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic, căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

SCRISOAREA XXV

(OMUL DE ȚARĂ)

Octomvrie 1849

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cît însă înaintez în vrîstă, cu atîta mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvîntată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi trecînd prin satul N., poposii la casa unui răzeș bătrîn ce avea încă vro cîțiva stînjăni de moșie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu smîntînă la bucatele obicinuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

— Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strîns și cîteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

— Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăța franțuzește și latinește, nu înțălege românească de astăzi. Acum trebui să știm multe limbi ca să înțălegem pre a noas-

tră. Apoi după ce-a sfîrși cartea, s-a face un *logofăt* ș-a cîștiga și el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăși și s-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de cînd se tot judecă ne-au mîncat-o pe giumătate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau la vrun bacal să-nveție neguțitoria, și să aibă și el dugheană cînd a fi mare. Cît pentru cel mai mic, l-oi da pre lîngă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încai știu c-or petrece o viață mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-și scoată pînea din pămînt. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm pănă la prînzișor. Soarele nu-i pîrlește, și ploaia n-o doresc de altă decît ca să le stîmpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița — adăogi bătrîna — vrînd Dumnezeu, om da-o într-un *pansion* să-nveție a juca și a cînta în ghitară; și unde s-a face o duducă cu capelă și cu rochii mîndre, ș-a lua un cuconaș care i-a vorbi tot franțuzește!

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

— Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvîntul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau advocat. Știi ce-a să iasă dintr-asta? Ai să-ți osîndești copilul la o vecinică atîrnare; să șadă într-o odaie cu pana în mînă, unde a să tînjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind niciodată a lui ce tot a altora, a să iasă trecut și veșted, și mai sarac decît cum intrase. Să-l faci advocat? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosăbită; de unde știi că copilul d-tale le va avea? Advocat rău s-a putea face, și dacă va mai cîștiga și rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf și... va fi rușinea părinților!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun neguțitor, adecă vrei să-l înveți de copil a se jura strîmb, și a nu măsura drept.

În sfîrșit pre cel al treilea, ai de gînd să-l dai în casa vrunui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvînt! Atîta numai că acum boierii nu mai scot *cirecĭ*; însă fiindcă băietul este curățăl, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c-un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpînului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie, de pre bourul lor. Într-un cuvînt, a să fie *jochei*.

— Ciocoi!

— *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decît în coadă.

— Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va întra acolo, n-o să-i mai zică Anița, ce madmoazel Anet (Anette). A să-nveță a juca polca și a să uite hora. A să-nveță a cînta în ghitară și n-a să știe a nevedi pînza. Iar cuconașul care-i să-l iai ginere — și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui — cea întăi treabă ce a să facă, a să fie să-i vîndă stînjănii de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s-o primești în casă plîngînd, și n-a să-ți fie de nici un ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrînii, va să zică foarte rău pusesem în gînd? Dar apoi ce ne sfătuiești d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascălul din sat să-i învețe limba lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile cătră cîrmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție;* și prin urmare cum să se facă buni gospodari.

Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mînă și cu inima la lucru, sînt siguri astăzi pentru pînea de mîne, fiindcă ea va atîrna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, și vor avea grîne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orășeanul trăiește de azi pe mîne. Zdruncinatu-s-a ceva negoțul? să teme că nu va avea pîne pe a doua zi, în vreme ce țăranul este sigur c-a să secere la iulie. În orașe, traiul atîrnă de la cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-ntîmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa și foametea i se înfățoșează îndată; la țară însă, de n-ar fi nici o para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mînca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile cîmpului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimică nu-l umilește într-un loc, unde, toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămeșă de burangic cu altițe cusute de dînsa. Nu va purta capele, ci flori de cîmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veți îngriji de dînșii.

— Îți mulțămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrînii. Dumnezeu te-au adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom însufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrînii țărani, care mă întovărășiră de binecuvîntări pănă ce mă perdură din ochi.

Bucurie!

SCRISOAREA XXVI

(PROPRIETATE PĂGUBITOARE)

Martie 1850

Sînt unii bătrîni carii ţi se fac neapăraţi, a cărora faţă doreşti s-o vezi din cînd în cînd, carii îţi vorbesc o limbă veche, îţi aduc aminte de o vreme trecută, şi sînt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: „De n-ai bătrîn, trebui să-ţi cumperi". Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrînul meu, pre care nici l-am cumpărat, nici l-am strîns de undeva, ce l-am găsit de la părinţi împreună cu ghigilicul tatei şi benişelul mamei, relicvie preţuoasă pre care n-aş schimba-o pe cea mai scumpă anticvitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrîn pre atît de vesel cît şi nesupărăcios; un fel de Nişcorescu *en bien* petrecîndu-şi zilele, cîte i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, făr-a se îngriji cît de puţin de ea, fără a se amesteca în intrigi, fără a avea curiozitate. Se mulţămeşte cu poziţia lui şi, ca un ădevărat filosof, nu doreşte să aibă mai mult decît are, adică o răzăşie în ţinutul Cîrligăturii şi o casă în uliţa Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzăşia unui vecin, şi casa unui arhivar de la nu ştiu care Divan.

Cu cît însă se-nvoieşte cu posesorul, cu atîta e nemulţămit de chirigiu; căci acest împiegat public îi plăteşte

foarte rău chiria, sau mai bine zicînd, nu i-o plătește nicicum. Bietul meu bătrîn îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerîndu-și dreptul; în zadar însă. Arhivarul rîde și nu plătește.

— Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai dăunăzi, am venit...

— Să-mi cei chiria? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cîntă.

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sînt gata să te-ascult,

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea-i bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uliță...

— He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrile mici, coperemîntul vechi...

— Eu tot sînt un bătrîn singur c-un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să ț-o dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Încai n-oi mai avea supărare și bataie de cap, ș-apoi dumneata mi-i pomeni poate cîteodată.

— Mi-o dai mie casa dumitale?

— Dar, și dacă vrei, fă hîrtia de dănuire s-o iscălesc, și să mergem s-o întărim la judecătorie.

— Foarte mulțămesc, zise Scripicescu; nu primesc.

— Nu primești?

— Dar ce mă socoți pre mine, arhon jicnicer? Gîndești că-s așa de prost să fac o asemene neguțitorie păgubitoare? Știi că bine îmble să mă pui la mînă?

— Cum așa? întrebă jicnicerul, care nu-nțelegea.

— Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum țin o căsă, a căria chirie...

— N-o plătești, o știu tare bine.

— Și n-am altă grijă. Dar cînd aș fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc... să plătesc... mai știu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclîcuri. Să prefac ferestrile după plan, s-o acopăr cu

tinichea sau cu oale ș.c.l., ș.c.l... Unde m-ar sui astă istorie? Să șed tot cu mîna în pungă, așa-i? — Ține-ți casa, frățioare; nu ț-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea*. Mai bine ț-oi plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar cînd?

— Cînd? cînd? — Știi că ești curios?

Zicînd aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la cantelerie, iar jicnicerul Simeon ieși după dînsul, desnădejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

SCRISOAREA XXVII

(UN PROȚES DE LA 1826)

Martie 1851

În ziua de astăzi, cînd proțesele au ajuns a fi atît de multe și atît de lungi, cînd mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua o răsplătire națională pentru toți acei ce n-au proțese, fie aceasta o medalie, fie o mențiе onorabilă din partea cîrmuirei.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi sîntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! — păn-acum nici un proțes, și prin urmare, noi am fi cel întăi care ne-am folosi de acest drept.

În adevăr, lăsînd gluma la o parte, se miră cineva cînd vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rînduri cuprindeau atît de mult, și *anaforalele* și hotărîrile de acum, care în multe rînduri cuprind atît de puțin.

Ne s-au prilejit a vedea o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hîrtie! adecă de trei ori cît întreg cap. VIII a Regulamentului, și de două ori cît toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămînă asemene *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complect, osebită socotință după hodul delei ș.c.l., ș.c.l. Fraze barbare care-ți mînîncă vremea și îți irită nervele!

Cînd eram la București, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigorie Ghica.

Într-o zi, pintre alte hîrtii, logofătul al doile îi înfățișă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hîrtie.

După ce îi ceti vro două părți din ea:

— Ce-i aceea? întrebă vodă?

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia?

— Doi negutitori de aice din oraș.

— Și ce zice Divanul?

— Zice că deși Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întîmpină că acei bani erau... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Cetește dintăi, zise Ghica.

Logofătul al doile începu a ceti anaforaua. Domnul asculta. Acum era pe la a șasa față.

— Am uitat cîte ai spus păn-aice, logofete, zise vodă. Începe dintăi.

Bietul funcționar, vărsînd sudori, reîncepu cetirea, care acum merse pănă la închierea ce se sfîrșea cu obicinuita formulă: „Iar desăvîrșita hotărîre rămîne la înțelepciunea m.tale."

— Și ce hotărîre să deie înțelepciunea-mea, zise Ghica, cînd din toate zisele și deszisele lor, n-am înțeles nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim! buni judecători am! — Și de cită vreme să lănțuiește pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Și pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslași?

— Nu știu.

— Buiurdisește-o cătră starostii breslelor ca s-o cerceteză, s-o puie la cale, și să-mi facă de-a dreptul mie anafora.

Funționarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile îi înmînă o anafora pe o jumătate coală hîrtie, în care erau următoarele:

„Măria-ta!

Am cercetat și am hotărît: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la circima lui Badaca[1].

Plecate slugile m.tale."

(Urmau iscăliturile).

— Maşalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hîrtia din mîna logofătului, și sărutînd-o. O! de s-ar sfîrși așa toate judecățile în domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice pe hîrtia asta că întărim această hotărîre, și poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, și muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Românești.

---

[1] Badaca avea pe atunce cea mai vestită circimă în București.

SCRISOAREA XXVIII

(PELERINAGIU)

Octomvrie 1852

— Haide, băieți! încălecați și luați seama la hopuri.
— Unde mergem?
— La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gîndul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecat, și chiuind și plesnind, am purces într-un galop furios care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicînd ca cucoana Chiriță:

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poștă să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poșta că-mbătrînești.
Căci dacă pleacă,
Colbul te-neacă,
Glodu-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, *am găsit* Bacăul, și am înaintat spre Tîrgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decît deshămați, păn-în valea Petricicăi, și că trebuie să pun boi la trăsură. Fiind dar că *obicciul pămîntului* ajunge prin întrebuințare a se face lege, ca unul ce sînt supus legilor, am tocmit boi cu care m-am suit și m-am coborît în vro șasă ceasuri pănă în valea Orășei, întovărășit de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sănineța orizonului, viosia verdeței îmi arătă că întru în regiunea munților.

Cu cît de ostenicios este drumul, cu atîta e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintînd, am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atîrnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților dominicane. Am băgat de seamă însă că sîngele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat ca la cîmp.

Cînd făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam, încet-încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Tîrgul-Ocnei, închis între munți, așa fel încît se pare că în văgăuna aceea se sfîrșește lumea.

Ajungînd în sfîrșit, am tras la Camară. — Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărărilor, dar în ființă ea este curtea Tîrgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ce și a orășeanilor. De la Camară se împrăștie favorul și dezgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvînt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoșteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce carac-

terizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi după cîteva robere de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de cînd purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversînd cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politicei.

— Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud de gazete, mă mulțămesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad), o să fac din orășelul acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zîmbind, să împrăștiem seriosul convorbirei prin viderea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, cînd după primblare am mîntuit vistul, iar cînd bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decît a petrece cu un om în toată puterea vieței, și în spațiul de cîteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi!*

Cea întăi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-români din care se compune soțietatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese aice, căci deși într-un colț de țară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sînt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tînăr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provințial, că împoporarea Tîrgului-Ocnei se alcătuia din acei iertați de la munci, pre care guvernul, în părintească sa îngrijire, îi colonizа acolo, pentru ca avînd ei totdeauna în privire gropile

osîndei, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicînd păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încît se trezi însurat cu *o iertată* (cum o numește el) damă, pre atît de plăcută cît și bună soție[1].

Trei lucruri sînt de văzut și de studiat aice: turnul Precistei, ocnele și — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioază. El este patrat, de o circonferință de 12 stînjini, și de o nălțime de 5—6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai nainte de monastire (care și ea dată de vro două sute și mai bine ani), și că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriță la o nălțime de 15 palme, și intre într-o săliță îngustă, unde cel întăi lucru ce ți se înfățișează — este spînzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina șireangul. Călăul n-avea decît să învîrtească grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpămînteană, fără lumină, fără aer, și de o adîncime grozavă. Acolo cine știe cîte jertfe au fost! Cîte suspine au înăbușit groasele ziduri a turnului! cîte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuțeau învinețite sub spînzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, între într-o cameră boltită cu ferestre strîmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptioraș ce se vede la întrarea acestei închisori, în care negreșit se înfierbîntau uneltele schingiuirilor.

[1] Tînărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morței coasă îl săceră înainte de vreme.

Mai suindu-te, găsești încă o altă camară boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart, cu glasul său cel dogit, vestește ocnenilor cînd este sărbătoare.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricît am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicele noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimică.

De la osînda veche, m-am dus la osînda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioaze, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mîhnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile ocnilor cu întrările imperiului lui Pluton? Ascultînd vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adecă la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul : *in Jovem principio.*

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egûmenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți de cînd este cu noi, prin faptă și prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, cînd a fost vorba de vro îmbunătățire obștească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate cu călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Întrebîndu-l dacă e adevărat, îmi răspunse că din împrotivă, el urmează porunca apostolică:

Μὴ Κτήσεσθε Χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον μηδὲ Χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șăde singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cît egumenul este econom, cu atîta frate-său e risipitor: Orice cîștigă cu epitrahilul împărțește la săraci; și în vreme ce egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plînta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia, și s-a întins piste zidul monastirei. Cine știe dacă, cînd lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stîncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat: ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra ușei se cetesc aceste versuri:

„VELEAT ΑΨΣΒ

Mult pre-dulcelui Hristos
Robul său cel credincios,
Lăcașul tău au zidit,
Foarte l-au împodobit
Lumina dar acea cerească
Prin ruga ta să moștenească
Radu Racoviță vel logofăt,

Cu a lui soție Maria, ctitorî
Sînt cu fiica lor Ilinca,
La această biserică pre-sfîntă.

P.V. mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
J'ai donné des leçons aux plus grands politiques."

Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *régler les fortunes publiques?* Eu prepun că d. logofătul Racoviță — a căruia țărînă fie ușoară! — numea *regularea averilor obștești* hotărîrile drepte sau strîmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea de la logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă, și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspîndește aice cu atîta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură orășelul sînt încununate de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechi nu se găsește! Întrebînd pre un localnic de ce nu au vin vechi? el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crîșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, tîrgoveți, rufetași, în crîșmă sînt toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi cîte o scripcă, cîte o cobză; și apoi cînd aburii vinului și ochii crîșmăresei au produs efectul lor, încep horele, rîsurile, tropotele ș.c.l. și cînd, îndeseară, se întorc pe acasă șovăind și cîntînd, cei de piste vale, vrînd să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el; dar fiindcă *au și bețivii un Dumnezeu*, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele

sale ape fără primejdie, îi îmbrățoșează, și-i trimte pe acasă scăldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decît acest nobil rîu, care după ce iese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc printre stînci și scaldă T. Ocnei, primind în sînul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici pîrîie, merge de se aruncă lîngă Agiud în Siret. Știi însă că și Trotușul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavistnicii săi? și știi care sînt aceștia? Slănicul și Vălcica.

Citeodată, cînd ploile se varsă în munți, Slănicul îmflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngîmfat și turbat, se aruncă rostogolind petre și bolovani, și despicînd cu furie apele Trotușului, merge pănă ce se perde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, capriționsa Vălcică, acest pîrîiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atît de mare încît adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrățoșeze pre mîndrul rîu — pre care îl curtenește de atîția ani fără vreo ispravă — însă el, desprețuindu-i cocheteriile, nu sufere ca cristalinele lui unde să s-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrîne desfrînate încît e o deșantată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș fără-a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețuos și mai iubit a ocnenilor. El este mîngăierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; cînd se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și păcatele.

Trecînd podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple și minerale: „Apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă, ca una ce are niște flocușori într-însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocușori, socotințile sînt deosebite; unii zic că aceste n-ar fi altă decît carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă ș.c.l." Adecă cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nime din ce atomuri se alcătuiește. Cu toate aceste, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură.

Aice sînt odăi prea bune. și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orășenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

În zile de sărbătoare, neguțitorițele, gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi, cînd *rătăcirile* sînt mai serioase, se suie suspinînd și bătîndu-și pepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște alte Magdaline se întorc pocăite; atîta numai că pocăința ține numai pănă ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura pănă la Troiță. De aice a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe gios pe o cărare strîmtă și stîncoasă. Cîte puțin-puțin, drumul făcîndu-se mai greu, am început a simți obosirea și cînd după cinci patrare de oară am agiuns la sehăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă cînd, după atîte stînci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeață, pomet și apă; cînd am văzut încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Cîțiva pustnici uitați de lume viețuiesc aice singurateci, în desăvîrșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărîrea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, cînd m-am încredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sînt 20 ani trecuți de cînd d. Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește în T. Ocnei. El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, cînd au intrat Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sînt foarte norociți; ei au doi doctori, pe d. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie ei cînd se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la T. Ocnilor. Urîtul începuse, și *splecnul* nu era departe, cînd deodată

se făcu un mare zgomot pintre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu putem decît să cîștig moralicește în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricît de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precît doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit la m. Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răpăusatul logofăt Solomon Bîrlădeanul și jupîneasa sa — a cărora morminte se văd înăuntru bisericei — este foarte bine ținută. Fostului egumen, răpausatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa sălbatec loc, favorit adăpost a ursilor. Părinții ne spuneau că, adeseori, ursii care sînt mai devoți îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această espediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățoșat pre un vînător, care de atunce nu mai îmbrățoșează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineața din mîna vînătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vînător subsuoară, și l-a dus în bîrlogul său, unde l-a făcut beefsteak pentru puii săi; altul cum... ș.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gîndi că eu — vînător de iepuri și de prepelițe — o să fac o tristă figură, cînd mă voi întîlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a perde ceva din gustul vînătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încît d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beu ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, ursii, ca niște ursi cu judecată, simțind că au a face cu un vechi vînător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T. Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, către care mă leagă o veche prietenie. — Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se primblă cocostîrcii, coțofenele și turturelele, care de aice nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d. Aslan de a rămînea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n-am putut zăbovi decît o zi, o zi de acele pre care romanii le însemnau cu o peatră albă.

În sfîrșit, am părăsit acest tîrgușor, unde, departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cît mai curînd.

La Roman am găsit colb, am întîlnit judani trențoși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

Cînd am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul.

Χαῖρε!

SCRISOAREA XXX

(BĂILE DE LA EMS)

Augusț 1855

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrînd-nevrînd, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon și: mînă băiete! Mînă băiete, adecă, șuieră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria pănă la Colonia, unde trebuia să lăsăm feara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

Cel întăi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă înformîndu-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sînt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În cîteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfîrșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transporte la Ems. Chirigiul nostru trecînd pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se

poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemene materie, l-am crezut ușor.

Curînd intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrate, adecă ceva mai puțin decît un ținut al nostru.

Nimică mai frumos și mai pitoresc decît drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigește și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe magari ne anunță că intrăm în oraș. Oraș ! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro șăptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele sînt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea, de la octomvrie și pănă la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să priimească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirei, din tuspatru punturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fîntînei Keselbriunen care dacă s-ar întîmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orășel e atît de romantică, îngrijirea atît de mare, încît nu te poți opri de a nu te plăcea în paradișul acest încîntător, deși șiderea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde negutitorii îți vînd feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor pănă la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căriia sta o ruletă, cotcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteța sa duca de Nassau nu învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sînt frecventate de o sotietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemții, rușii, leșii, iar în iulie

năvălesc francezii și englezii: atunci nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele parizienelor; însă deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mîngăierea că te găsești într-o adunare cumsecade. De la 7 și pînă la 9 oare, vezi trecînd pe promenadă feluri de figuri care de care mai țanțoșe.

Vezi acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzîndu-l cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *Bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la *jockey-club*, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să rîdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem cîteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinska, contesa Potoțca ș.a. Dama astă tomnatecă dar plăcută încă, întovărășită de două fete atît de elegante una altia, încît nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturei, n-ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prințesă nici marchiză; republicanii acești de piste ocean sînt mai presus de asemene deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemene frumuseți, nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cît o prinde de bine, și cît e de gentilă miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreu să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletii astei dame nalte și palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese din magazinul bărbatu-său, cel întăi (magazinul vreu să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lîngă cîtiva lorzi englezi, şade generalul rus Enghelhard, ce vorbeşte c-un june ofiţer din marina franceză, care-şi perdu un picior la Crîm. Ei fumă şi conversează cu atîta familiaritate, încît n-ai gîndi că sînt duşmani.

Precum vedeţi, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, şi viaţa îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineaţa alergi la izvor, şi pănă la 9 înghiţi la apă caldă primblîndu-te — dacă nu plouă — prin grădină, şi ascultînd orhestru. Aice întîlneşti tot aceeaş soţietate însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii învăliţi în mari şaluri de lînă, care le dă o înfăţişare foarte poznaşă; iar în boneta şi capotul acesta, n-ai gici pre dama cea elegantă ce-ai întîlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, şi să-şi facă toaleta, încît două oare promenada şi salonul sînt deşerte. La 11 încep a ieşi. Ia seama bine să nu te adimenească magararii care te-aşteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten? îţi strigă cu toţii. De cumva din ochi-ţi prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încungiurat, înhăţat în braţe şi pus pe un magar care pleacă fuga, duduit cu bătul dinapoi de cornacul său, încît cînd te trezeşti, eşti acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decît a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămînă. Ai călărit pe mai mulţi magari, ai vizitat Nassau, Stoţenfels, Kemenau ş.c.l., toţi munţii şi colnicele. Cunoşti toate obrazele cu care te întîlneşti mai de multe ori pe zi; ai învăţat de rost toate polcele ce le execută orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ţi-ai cercat norocul la ruletă, ţi s-a lincezit sufletul de apă caldă, în sfîrşit poate ai avut noroc ca noi, să rîzi de cîntecele lui Levassor, să asculţi încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps, şi fărmecătorul glas a privighitoarei nordu-

lui Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și urîtul începe a se ivi.

Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodește vro nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mîne fiind ziua aniversară a a.s. ducăi, va fi iluminație strălucită, serenadă cu muzică și armonie la redută. Poți vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militărești. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Într-o dimineață am văzut că se strînsese toți magararii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebînd ce va să zică asta, un poznaș ne răspunse că se pregătise cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducatului sînt plini de vînat, și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vîna, întovărășit de un pădurar; încît dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei întorna după apusul lui, negreșit poți întîlni două, trei căprioare; dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decît dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar cînd trece dobitocul, te întorci către pădurar și-l întrebi: — Ce vrîstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, și-ți răspunde: „unsprezece luni"! sau „doi ani și jumătate, poți să-l împușci." Mai de multe ori vînatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întîmplă însă uneori, de a vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vînător.

Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e către sfîrși, și nopțele s-au mărit. Nu-ți rămîne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să perzi toată iluzia Emsului, decît să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întăi tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci — unde te trage inima sau interesul.

EPILOG

Punem aici capăt mărturisenii noastre, rămiind a ne arăta restul pacatelor cînd bhrăsbenios crăSvaronr de al smtros — rucace pethușterat — pnroviae, sînt uflandics meresoc harsomaf. Velsrămule picianir, pentru că astomatrugal brenfizen snbthocenci; otracsiv acum jeraveț. LevinAți hervitoț nici odată remuvai! Cel braătue norsic, era arvromru pasneMini gol guvin pintre tămerseC.

Trebui dar căsmătiți pnroviae, dalcinor rucace optrahne rolfrinamu gratamas. Seop montrica kersmet fericire imdsot csOmirale într-un col mai bhrăsbenios.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXXIII

PĂCATELE TINEREȚELOR

I. AMINTIRI DE JUNEȚE

Cum am învățat românește 5
Zoe 13
O alergare de cai (Скачка) 28
Au mai pățit-o și alții 54
Toderică 63

II. FRAGMENTE ISTORICE

Aprodul Purice — 1486 77
Alexandru Lăpușneanul — 1564-1659 93
Sobieski și românii — 1686 115
Regele Poloniei și domnul Moldaviei — 1713 122
Cîntec vechi 126

III. NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

Poezii

Potopul 135
Melancolia 142

Gelozie 147
La M*** 149
Marşul lui Dragoş (Doină) 151
Doină nouă 154
Eu sînt român... (Cîntec) 155
Şalul negru (Traducţie) 157
Princesei Catinca Conachi Vogoride — 1856 160
Apolog 161

Teatru

Cîrlanii 163
Muza de la Burdujăni 203

IV. NEGRU PE ALB

Scrisori la un prieten

Scrisoarea I (Primblare) 243
Scrisoarea II (Reţetă) 248
Scrisoarea III (Vandalism) 251
Scrisoarea IV (Un poet necunoscut) 255
Scrisoarea V (Iepurărie) 260
Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamţu) 262
Scrisoarea VII (Calipso) 266
Scrisoarea VIII (Pentru ce ţiganii nu sînt români) 269
Scrisoarea IX (Fiziologia provinţialului) 282
Scrisoarea X (Despre mitropolia Moldaviei) 286
Scrisoarea XI (Amintire funebră) 289
Scrisoarea XII (Pîcală şi Tîndală) 291
Scrisoarea XIII (Luminărică) 297
Scrisoarea XIV (Critică) 300
Scrisoarea XV (Critică) 304
Scrisoarea XVI (Critică) 307
Scrisoarea XVII (Critică) 309
Scrisoarea XVIII (Slavonisme) 311
Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă) 314
Scrisoarea XX (Statistica lupilor) 322

Scrisoarea XXI (Trisfetitele) 325
Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte) 327
Scrisoarea XXIII (Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν) 330
Scrisoarea XXIV (Un vis) 333
Scrisoarea XXV (Omul de țară) 337
Scrisoarea XXVI (Proprietate păgubitoare) 341
Scrisoarea XXVII (Un proțes de la 1826) 344
Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu) 347
Scrisoarea XXX (Băile de la Ems) 358

Epilog 363

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 17.12.1982. Coli ed. 16,47.
Coli tipar 12.75.

Comanda nr. 20 428
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026